

ปี่ภูไท(ผู้ไทย)บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล
Copyright by Mahidol University

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ปฏิวัติ (ผู้ไทย) บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

พงศ์ธร พันธุ์ผาด

นายพงศ์ธร พันธุ์ผาด

ผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธนายุส ธนธิตี,
ศศ.ค.

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์ลักษณ์ ดาวรัตน์หงษ์,

Doctorat de l'EHESS

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,
พ.บ.,ว.ว. ออร์โทปิดิกส์
กณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

อาจารย์ณรงค์ อาจสมิตี,
Ph.D. ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย
มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ปฏิกู (ผู้ไทย) บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา)

วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ.2554

พงศธร พันธุ์ผาด

นายพงศธร พันธุ์ผาด

ผู้วิจัย

สุพจน์ จิตสุทธิญาณ

อาจารย์สุพจน์ จิตสุทธิญาณ,

Ph.D.

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธนยศ ธนชิตี,

ศศ.ค.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อาจารย์ลักขณา คาวรัตน์หงษ์,

Doctorat de l'EHESS

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,

พ.บ.,ว.ว. ออร์โทปิดิกส์

กณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์ดวงพร คำคุณวัฒน์,

M.A.

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย

มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง ปี่ภูไท (ผู้ไทย) บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาและความร่วมมืออันดีจากหน่วยงานและบุคคลต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์ธนาบุตร ธนธิติ อาจารย์ลักขณา ดาวรัตน์หงษ์ ศาตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ แห่งมหาวิทยาลัยมหิดล อาจารย์ณรงค์ อาจสมิติ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ช่วยให้คำแนะนำให้การสนับสนุนมาโดยตลอด

ขอขอบคุณคุณพ่อพิศดา ขำพล อดีตผู้ใหญ่บ้านกุดหว้า คุณพ่อเมฆ ศรีกำพล ช่างผู้ชำนาญในการทำปี่ภูไท ที่ช่วยกรุณาให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก และดูแลอำนวยความสะดวกตลอดเวลาที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษา ที่สำคัญขอขอบคุณผู้อาวุโส และชาวบ้านกุดหว้าทุกท่านที่กรุณาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

พงศ์ธร พันธุ์ผาด

ปี่ภูไท (ผู้ไทย) บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
PHUTHAI PIPE IN KUDWA VILLAGE, KUDWA SUB-DISTRICT,
KUCHINARAI DISTRICT, KALASINTH PROVINCE.

พงศ์ธร พันธุ์ผาด 4937941 / LCC/M

ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ชาญสุ ธนชิตี, ศศ.ด., ลักษณ์ คาวรัตน์หงษ์, DOCTORAT DEL' EHESS

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปี่ภูไทบ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยศึกษาประวัติความเป็นมาของปี่ การทำปี่ วิธีการบรรเลง บทเพลงที่บรรเลง และศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไทที่มองผ่านปี่ภูไท วิธีการดำเนินการวิจัยใช้การวิจัยทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Anthropological Research) และมานุษยวิทยาการดนตรี(Ethnomusicological Research) ซึ่งเป็นการวิจัยที่เน้นการทำงานภาคสนาม และนำผลการศึกษาดูด้วยการพรรณนาความ (Description)

ผลการศึกษาพบว่า ปี่ภูไทเป็นเครื่องดนตรีตระกูลเครื่องลม ทำด้วยไม้ไผ่เสี้ย มี 6 ฐานเสียง(รูเปิด-ปิดเสียง) มีบันไดเสียง 7 เสียงคือ **ซ ล ต ร ม ฟ** (เทียบกับเสียงดนตรีสากลโดยประมาณ) แต่นิยมเล่นเพียง 5 เสียงคือ **ซ ล ต ร ม** ส่วนประกอบของปี่มี 5 ส่วนคือ ตัวปี่(เลาปี่) ลิ้นปี่ รูเยื่อ ฐานเสียง และหางปี่ ส่วนบทเพลงของปี่ภูไท เป็นเพลงที่มีทำนองซ้ำๆเนิบๆ ชาวภูไตนิยมใช้ปี่ประกอบการเล่นปี่ และใช้ในพิธีเหยาซึ่งเป็นพิธีกรรมรักษาโรค ชาวภูไทถือว่าปี่เป็นเครื่องดนตรีที่ทำให้ทั้งความสนุกสนานและใช้ในพิธีกรรมต่างๆเป็นสิ่งที่ควบคู่กับวิถีชีวิตของชาวภูไทอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ด้วยเหตุนี้ ปี่ภูไทจึงสะท้อนภาพสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไทในด้านต่างๆคือ เป็นสิ่งสร้างความบันเทิงและก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน เป็นศิลปะและสุนทรีย์ะด้านดนตรีของชาวภูไท มีบทบาทสำคัญด้านความเชื่อและพิธีกรรม สะท้อนการดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ และปี่ภูไทบอกอัตลักษณ์หรือตัวตนของชาวภูไท

คำสำคัญ: ปี่ภูไท / บ้านกุดหว้า / มานุษยวิทยาการดนตรี

PHUTHAI PIPE IN KUDWA VILLAGE, KUDWA SUB-DISTRICT,
KUCHINARAI DISTRICT, KALASINTH PROVINCE.

PONGTORN PANPHAD 4937941 LCC/M

M.A. (CULTURAL STUDIES)

THESIS ADVISORY COMMITTEE : THANAYUS THANATHITI, Ph.D.,
LAKANA DAORATANAHONG, DOCTORAT DE L'EHES.,

ABSTRACT

This thesis studied the *Phuthai pipe* in Kudwa village, Kudwa sub-district, Kuchinarai district, Kalasin province. The study was about the pipe's history, how to make it, how to play it, what songs were written for it, and how it reflected the socio-culture of the *Phuthai* people. As for the research methodology, Cultural Anthropological and Ethno-musicological research were used, and these methods focused on field work. For the presentation of the study, descriptive writing was undertaken. The study found that the pipe was a wind musical instrument made of bamboo called *Hiah*. It has 6 holes for sound and 7 sound levels: Sol La Si Do Re Me Fa. Nevertheless, only 5 sounds were usually played: Sol La Do Re Me. The pipe was composed of 5 parts: body, reed, hole covered by thin tissue, holes for musical sounds, and the tail of pipe, for the songs sung with this pipe, they were soft and slow melodies. In general, the pipe was played for *Phuthai dance* and was essentially used in the *Yao ceremony* for curing sick people. *Phuthai* people thought that this pipe always went along with their life. So, the pipe reflected *Phuthai* culture as follows, it brought entertainment and created social unity, it embodied the musical ethics of the community, it had important roles in some ceremonies of *Phuthai* beliefs, it told us about the *Phuthai* ways of living with nature, and it was part of the *Phuthai* identity.

KEY WORDS : PHUTHAI PIPE / KUDWA VILLAGE / ETHNOMUSICOLOGY

92 pages

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
1.3 ประโยชน์ของการวิจัย.....	5
1.4 ขอบเขตในการวิจัย.....	5
1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม.....	8
2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.2 เอกสารและงานวิจัยทางด้านมนุษยวิทยาวัฒนธรรมและมานุษยวิทยาการดนตรี... 11	11
2.3 เอกสารและงานวิจัยทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ไท.....	14
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	16
3.1 พื้นที่และแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา.....	16
3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	17
3.3 ตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	20
บทที่ 4 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชาวภูไทบ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์.....	22
4.1 ประวัติความเป็นมาของชาวภูไทบ้านกุดหว้า.....	22
4.2 ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม.....	26
4.3 โครงสร้างทางสังคม.....	30
4.4 ศาสนาและความเชื่อ.....	33

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.1 อาชีพและการทำมาหากิน.....	36
4.2 ด้านภาษาและการแต่งกาย.....	37
4.3 คนตรีภูไท.....	38
บทที่ 5 ปี่ภูไท.....	41
5.1 ประวัติและที่มาของปี่ภูไท.....	41
5.2 วิธีการทำปี่ภูไท.....	43
5.3 ระบบเสียงของปี่ภูไท.....	52
5.4 วิธีการบรรเลงปี่ภูไท.....	52
5.5 การพ้อนภูไท.....	57
5.6 การขับลำภูไท.....	58
5.7 การแสดงรวมวงคนตรีภูไท.....	58
บทที่ 6 ปี่ภูไทกับภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไท.....	59
6.1 ปี่ภูไทกับความบันเทิง.....	59
6.2 บทบาทของปี่ภูไทในพิธีกรรม.....	62
6.3 ปี่ภูไท บทบาททางด้านศิลปะ และสุนทรียะ.....	65
6.4 ปี่ภูไทบอกอัตลักษณ์ ของชาวภูไท.....	67
บทที่ 7 สรูป และข้อเสนอแนะ.....	72
7.1 สรูป.....	72
7.2 ข้อเสนอแนะ.....	75
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาไทย.....	77
บทสรุปแบบสมบูรณ์ภาษาอังกฤษ.....	84
บรรณานุกรม.....	90
ประวัติผู้วิจัย.....	92

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.1 บ้านภูไททุกคว่ำปัจจุบัน.....	28
5.1 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทำปีภูไท.....	43
5.2 ไม้ไผ่เสี้ยนที่ใช้ทำปีภูไท.....	45
5.3 การเลือกไม้ไผ่เสี้ยนมาทำปีภูไท.....	45
5.4 การวัดความยาวของตัวปี.....	46
5.5 ความส่วนปลายของหางปีภูไท.....	46
5.6 การเจาะรูใส่ลิ้นปี.....	47
5.7 การเจาะรูนับของปีภูไท.....	48
5.8 การเทียบเสียงปีภูไท.....	48
5.9 การเจาะรูใส่เชือกพลาสติก.....	49
5.10 ส่วนโค้งของหางปี.....	49
5.11 ขั้นตอนการเจาะรูปีภูไท.....	50
5.12 การเจาะรูใส่ลิ้นปี.....	50
5.13 ใส่ลิ้นปี.....	51
5.14 รูใส่ลิ้นปี.....	51
6.1 ลักษณะของปีภูไท.....	66

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อวิจัย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นภาคหนึ่งที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่มากมาย เช่น กลุ่มไทยดำ ที่อาศัยอยู่หมู่บ้านป่าหนาด อำเภอเมือง จังหวัดเลย กลุ่มโซ้ออาศัยอยู่ที่อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร กลุ่มแสกอาศัยอยู่ที่บ้านอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม กลุ่มข้อ (ญ้อ) อาศัยอยู่ที่จังหวัดสกลนครและนครพนม ส่วนกลุ่มของชาวภูไทจะอยู่แถบจังหวัดกาฬสินธุ์ มุกดาหาร สกลนคร นครพนม และจังหวัดยโสธรบางส่วน

หนังสืออีสานคดี หนังสือชุดความรู้มรดกอีสาน วิทยาลัยครุมหาสารคาม(2521: 157) ได้กล่าวว่า คำว่า ผู้ไทย, พูไทย, ภูไท, และภูไทย มีการเขียนกันหลายอย่างคำไหนถูกคำไหนผิด ผู้วิจัยไม่กล้ายืนยัน แต่เห็นว่าคำว่า ภูไท เป็นที่นิยมมากที่สุดในการใช้เรียกและเขียนชื่อกลุ่มชน รวมถึงความเห็นของชาวภูไทเอง ผู้วิจัยจึงใช้คำนี้ในงานวิจัยเล่มนี้เพราะได้ถามผู้เฒ่าผู้แก่แล้วด้วย ตามประวัติเดิมนั้น ชนกลุ่มนี้ชอบอาศัยอยู่แถบภูเขา ทำมาหากินทางเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เวลาจะไปภูเขา จะพูดเพียงว่า ไปภู ยอดภูเขาก็จะเรียกว่า ยอดภู และเพราะเหตุผลดังกล่าวจึงเรียกตนเองว่า ภูไท หรือ ไทภู เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย แรก ๆ ก็เข้ามาอยู่แถบภูเขา เช่น จังหวัดนครพนม ที่อำเภอเรณูนคร จังหวัดสกลนคร ที่อำเภอนาแก พรรณานิคม สว่างแดนดิน วาริชภูมิ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่อำเภอสหัสขันธ์ คำม่วง กุฉินารายณ์ จังหวัดมุกดาหาร ที่อำเภอคำชะอี เลิงนกทา ก็จะอยู่แถบภูเขา ทั้งนี้ ชาวภูไทเป็นคนที่อดทน เคนแค้น การค้าขายแต่ก่อน ในแถบพรรณานิคม สว่างแดนดิน วาริชภูมิ ก็ค้าขายของป่ากันอยู่เสมอ ถ้าจะพิจารณาไปตามแผนที่แสดงภูมิประเทศที่อพยพไปกันเป็นระยะ ๆ ก็จะเห็นได้ว่าอยู่แถบภูเขาทั้งสิ้น

ตามพงศาวดารเมืองแถน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2543: 22-23) ได้กล่าวถึงตำนานต้นกำเนิดของมนุษย์ต่าง ๆ ว่ามาจากน้ำเต่าปุงเดียวกัน ถิ่นกำเนิดของชนเหล่านี้ในสมัยแรกเริ่มอยู่ที่บริเวณน่าน้อยฮ้อฮนุ ต่อมามีการสร้างเมืองแถนหรือเมืองแถง (ปัจจุบันอยู่ที่เมืองเดียนเบียนฟูในประเทศเวียดนาม) และเคลื่อนย้ายลงมาทางตอนใต้เพื่อสร้างบ้านแปลงเมืองในเขตประเทศลาว บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงทางฝั่งตะวันออกเฉียง ซึ่งเรียกว่าแคว้นสิบสองจุไทยหรือสิบสองเจ้าไท (บริเวณเขตรอยต่อระหว่างประเทศจีน เวียดนาม และเขตหัวพันของลาว) ประกอบด้วย 12 เมือง มีเมืองใหญ่ 2

เมืองที่เป็นศูนย์กลางในการปกครอง คือ เมืองแฉ่ง มีเมืองบริวาร 7 เมือง ได้แก่เมืองควาย เมืองคูน เมืองม่วย เมืองลา เมืองโมะ เมืองหวัด (วาด) และเมืองซาง ส่วนอีกเมืองหนึ่งคือเมืองไล มีเมืองบริวาร 3 เมือง ได้แก่ เมืองเจียน เมืองมุน และเมืองบาง กลุ่มเมืองสิบสองจุทไต้หวันมีการแบ่งแยกทางวัฒนธรรมเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเมืองแฉ่งเป็นกลุ่มใหญ่ เพราะอยู่ท่ามกลางศูนย์กลางอำนาจของลาว เวียดนาม และไทยสยาม จึงต้องส่งเครื่องบรรณาการเพื่อผูกไมตรี เพื่อป้องกันการรุกรานและรับความคุ้มครอง และในศึกสงครามต่างๆ ได้มีผลกระทบต่อกลุ่มต่างๆ ทำให้ชนบางกลุ่มได้อพยพไปอยู่ที่ใหม่ ภูไทบางส่วนได้อพยพมาอยู่เมืองวัง และบริเวณใกล้เคียง ซึ่งอยู่ทางตอนกลางของประเทศลาว

ชาวภูไทถูกไทยกวาดต้อนมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยมากที่สุด สมัยรัชกาลที่ 3 ภายหลังปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แล้ว เป็นการกวาดต้อนชาวภูไท ผู้ไทคำ และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ (กะเลิง โข่ ย้อ ข่า ฯลฯ) ในบริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงครั้งใหญ่ที่สุด โดยเฉพาะชาวภูไทถูกกวาดต้อนมา 8 กลุ่ม ส่วนใหญ่ถูกกวาดต้อนมาในช่วง พ.ศ. 2384-2387 โดย 5 กลุ่มกวาดต้อนมาจากเมืองวัง กลุ่มที่ 1 มาตั้งที่ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอห้วยซันธุ์ และอำเภอลำปาง จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มที่ 2 มาตั้งที่เมืองกุฉินารายณ์ และเมืองภูแล่นช้าง ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอกุฉินารายณ์ และอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มที่ 3 มาตั้งที่เมืองพรรณานิคม ขึ้นกับเมืองสกลนคร กลุ่มที่ 4 มาจากเมืองวัง และเมืองคำอ้อ มาตั้งเมืองหนองสูง (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร) กลุ่มที่ 5 มาตั้งเมืองเรณูนคร กลุ่มที่ 6 และ 7 อพยพมาจากเมืองเซโปน มาตั้งเมืองเสนานิคม และเมืองคำเขื่อนแก้ว จังหวัดอำนาจเจริญ ตามลำดับ และกลุ่มที่ 8 อพยพมาจากเมืองกะปอง มาตั้งเมืองวาริชภูมิ (ปัจจุบันคือ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร) (สุวิทย์ ชีรสาสวัต และณรงค์ อุปัญญา, 2538: 155-156) ในปัจจุบันชาวภูไทได้ขยายพื้นที่ทำกินไปยังจังหวัดปราจีนบุรีและสระแก้วอีกด้วย

ในแง่วัฒนธรรมแล้ว ภาคอีสานประกอบด้วยกลุ่มวัฒนธรรม 3 กลุ่ม คือ วัฒนธรรมโคราช วัฒนธรรมกันทรวิชัย และวัฒนธรรมหมอลำ ซึ่งแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมต่างมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว เช่น วัฒนธรรมโคราชเป็นวัฒนธรรมของชาวนครราชสีมา มีมหรสพที่เป็นหลัก คือ เพลงโคราชและลิเก วัฒนธรรมกันทรวิชัยเป็นวัฒนธรรมของชาวจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ ก็มีมหรสพที่เป็นหลักคือเจรียงและกันทรวิชัย ส่วนวัฒนธรรมหมอลำนั้นเป็นวัฒนธรรมของชาวอีสานใน 13 จังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม มุกดาหาร มหาสารคาม ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย สกลนคร หนองคาย อุดรธานี และอุบลราชธานี มหรสพหลักของกลุ่มชาวจังหวัดเหล่านี้ คือ หมอลำและหมอลำแคน

เห็นได้ว่ากลุ่มวัฒนธรรมที่ใหญ่ที่สุดของชาวอีสาน คือ กลุ่มวัฒนธรรมหมอลำ ซึ่งหากจะแบ่งเป็นกลุ่มย่อยลงไปอีกตามลักษณะของเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการลำแล้ว ชาว

ญาติที่ถูกลูกกวาดตอนเข้ามา มีวัฒนธรรมต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเองได้แก่ ภาษาพูด การแต่งกาย การทอผ้า การฟ้อนรำ การรำภูไท และดนตรีภูไทที่มีปี่ภูไทเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวภูไท โดยเฉพาะศิลปะการฟ้อนรำ ดนตรีภูไทและหมอลำภูไท นับว่ามีชื่อเสียงและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งในภาคอีสาน

ชาวภูไทมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเดียวกับชาวชนบททั่วไปของอีสาน คือมีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ปลูกฝ้าย ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้า ทำเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้สอยในครัวเรือน เช่น กระบอกน้ำเต้า กล้องข้าว(กะติบข้าว) ตะกร้า เขียนหมาก กระหยั่ง(ตะกร้าสะพายหลัง) และฝักมิด เป็นต้น ผู้ใดได้พบปะกับชาวภูไท ก็จะรู้สึกประทับใจในอัธยาศัยไมตรีของชาวภูไทเป็นอันมาก ซึ่งจะขอนำมากล่าวพอสังเขปดังนี้คือ

1. ชาวภูไทเป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็งในการทำงานอย่างสม่ำเสมอ แม้ในหน้าแล้งก็ทำงานไม่ขาด ผู้ชายมีหน้าที่เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย เข้าป่าหาฟืน ล่าสัตว์หรือหาของป่าอื่นๆ ฝ้ายหญิงก็ทำงานบ้าน เช่น ทอผ้าฝ้าย หรือผ้าไหม เป็นต้น
2. ชาวภูไทเป็นผู้ที่มีความซื่อตรง สุภาพอ่อนโยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีอัธยาศัยไมตรีดียิ่งต่อผู้ไปเยือน
3. ชาวภูไทเป็นผู้ที่มีความนับถือและเชื่อฟังผู้นำของตนมาก เช่น เชื่อฟังคนเฒ่าคนแก่และผู้ใหญ่บ้านของตน
4. ชาวภูไทเป็นผู้ที่มีความสมัครสมานสามัคคี ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในรูปของหมู่คณะ เมื่อมีการนัดหมายว่าจะทำสิ่งใดก็ร่วมมือกันทำงานสำเร็จ
5. ชาวภูไทชอบการดำเนินชีวิตแบบง่ายๆ ถือสัน โดย และมีใจบุญสุนทาน ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากชาวภูไทอยู่ใกล้ชัชรธรรมชาติ นับถือศาสนาพุทธผสมผสานกับการนับถือผีบรรพบุรุษ

การศึกษาดนตรีของชาวภูไท ซึ่งเป็นดนตรีพื้นบ้านของกลุ่มชนภูไทในสมัยโบราณ จะก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่การพัฒนาชุมชนและเทศกาลหลายสถาน เพราะดนตรีชนเผ่าเปรียบเสมือนตัวแทนทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นๆหากมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นไว้ ที่นับวันจะสูญหายไปตามกาล ให้ลูกหลานได้ตระหนักเห็นถึงความสำคัญของรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตน แล้วก่อให้เกิดการริเริ่มสร้างสรรค์นำวัฒนธรรมดนตรีมาเป็นรากฐานสู่การเผยแพร่และพัฒนาชุมชน อีกทั้งยังนำมาสู่การพัฒนาให้เป็นที่ต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ควรแก่การส่งเสริมอนุรักษ์และฟื้นฟูให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนและประเทศชาติสืบไป

ในประเทศไทยและประเทศลาว มีการแบ่งประเภทของเครื่องดนตรีออกเป็นเครื่องคิดลี เป่า ซึ่งมีลักษณะพิเศษที่ควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้ายิ่งนัก ทั้งนี้ จากข้อมูลการสำรวจเครื่องดนตรี การบรรเลง การล่าและการฟ้อน ทำให้พบหลักการพื้นฐานของดนตรีภูไท คือ การจัดระดับของเสียงดนตรีมีลักษณะการประสานเสียงที่มีความสัมพันธ์ระหว่างทำนองลำกับทำนองของดนตรี

ในที่นี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงปีที่ใช้ในกรณีศึกษาเท่านั้น คือ ปีภูไท เป็นเครื่องดนตรีที่เก่าแก่ มีคุณลักษณะพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวภูไท คือ มีลักษณะทางกายภาพที่เรียบง่ายแตกต่างจากปีทั่วไป มีเสียงใสและไพเราะ เมื่อพิจารณาถึงคุณลักษณะต่างๆไปของปีภูไทแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นเครื่องดนตรีที่มีลักษณะของการผสมผสานระหว่างขลุ่ยกับแคน ที่ทำจากไม้ไผ่เสี้ยหรือไม้กู่แคน (ตามสำเนียงของชาวภูไทออกเสียงเป็น “ไม้เฮ้”) เนื่องจากวัสดุที่ทำปีนี้ทำจากไม้กู่แคนและเปรียบเสมือนเป็นลูกของแคน บางที่ชาวภูไทก็เรียกปีนี้ว่า “ปีลูกแคน” แต่จะเรียกสั้นๆว่า “ปี” เท่านั้น

ปีภูไท อาจจะเป็นปีชนิดเดียวกับที่ใช้ในภาคเหนือของประเทศไทยที่เรียกว่า ปีซอ เพราะใช้วิธีการเป่าเหมือนกับปีซอ ซึ่งจะใช้เป่าประกอบการขับร้องที่เรียกว่า ซอ และบางที่เรียกว่า ปีจุม (ออกเสียงเป็น “ปีจุม”) เพราะเป่ารวมกันเป็นหมู่คณะ แต่ชาวเหนือเรียกแต่เพียง ปี ซึ่งก็หมายถึงปีซอนั่นเอง และมีปีอย่างเดียวกันนี้ในเขมรเรียกว่า “เปย์ปอร์ค” (เจริญชัย ชนไพโรจน์, 2529) และจะมีหลายโลหะที่นำมาตีเป็นลิ้นเหมือนกันกับของ ปีภูไท บทบาทของปีภูไทนั้น นอกจากใช้เป่าเพื่อความบันเทิงแล้ว ยังใช้ในพิธีกรรมและงานประเพณีบุญ 12 เดือนของชาวภูไท

อย่างไรก็ตาม ปีภูไทยังเป็นกลุ่มชนที่ยึดวัฒนธรรม “ฮีด ลิบสองครองลิบสี่” ตามที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ปีภูไท กำลังจะหายไปจากสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาประเพณีศิลปวัฒนธรรมของชาวภูไทเป็นอย่างยิ่ง ตั้งแต่เมื่อครั้งยังเด็ก ผู้วิจัยได้ไปมาหาสู่กับชาวภูไทเป็นประจำจนสามารถพูดภาษาภูไทได้อย่างเป็นอย่างดี และได้ศึกษาเกี่ยวกับดนตรีภูไทมาโดยตลอดเป็นเวลานาน จึงมีความสนใจที่จะทำวิจัยเกี่ยวกับเครื่องดนตรีที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชาวภูไทได้มากที่สุด และสิ่งที่ผู้วิจัยเห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ ปีภูไท เนื่องจากปีภูไทเปรียบเสมือนเอกลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไทที่ใช้ปีภูไทเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้สึก นึกคิด ในพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆของกลุ่มชนภูไท อีกทั้งปีภูไทยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับวิถีการดำรงชีวิตของชาวภูไทที่นำมาใช้ในบทเพลงภูไทและการฟ้อนรำภูไท ซึ่งสามารถภาพสะท้อนภาพทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไทได้เป็นอย่างดี

แต่ยังไม่มีผู้ใดสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังผู้วิจัยจึงเกรงว่า หากไม่มีการริเริ่มที่จะศึกษาค้นคว้าในเร็ววัน เครื่องดนตรีชนิดนี้อาจจะสูญหายไปจากศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวภูไท ตลอดจนการสูญสลายของบริบทรอบข้างที่มีต่อเจ้าของวัฒนธรรมและความเข้มแข็งของ

สังคมชุมชน เช่น ความสามัคคีในชุมชน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ความภาคภูมิใจในตัวตน ฯลฯ

เนื่องจากในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคม ซึ่งเป็นสาเหตุของการไหลบ่าของวัฒนธรรมที่แข็งแกร่งกว่ากลืนกินวัฒนธรรมที่อ่อนแอกว่าได้อย่างรวดเร็ว ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญต่อการฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมการเป่าปี่ภูไท การประดิษฐ์ปี่ภูไท รวมถึงการศึกษาด้านสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นๆ เพื่อให้เข้าใจถึงจิตวิญญาณของคนตรีภูไทอย่างแท้จริง ซึ่งจะนำมาสู่การพัฒนาคุณค่าทางสังคม การเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติได้แบบยั่งยืน อีกทั้งยังปลูกจิตสำนึกให้ลูกหลานผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมได้ตระหนักถึงคุณค่าความเป็นรากเหง้าของตนให้ช่วยกันอนุรักษ์ฟื้นฟูสร้างคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมของตนเพื่อพัฒนาประยุกต์ให้เหมาะสมกับยุคสมัย และสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนในด้านต่าง ๆ ต่อไป เช่น เป็นแหล่งเรียนรู้ คนตรีชนเผ่า แหล่งเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชนภูไทรวมถึงการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของชุมชนได้ในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาวิถีชีวิตโดยทั่วไปของชาวภูไท
- 1.2.2 เพื่อศึกษาเกี่ยวกับปี่ภูไท: ประวัติความเป็นมาของปี่ภูไท วิธีการทำปี่ภูไท ระบบเสียงของปี่ภูไท บทเพลงที่บรรเลง และบทเพลงที่ใช้ในการลำภูไท
- 1.2.3 เพื่อศึกษาปี่ภูไทกับภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไท

1.3 ประโยชน์ของวิจัย

- 1.3.1 ได้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวภูไท
- 1.3.2 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับ “ปี่ภูไท” เช่น ประวัติความเป็นมาของปี่ภูไท วิธีการทำปี่ วิธีการบรรเลงปี่ภูไท
- 1.3.3 ได้ความรู้เกี่ยวกับปี่ภูไทและภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไท
- 1.3.4 งานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาคนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ต่อไป

1.4 ขอบเขตในการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาด้านมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Anthropology) ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับปีญไทและบริบทที่เกี่ยวข้อง เช่น ประวัติความเป็นมาของปีญไท วิธีการทำปีญไท วิธีการบรรเลง วิถีชีวิตของชาวญไท ภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมที่เห็นจากปีญไท

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในงานวิจัยนี้คือ หมู่บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ตั้งอยู่ที่ตำบลชุมเชิงเขา เป็นหมู่บ้านที่ยังรักษาประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของชาวญไทไว้เป็นอย่างดี เช่น คนตรีญไท การทอผ้า ความเป็นอยู่การทำมาหากิน ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวญไท เครื่องจักสาน เป็นต้น

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

บทนี้ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อการทบทวนวรรณกรรม ออกเป็น 3 หัวข้อดังนี้

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- 2.2 เอกสารและงานวิจัยทางด้านมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและมานุษยวิทยาการดนตรี
- 2.3 เอกสารและงานวิจัยทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ไท

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของจูเลียน เอช. สจ๊วต (Julian H. Steward)

ระวีวรรณ ชะอุ่มพฤษย์ (2530:15) กล่าวถึงทฤษฎีของจูเลียน เอช. สจ๊วต “อธิบายลักษณะความแตกต่างทางวัฒนธรรม” ว่า วัฒนธรรมของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่มีความสัมพันธ์กัน การปรับตัวทางวัฒนธรรม และสังคมของมนุษย์นั้นต้องมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเสมอ”

นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมเชื่อว่า วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติว่า เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสังคมและการปรับตัวของมนุษย์ การศึกษาเชิงนิเวศวิทยา วัฒนธรรมตามความคิดของ สจ๊วต คือการศึกษากระบวนการที่สังคมวัฒนธรรมปรับตัวเข้าหาสภาพแวดล้อม โดยมุ่งหมายไปที่วิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปรับตัว (Adaptations) ของสังคมวัฒนธรรมซึ่งเขาเชื่อว่า สังคมวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป การปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับพื้นฐานที่สำคัญคือเทคโนโลยี โครงสร้างทางสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมเป็นหลัก ซึ่งวัฒนธรรมตามทัศนะของ สจ๊วต นั้นเป็นเครื่องมือที่ช่วยใ้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม เราไม่ควรแยกสภาพแวดล้อมออก

จากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานทางสังคมของมนุษย์ (สมศรี ศิริชัยชัย, 2541 : 22)

มีความเห็นเกี่ยวกับทฤษฎีของ สจ๊วต ว่า “แนวคิดนี้ยังมองวัฒนธรรม เป็นการปรับตัว ต่อปัญหาเบื้องต้นเกี่ยวกับการดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่และการผลิต ซึ่งเป็นระบบพื้นฐานที่ตอบสนองการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สจ๊วต ยังมองการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมว่าเป็นระบบหนึ่งของพฤติกรรมที่ถ่ายทอดทางสังคม และมีหน้าที่เชื่อมโยงคนในสังคมต่างๆ ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เขาอาศัยอยู่ (งามพิศ ศัตย์สงวน, 2535 : 45-46)

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมดังที่ได้เสนอข้างต้น อาจนำมาใช้เป็นหลักในการศึกษาเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางกายภาพของปีศาจกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชาวภูไท และปีศาจภูไทมีการปรับเปลี่ยนอย่างไร เพื่อให้เข้ากับสภาพสังคมวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนไป

ยศ สันตสมบัติ (2540 : 12) กล่าวถึง แนวคิดด้านมานุษยวิทยาวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้” กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมเปรียบเสมือน “มรดกทางสังคม” ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งรวมทั้งการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ครูอาจารย์ และประสบการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์ได้สั่งสมมาจากการเป็นสมาชิกสังคม จากกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมนี้ มนุษย์สามารถเข้าใจว่าตนควรมีพฤติกรรมเช่นไรในสถานการณ์ต่างๆ มนุษย์จะรับเอาทัศนคติ ค่านิยมและความเชื่อที่สังคมยอมรับมาเป็นของตน ผู้วิจัยจึงหยิบยกเอาแนวคิดการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ของคนภูไททางวัฒนธรรมดนตรีที่ก่อเกิดมาเป็นภูมิปัญญา การทำเครื่องดนตรีของคนภูไท ได้จากการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ จากประสบการณ์ ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษซึ่งนำมาสู่การพัฒนา ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสังคมวัฒนธรรมปัจจุบัน

2.1.2 แนวคิดทางมานุษยวิทยาการดนตรี

ความหมายและความสำคัญเกี่ยวกับแนวคิดทางมานุษยวิทยาการดนตรีนั้นสามารถอธิบายได้ดังนี้ มานุษยวิทยาการดนตรี หรือ มานุษยดุริยางควิทยา เป็นศัพท์ที่ถอดออกมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Ethnomusicology แปลว่า การศึกษาการดนตรีของมนุษย์หรือการศึกษาเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของมนุษย์แต่ละกลุ่มชน แต่ละเผ่าพันธุ์ โดยศึกษาดนตรีที่มีชีวิตอยู่ (ดนตรีที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่) โดยศึกษาว่ามนุษย์สร้างดนตรีของตนอย่างไร ดนตรีของมนุษย์แต่ละกลุ่มแต่ละเผ่าพันธุ์มีคุณลักษณะอย่างไร เขาเหล่านั้นใช้ดนตรีใน

สังคมอย่างไร คนตรีที่เขาสร้างมามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของเขาอย่างไร คนตรีของเขามีความสัมพันธ์กับศาสตร์และศิลป์อย่างไร และ อิทธิพลนั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางดนตรีและการดำเนินวิถีชีวิตอย่างไร (ปัญญา รุ่งเรือง, 2544 : 1)

ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดทางมานุษยวิทยาการดนตรี มาอธิบายถึงความสัมพันธ์ของลักษณะทางกายภาพของ ปี่ภูไท ว่ามีความสัมพันธ์อย่างไรกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชาวภูไท จึงสามารถสรุปได้ว่า ปี่ภูไทเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไทที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ คนตรีภูไทจึงมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อแนวคิดความเชื่อด้านจารีตประเพณีดั้งเดิมที่แสดงออกมาในรูปแบบพิธีกรรมซึ่งเป็นการเก็บรักษาปรัชญาความคิด ความทรงจำที่มีคุณค่าเกี่ยวกับบรรพบุรุษนำมาตีแผ่ให้สังคมได้รับรู้ โดยการแสดงออกทางสัญลักษณ์ของคนตรีที่เป็นศิลปะความงามของกลุ่มชน เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกคนในสังคมนั้น ได้ยึดหลักแบบแผนทางวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยมีคนตรีเป็นสัญลักษณ์เชื่อมโยงระหว่างลูกหลานกับบรรพบุรุษ จนกลายเป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของคนภูไท

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2541) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) ในบริบทที่จะนำมาเป็นหลักในการทำวิจัยในครั้งนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน คือความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมา กระบวนการศึกษา สังเกต ทดลอง คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาคำรู้เฉพาะหลายสาขา ภูมิปัญญาชาวบ้านจัดได้ว่าเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ใหม่ที่จะช่วยให้เรียนรู้ ปัญหาการจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้ที่มีทั่วไปในสังคมชุมชน และในตัวของเราเอง ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้แยกออกเป็นเฉพาะสาขาวิชา แต่จะเชื่อมโยงกันแบบบูรณาการ การเรียนรู้ การค้นหา เพื่อศึกษาและนำมาใช้ และจะเป็นที่รู้จักกันในท้องถิ่น เกิดการยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ตามยุคสมัยได้ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแนวความคิดที่สามารถสะท้อนให้เห็นความสามารถของชาวบ้านหรือคนในพื้นที่นั้น ว่ามีการเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตให้สอดคล้องสมดุลกับธรรมชาติ แสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่มีความเป็นมาที่ยาวนานฝังรากลึกในสังคมของตัวเอง ผู้วิจัยจะนำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านมาอธิบายถึงวิธีการสร้างเครื่องดนตรี ปี่ภูไท ความเชื่อเกี่ยวกับปี่ภูไท การเล่นปี่ภูไท ว่ามีความสัมพันธ์อย่างไร กับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไท

2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ

ปี๋กุไทยังเป็ร็องคนตรีที่อยู๋กับจิตวิญญาณของชาวกุไท มาตั้งแต่บรรพบุรุษ และปี๋กุไทยังเป็ร็องคนตรีที่เก่แก่ ความสัมพันธ์ของปี๋กุไทกับพิธีกรรมของชาวกุไทนั้นเชื่อว่ใช้เสียงปี๋กับพิธีกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะเป็ร็องสื่อให้อำนาจเหนือธรรมชาติช่วยบันดาลให้หายจากโรครภัยไข้เจ็บต่าง ๆ พิธีกรรมทางศาสนา สัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ถูกใช้เพื่อแสดงออกถึงความคิดทางศาสนา พิธีกรรม เพราะว่ความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับศาสนาพิธีกรรมมักซับซ้อนลึกลับ ไม่มีตัวตนและยากที่จะเข้าใจได้ จึงต้องมีตัวแทน คือ สัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อทำให้คนธรรมดาสามัญ เข้าใจได้ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2532 : 175)

Wallace (อ้างใน งามพิศ สัตย์สงวน, 2532 : 171) ให้ความหมายศาสนาว่า คือความเชื่อและการปฏิบัติต่างๆที่เกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ “อำนาจเหนือธรรมชาติหรือไสยศาสตร์ หมายถึงอำนาจที่อยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ ทุกสังคมจะมีระบบความเชื่อและการปฏิบัติที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และอำนาจเหนือธรรมชาติดังกล่าว”

ผู้วิจัยได้สนใจศึกษาและค้นคว้า ความเชื่อต่างๆ ที่มีเครื่องดนตรีเข้าร่วมประกอบ เช่น ปี๋กุไทซึ่งในพิธีกรรมเขย่านั้นจะใช้ แคนและปี๋กุไท เป็ร็องสื่อเพื่อติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศีบรรพบุรุษ และอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมายาวนานจากบรรพบุรุษของชาวกุไท

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 งานวิจัยทางด้านมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและมานุษยวิทยาการดนตรี

ยศ สันตสมบัติ (2544: 250) “มนุษย์กับวัฒนธรรม” มนุษย์ในสังคมวัฒนธรรมทุกแห่งหนโลก มีความต้องการที่จะสื่อ ระบาย สะท้อนหรือแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกความเชื่อ และความคิดของตน ด้วยรูปแบบต่างๆ เช่น การรำยรำ ประดิษฐ์สิ่งของ การวาดรูป การร้องเพลง บรรเลงเพลง เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้จะแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งอารมณ์หรือความรู้สึกนั้นจึงกลายเป็นหน้าที่หลักของการถ่ายทอดศิลปะ การรำยรำ การบรรเลงดนตรีออกมาเป็นบทเพลง และการเล่านิทานพื้นบ้าน นักมานุษยวิทยาเรียกพฤติกรรมในรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ว่า พฤติกรรมการแสดง (Expressive Behavior) เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้และการยอมรับของสังคม แม้ว่าศิลปินหรือนักแสดงอาจจะต้องมีความเป็นตัวของตัวเองหรือเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่มักจะรังสรรค์ผลงานอยู่ในขอบเขตของแบบแผนที่ตั้งค้กำหนดและยอมรับ ศิลปินจะต้องสื่อสารให้สมาชิกในสังคมอื่นๆ สามารถรับรู้ เข้าใจ สัมผัสหรือเข้าถึงงานศิลปะของ

คนให้ได้ ด้วยเหตุนี้ ศิลปะและพฤติกรรมกรรมการแสดงจึงมิได้เป็นเพียงผลผลิตของศิลปินหรือปัจเจกบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หากแต่ศิลปะยังเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2553) เขียนใน “พัฒนาการของเครื่องดนตรีตระกูล ปี่ ขลุ่ย แคน” ว่า เครื่องเป่าในยุคแรกๆ มีเสียงเดียวไม่มีรูนิ้วเพื่อปรับเสียง ร่องรอยดั้งเดิมของปี่เริ่มจากไม้้อหรือ กอข้าว ที่ใช้เป่ากันตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ เครื่องเป่าที่เรียกว่า “เรไร” น่าจะเป็นเค้ามูลยุคแรกเริ่มจึงทำจากไม้้อหรือกอข้าวทั้งลำ ทั้งเลา หรือทั้งเล่ม หลังจากนั้นจึงพัฒนาการต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น และมีการพัฒนามาใช้ไม้รวกแทนไม้้อและซังข้าว เนื่องจากมีความทนทานกว่า ภายหลังเรียกชื่อปี่ชนิดนี้ว่า “พงอ” หรือเพียงอ หรือที่คนไทยเรียกติดปากกันว่า “ขลุ่ย” นั่นเอง ต่อมากลุ่มที่มีความเจริญก้าวหน้าทางสังคมได้ดัดแปลงตัวปี่เป็นไม้แก่น เช่น ไม้ชิงชัน ไม้พะยุง ต่อมาจึงได้มีการพัฒนาคุณภาพทางด้านเสียง เทคนิคการบรรเลง รูปร่างและขนาดเพื่อให้สะดวกและคงทนสำหรับการใช้งาน ได้มีการนำมาประกอบการละเล่นต่างๆ โดยเฉพาะการขับร้องของ หญิง-ชาย ซึ่งในระดับเสียงต่างกันจึงดัดแปลงแก้ไขเพิ่มเติมเป็น 3 ขนาด เพื่อให้สอดคล้องและสะดวกเมื่อจะบรรเลง คือ ปี่นอก ปี่กลาง ปี่ใน สืบมาจนทุกวันนี้

สมใจ ดำรงสกุล (2544-2546 : 1-13) ได้พูดถึงชาวภูไทว่า แต่ก่อนชาวภูไทตั้งบ้านเรือนอยู่ตามภูเขาเป็นชุมชนเล็กๆ กระจายไปทั่ว ล้อมรอบไปด้วยเทือกเขาภูพาน ภูสีฐาน ภูโหล่ย ภูแฝก และทำนาที่ไหล่เขาในที่ลุ่ม มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและรักสงบชอบพึ่งพาอาศัยกันในหมู่บ้านดีพี่น้อง ให้ความเชื่อถือและเชื่อฟังหัวหน้าผู้นำของตน มีความรักพวกพ้องเดียวกันเมื่อมีงานประเพณีใดๆ ในหมู่บ้านทุกคนจะมาช่วยกันและแบ่งหน้าที่กันทำ และในสังคมคนภูไทจะให้ความสำคัญกับผู้ชายอย่างมาก โดยให้เป็นใหญ่ในบ้านสืบตระกูล ฝ่ายหญิงต้องให้ความนับถือสามีของตนอย่างมาก คอยดูแลงานบ้านงานเรือนทุกอย่างไม่ให้บกพร่อง อีกทั้งมีหน้าที่ทอผ้า ทำเครื่องนุ่งห่มไว้ใช้ในบ้าน 4 อย่างเรียกว่า “สี่เครื่อง” (สร้างเครื่อง) คือ ผ้าห่ม ที่นอน หมอน ผ้าแพรว หรือผ้าขาวม้า เป็นต้น

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ (2526) ภูไท ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม เนื่องในการจัดงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ส่วนภูมิภาคครั้งที่ 2 ใน พ.ศ.2526 ณ จังหวัดมหาสารคามจึงได้มอบหมายให้สถาบันอีสานคดีศึกษาของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้รวบรวมเกี่ยวกับประวัติและวิถีชีวิตของชาวภูไท กล่าวว่า “ประวัติและประเพณีของชาวผู้ไท (ภูไท) เป็นเรื่องเล่าที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลาหลายปีชั่วลูกชั่วหลาน แต่รายละเอียดนั้นบางทีก็ไม่ค่อยชัดเจนเพราะคนเล่าก็เล่าต่อกันมา คนฟังก็ฟังแล้วจำได้บ้าง ไม่ได้บ้าง แต่วิถีชีวิตจารีตประเพณีของชาวภูไทนั้นก็มีการดำเนินและปฏิบัติแบบดั้งเดิมตามคำบอกเล่า และบางอย่างก็ประยุกต์เพื่อให้เข้ากับกาลสมัย” ฯลฯ

ถวิล เกสรราช (2515) ให้ความรู้ว่า ภูเก็ตเป็นคนไทยที่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมไว้ได้มากกว่าคนไทยอื่นๆ ภูเก็ตยังมีถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่หลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศในพื้นที่ที่เรียกว่า แหลมทอง ปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในหลายจังหวัดของประเทศไทย เช่น กาฬสินธุ์ มุกดาหาร นครพนม สกลนคร และยังสามารถขยายพื้นที่ทำกินไปยังจังหวัดอุดรธานี ยโสธร ปรารังบุรีและสระแก้วด้วย

เจริญชัย ชนไพโรจน์ (2529: 30) “งานวิจัย เรื่องดนตรีภูเก็ต” อธิบายว่า ภูเก็ตเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในชนเผ่าภูเก็ตแถบภาคอีสาน และอาจจะเป็นปีชนิดเดียวกันที่ใช้ในภาคเหนือของประเทศไทยที่เรียกว่า “ปีซอ” เพราะใช้วิธีการเป่าเหมือนกัน ประกอบการขับร้องที่เรียกว่า ซอ และบางที่เรียกว่า ปีซุม ออกเสียงเป็น ปีจุม เพราะเป่ารวมกันเป็นหมู่คณะ แต่ชาวเหนือเรียกแต่เพียง ปี ซึ่งก็หมายถึง ปีซอ และมีชื่ออย่างเดียวกันนี้ในเขมรเรียกว่า “เปย์ปอร์ค”

ในการศึกษาดนตรีภูเก็ต ซึ่งเป็นดนตรีพื้นบ้านของกลุ่มชนภูเก็ตในภาคอีสาน นับว่าเป็นการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมของชนเผ่าที่มีเอกลักษณ์สะท้อนปรัชญาความคิด คุณค่า ความเชื่อของศิลปะการแสดงออกในการประกอบพิธีกรรมที่มีเฉพาะกลุ่มชน สามารถนำมาต่อยอดเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม สร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมและนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศชาติได้ในอนาคต

นันทวัฒน์ ปัญญาจรีวัฒน์ (2548: 9) ได้ศึกษาเกี่ยวกับชาวภูเก็ต เรื่อง การศึกษาประเพณีและความเชื่อของชาวภูเก็ตจะเห็นว่า ชาวภูเก็ตเป็นคนที่ยอดทน เดินทางเก่งแม้ในการค้าขายแต่ก่อน (สมัยโบราณ) เช่น แถบ พรรณนานิคม สว่างแดนดิน วาริชภูมิ ก็ค้าขายของป่ากันอยู่เสมอ แม้จะพิจารณาตามแผนที่แสดงภูมิประเทศที่อพยพไปกันเป็นระยะๆ ก็ให้เห็นได้ว่าจะอยู่แถบภูเขาทั้งสิ้น

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2542: 8-9) ให้ความรู้ว่า สยามเป็นดินแดนที่มีความเก่าแก่แห่งหนึ่งของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในดินแดนสยามมีเครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยหินจำนวนมากไม่น้อย โดยมีทั้งลักษณะกะเทาะหยาบๆ และมีทั้งที่ขัดแต่งเกลี้ยงเกลาให้เป็นรูปร่างต่างๆ อย่างมีระบบแบบแผนอันแสดงให้เห็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสังคมและทางเทคโนโลยีของมนุษย์

มูลมังอีสาน (2521: 66-67) บทความทางวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรม จังหวัดสกลนคร คือ การบายศรีสู่ขวัญ ชาวภูเก็ตถือว่า ผู้ที่จะทำการบายศรีสู่ขวัญให้ผู้อื่น ต้องเป็นผู้ที่ตนเคารพนับถือหรือเป็นผู้ที่ได้ทำคุณความดีเป็นที่เลื่อมใสของชาวบ้าน เช่น มีคนนำผ้าป่ามาทอดที่วัดในเขตเรณูนคร ก็จะมีการทำบายศรีสู่ขวัญต้อนรับ พร้อมทั้งพ่อนภูเก็ตให้ดู สำหรับการพ่อนภูเก็ตนี้ เขาจะพ่อนเมื่อมีบุญมหาชาติ บุญบั้งไฟ พ่อนในงานสมโภชพระธาตุเรณู และพ่อนต้อนรับแขกผู้มีเกียรติ

2.2.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท

พระโพธิวงศาจารย์ (ดิสโส อ้วน) (2515: 357-374) “ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ เล่ม 2 กรมศิลปากร ว่าด้วย ชนชาติภูไทย” กล่าวว่า ชนชาติภูไทย เดิมมีภูมิลำเนาเป็นหลักฐานอยู่ที่เมืองน่าน้อย อ้อยหนู ฟากแม่น้ำทางฝั่งซ้าย ขึ้นกับเมืองไร่ เมืองปุง 2 เมืองนี้ เดิมเป็นเมืองหลวง แต่ไม่ปรากฏว่าใครเป็นเจ้าของ ต่อมาเมืองน่าน้อยอ้อยหนู เกิดการอึดคักคอดอยาก ซึ่งท้าวท่า เรียกว่าได้เป็นหัวหน้าคนภูไท ก็แก่งแย่งไม่พอใจกับเจ้าเมืองน่าน้อยอ้อยหนู เจ้าเมืองน่าน้อยอ้อยหนูจึงไม่ให้อาศัยอยู่ในความปกครอง ท้าวท่าจึงได้รวบรวมสมัครพรรคพวกชาติภูไท ได้จำนวนหนึ่ง รวมทั้งชายหญิงประมาณหมื่นคน พาอพยพไปขอสมัครขึ้นแก่เจ้าอนุรุธกุมาร เจ้าเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งเวลานั้นเจ้าเมืองเวียงจันทน์เป็นเอกราช เจ้าอนุรุธกุมารได้ถามคนภูไทว่าเมื่ออยู่เมืองน่าน้อยอ้อยหนูนั้น หาเลี้ยงชีพอย่างไร ท้าวท่าและชาวภูไทจึงตอบว่า เคยทำแต่ไร่ ปลูกข้าว และไร่สวนผลไม้ต่างๆ แต่นานไม่เคยทำ เจ้าอนุรุธกุมารจึงสั่งให้ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองวัง ซึ่งเป็นที่อยู่ของชนเผ่าช่าที่อยู่กันมากและไม่ได้ขึ้นกับผู้ใด และไม่มีใครปกครอง แต่แผ่นดินเมืองวังอยู่ในอาณาเขตของเมืองเวียงจันทน์ ครั้งชาวภูไทไปตั้งอยู่ที่เมืองวังแล้ว คนพวกช่าซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่แต่เดิม ก็เกิดการอิจฉาแก่งแย่งอยากจะยกตนเป็นนายพวกภูไท พวกภูไทก็อยากจะทำตนเป็นนายของพวกช่าเช่นเดียวกัน ต่างพวกต่างไม่ยินยอมกัน จึงได้ตกลงสัญญากันว่า ถ้าฝ่ายใดเอาหน้าไม่ยิ่งผา(หน้าผา) ถ้าลูกหน้าไม่ฝังติดอยู่กับผา ฝ่ายนั้นจะได้เป็นนาย อีกฝ่ายหนึ่งจะขึ้นอยู่ในความปกครอง เมื่อสัญญากันแล้วหัวหน้าทั้งสองฝ่าย จึงพร้อมกันนำหน้าไม้ไปยิงหน้าผา ชื่อผาบุญ อยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองวัง เมื่อไปถึงผาบุญแล้วได้ตกลงให้พวกช่ายิงก่อน ช่าเป็นคนที่มีนิสัยซื่อสัตย์ แต่ไม่มีไหวพริบ จึงเตรียมหน้าไม้ขนาดใหญ่และแข็งแรง ขาหน้าไม้ยาว 3 สอก ยิงไปถูกก้อนหินผา ลูกหน้าไม้กระดอนกลับคืน แต่ฝ่ายภูไทมีไหวพริบกว่าทำธนูคันเล็ก ๆ แล้วเอาขี้สูด(ชันโรง) ติดปลายลูกธนูแล้วยิงไปติดปักอยู่กับก้อนหินผา พวกช่าเห็นเป็นการอัศจรรย์ เลยยอมขึ้นอยู่ในความปกครองของชาวภูไท ส่วนพวกช่าที่ไม่ยอมขึ้นอยู่ในความปกครองของพวกภูไทต่างพากันหลบหนีไป พวกภูไทได้ทราบเหตุจึงได้จัดการออกติดตามไปสกัด พวกภูไทติดตามไปถึงปากถ้ำผาอุดเห็นมีรอยเท้าคนเดินเข้าไปในถ้ำเป็นจำนวนมากจึงจัดหาพริกไปเผาสุ่มตรงปากถ้ำ ควันพริกเข้าไปกลบอยู่ในถ้ำ พวกช่าจึงหนีตายออกมาจากถ้ำเพราะทนควันพริกลมควันไม้ได้จึงออกมา ยอมสวามิภักดิ์อยู่ในความปกครองของชาวภูไท เจ้าอนุรุธกุมารได้ทราบจึงได้ตั้งให้ท้าวท่าซึ่งเป็นหัวหน้าของพวกภูไทและพวกช่าในเมืองวัง ขึ้นเป็นพระยาตำแหน่งเจ้าเมืองวัง ขึ้นอยู่ในการปกครองของเมืองเวียงจันทน์

สมใจ ดำรงสกุล (2545-2546) “สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ไทย” กลุ่มชาติพันธุ์ “ผู้ไทย” นี้มีชื่อใช้เรียกและเขียนต่างกันออกไปเป็น ผู้ไท(ย) ภูไท(ย) ลาวขาว ลาวโห่ง และ(ลาว)พวน Lebar (1964: 228) กล่าวว่า ผู้ไทเดิมอยู่ในแขวงหัวพันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของลาว กับสิบ

สองจุไทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเวียดนาม ต่อมาจึงอพยพมาอยู่ภาคเหนือของลาวและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ในขณะที่ลาวโซ่ง (ผู้ไทดำ) คงรักษาประเพณีเดิมเกี่ยวกับการถือผีได้อย่างมั่นคงในประเพณีเสนเรือน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นแอ่งกลุ่มชาติพันธุ์อันหลากหลาย ทั้งผู้ไทย ไทย ลาว เขมร โซ่ ส่วย ฯลฯ ซึ่งต่างกลุ่มต่างมีวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม และอยู่ร่วมกับผู้คนรอบข้างอย่างสันติสุขในสังคมที่พึ่งพากันและพ้ออยู่พอกิน ทั้งนี้เพราะมีสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้อให้เป็นอย่างนั้น ผนวกกับสภาพเศรษฐกิจของภาคนี้ที่ดูเหมือนยังยากจน จนถึงแร้นแค้น

ชาวผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้เข้ามาดำเนินชีวิตในฝั่งไทยมานานแล้ว กระจายไปยังจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน มีภาษาถิ่นที่ไพเราะชวนฟัง มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แม้สังคมวัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปตามกาลสมัย แต่สังคมผู้ไทย ยังคงมีเอกลักษณ์บางอย่างที่ทำให้รู้ว่ากลุ่มนี้คือ “ผู้ไทย” เช่น ภาษาพูด พิธีกรรมเหยา(รักษาโรค) การแต่งงาน พิธีเลี้ยงผี ฯลฯ

เคนสิงห์ รongไชย (2542 : 232-234) “ต้นสกุลคนผู้ไทยบ้านคำหว่า” บันทึกไว้ใน ต้นตระกูลเชื้อสายผู้ไทย ตั้งแต่ก่อตั้งบ้านคำหว่า (2339 -2532) มีทั้งหมด 46 สกุล คือ ศรีคำพล (คำพล) ปิตลา พันธุ์โพธิ์ อุตรักษ์ รongไชย กาพหว่า แสงชมภู ไชยเอนก เข้มไสย เครือเทียน ศรีทะรังษ์ ศรีรังษ์ ศรีกุดหว่า คุ่มกุดหว่า โคตรพัฒน์ สาไชย จ้องสาระ ได้ชาติ จำพล เตมิราช มองคำชาย อัฐนาค วรณศา สุระพร ช่อมะลิ ศรีหาญ จักรเสน แสงศรี มะโนจันทร์ โคตรแสงศรี ศรีแนน อัฐปิ่น แพงพุดสว่างคำ ปักโคหัง แสนศิริ เกลี้ยงสมร แสงสุริย์ ไตรเลิศ พรหมปีชชา ล่าลู่ บุญแสน โพธิ์สุภา โอบคลั่ง อุทโท เป็นต้น

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2532: 109 - 144) “ร้องรำทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม” กล่าวถึงความเป็นมาของ “แคน” เครื่องเป่ายุคดั้งเดิม เริ่มแรกตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ทำมาจากไม้้อหรือ กอข้าวรวมทั้งไม้ซางและไม้ไผ่ แล้วเรียกกันภายหลังว่า ปี่หรือขลุ่ย แต่เมื่อใช้ไม้ซางหรือไม้้อหรือไม้ประเภทเดียวกันหลายๆอัน เสียบเข้ากับน้ำเต้าแล้วเป่าได้หลายเสียงหรือน้อยตั้งแต่สองเสียงขึ้นไปจะเรียกว่า “แคน”

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง ปี่ภูไท (ผู้ไทย) บ้าน กุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของปี่ภูไท การทำปี่ภูไท วิธีการบรรเลงปี่ภูไท บทเพลงที่บรรเลง บทบาทของปี่ภูไทที่มีต่อสังคมของชาวภูไทและสังคมไทย โดยใช้วิธีทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Anthropological Research) และแนวคิดทางมานุษยวิทยาการดนตรี (Ethnomusicology Research) มานำเสนอเป็นการพรรณนาความ (Description) จากข้อเท็จจริงของข้อมูล โดยมีระยะเวลาในการศึกษาข้อมูลเพื่อทำวิจัยเป็นระยะเวลา 1 ปี ดังต่อไปนี้

3.1 พื้นที่และแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยออกพื้นที่ศึกษาหาข้อมูลโดยละเอียดจนได้ผลสรุปและเลือกที่จะศึกษาชาวภูไทบ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1) บ้านกุดหว้า เป็นหมู่บ้านของชาวภูไทที่ยังคงรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาวภูไทไว้เป็นอย่างดี เช่น การปลูกฝังให้ลูกหลานสืบทอดการบรรเลงปี่ภูไท การทำมาหากินอาชีพหลักๆของชาวบ้านยังคงทำนาทำไร่ทำสวนเก็บของป่าเช่นสมัขโบราณ การอนุรักษ์การแต่งกายแบบชาวภูไทที่มีสีมะพร้าวเป็นสีประจำหมู่บ้าน การยึดถือปฏิบัติตามจารีตประเพณีฮีตสิบสองครองสิบสี่ตามประเพณีชาวภูไท สิ่งที่ได้กล่าวมานี้เป็นภาพสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ชาวภูไทได้เป็นอย่างดีและกำลังจะสูญหายไปจากสังคมชาวภูไทในหลายๆหมู่บ้าน

2) บ้านกุดหว้าเป็นหมู่บ้านที่เป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมดนตรีที่สมบูรณ์ที่สุดเนื่องจากมีผู้เป็นภูมิปัญญาที่เป็นนักปราชญ์ทางการบรรเลงดนตรีภูไท และการทำปี่ภูไท ยังคงสืบทอดไว้ให้เห็นในทุกพิธีกรรมของหมู่บ้านกุดหว้า ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านกุดหว้า ของสังคมภูไท และค่ายเพลงสมัขใหม่ในปัจจุบัน ฯลฯ

3) ผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับผู้เฒ่านักปราชญ์ (พ่อเมฆ ศรีกำพล พ่อแทน แสงสุรีย์ พ่อประเสริฐ เข้มไสย ฯลฯ) ชาวภูไทบ้านกุดหว้า และสถานที่พอสสมควร เนื่องจากผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้า

ไปฝึกดนตรีภูไท การทำปี่ภูไท และเก็บข้อมูลภาคสนามทางมานุษยวิทยาดนตรี ระหว่าง เดือน พฤษภาคม ถึง มิถุนายน มามากกว่า 3 ปี

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 การศึกษาข้อมูลทางเอกสาร

ผู้วิจัยได้ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลทางวิชาการที่อ้างอิงได้ ทางอินเทอร์เน็ต หนังสือบันทึกประวัติกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ประวัติหมู่บ้านกุดหว้าฉบับเดิมที่บันทึกยังไม่สมบูรณ์และฉบับที่เรียบเรียงสมบูรณ์ซึ่งเป็นปัจจุบัน สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์จากห้องสมุดในสถาบันต่างๆ เพื่อเป็นข้อมูลนำมาใช้วางแผนประกอบการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้แบ่งข้อมูลการศึกษาออกเป็น 4 หมวด ดังนี้

- 1) เอกสารและงานวิจัยด้านมานุษยวิทยาการดนตรี (Ethnomusicology)
- 2) แนวคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยาการดนตรี (Ethnomusicology)
- 3) เอกสารและงานวิจัยด้านมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Anthropology)
- 4) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท

3.2.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork)

การเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย นับว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากผู้วิจัยต้องการให้ผลงานวิจัยเล่มนี้ เป็นงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ทางมานุษยวิทยาการดนตรีเชิงลึก ที่เน้นการเก็บข้อมูลงานวิจัยภาคสนาม โดยการเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะอยู่ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ที่ตนต้องการศึกษาเป็นระยะเวลาานาน ต้องใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านกุดหว้า อยู่ร่วมกับผู้เฒ่านักปราชญ์ ต้องเสาะหา สัมภาษณ์ และยังคงเข้าร่วมในกิจกรรมประเพณีต่างๆของหมู่บ้านกุดหว้าเป็นหลัก เช่น งานบุญบั้งไฟตะไลล้าน พิธีแต่งงานชาวภูไท เลี้ยงผีปู่ตา เลี้ยงผีหมอเหยาประจำปี เพื่อที่จะเรียนรู้ทำความเข้าใจวิถีชีวิตของชาวภูไทบ้านกุดหว้า และสามารถนำมาอธิบายถึงบทบาทหน้าของ ปี่ภูไท ที่มีต่อสังคมวัฒนธรรมชาวภูไท ซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์ที่ดีต่อไป

การเตรียมตัวเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยได้เตรียมความพร้อมก่อนการลงภาคสนามเป็นอย่างดี โดยการศึกษาค้นคว้าเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติกลุ่มชาติพันธุ์ไท ประวัติชาวภูไทบ้านกุดหว้า วัฒนธรรมประเพณีดนตรีเบื้องต้นของชาวภูไท รวมถึงแนวคิดทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและดนตรีจากงานวิจัยต่างๆ ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวางแผนเก็บข้อมูล

การวางแผนก่อนลงภาคสนาม

- 1) กำหนดช่วงเวลา ระยะเวลา เทศกาล ฯลฯ (พิธีกรรมต่างๆของภูไทจะเกิดขึ้นตามช่วงเวลาเท่านั้น)
- 2) กำหนดข้อมูลที่ต้องการศึกษา แหล่งข้อมูล สถานที่ที่สามารถหาข้อมูลเพิ่มเติม การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ให้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ
- 3) จัดเตรียมอุปกรณ์สัมภาระที่จำเป็นต่อการเดินทางและใช้ชีวิตในสังคมบ้านกุดหว้า เช่น อุปกรณ์บันทึกเสียง กล้อง สมุดบันทึก แบตเตอรี่ งบประมาณการดำรงชีวิต พาหนะเดินทางเก็บข้อมูล เอกสารประกอบการอ้างอิง ฯลฯ

ผู้วิจัยได้ติดต่อผู้เฒ่าผู้เป็นนักปราชญ์ทางดนตรีภูไทได้ 3 กลุ่มคือ ผู้ทำปี่ภูไท ผู้บรรเลงปี่ภูไท ผู้ขับร้องเพลงภูไท (หรือประกอบพิธีกรรม) ดังนี้

- 1) ผู้ทำปี่ภูไทในบ้านกุดหว้ามี 2 คนคือ พ่อแทน แสงสุริย์ พ่อเมฆ ศรีคำพล
 - 2) ผู้บรรเลงปี่ภูไทบ้านกุดหว้ามี 4 คนคือ พ่อเมฆ ศรีคำพล พ่อประเสริฐ เข้มไสย พ่อสมอ อุทลักษ์ณ์ พ่อเชียน ศรีคำพล
 - 3) ผู้ขับร้องเพลงภูไทประกอบเสียงปี่ภูไทมี 2 คนคือ พ่อเหลียว สกุล โพน พ่อสมลี
- อาจวิจัย

ผู้เฒ่าทั้ง 7 คนเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีภูไทและได้รับการยอมรับของสังคมภูไทแถบลุ่มน้ำโขงเป็นอย่างมากทั้งด้านพิธีกรรมต่างๆ ด้านวัฒนธรรมประเพณีภูไท อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างทางศิลปะการแสดงดนตรีภูไท ได้รับการยกย่องกล่าวขานถึงความไพเราะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะคนที่บ่งบอก อัตลักษณ์ภูไทได้เป็นอย่างดี ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกที่เก็บข้อมูลกับผู้เฒ่าทั้ง 7 คน ที่มีความใกล้ชิดกับดนตรีภูไท ศิลปวัฒนธรรมภูไท พิธีกรรมต่างๆ อีกทั้งเป็นที่ยอมรับกันอย่างทั่วถึงของชาวภูไทบ้านกุดหว้า สังคมภูไทแถบลุ่มน้ำโขงและศิลปินรุ่นใหม่ในปัจจุบัน ที่ต่างรู้จักกันในนามศิลปินพื้นบ้านอีสาน

การทำงานภาคสนาม

การทำงานภาคสนามของผู้วิจัย สิ่งแรกที่สำคัญที่สุดคือ สร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนในครอบครัวที่ผู้วิจัยได้ร่วมอาศัยอยู่ด้วย เสมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่ง

ในครอบครัวของชาวภูไท มีการดำเนินชีวิตตามปกติเป็นธรรมชาติของวิถีชาวภูไทในทุกวัน โดยผู้วิจัยได้อาศัยอยู่ในบ้านของพ่อเมฆ ศรีกำพล (ผู้ทำปี ทำโปงกลาง บรรเลงปี)

พ่อพิศดา จำพล (2553: ผู้เรียบเรียงประวัติบ้านกุดหว้า) กล่าวว่า พ่อเมฆ เป็นช่างทำปี ทำโปงกลาง เป็นคนที่สามารถเป่าปีภูไทได้ไพเราะที่สุดเป็นที่ยอมรับมากที่สุดในกลุ่มบ้านกุดหว้า และหมู่บ้านใกล้เคียง ศิลปินยุคใหม่ที่มาเชิญไปบันทึกเสียง เช่น ละครปอบผีฟ้า บันทึกเพลงบานเย็น รากแก่น บันทึกเสียงให้ศิลปินนักร้อง ต่าย อรทัย ทุกคนต่างยอมรับในฝีมือการบรรเลงลายภูไทของพ่อเมฆ (ปัจจุบันอายุ 69 ปี)

ผู้วิจัยได้ทำงานภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลทางมานุษยวิทยาการดนตรีบ่อยครั้งจนทำให้ผู้วิจัยคุ้นเคยกับผู้เฒ่าผู้แก่ และชาวบ้านกุดหว้าเป็นอย่างดี สามารถใช้ภาษาภูไทในการสื่อสารกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เพราะการสัมภาษณ์ข้อมูลต่างๆเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ภาษาพื้นบ้านภูไทเพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน เมื่อเกิดความคุ้นเคยไว้วางใจ ชาวบ้านจะให้ความไว้เนื้อเชื่อใจ พร้อมทั้งจะให้ข้อมูลที่เป็นจริงและเต็มใจบอกเล่าเรื่องต่างๆ นั้นอย่างละเอียด

เนื่องจากบุคคลที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์เป็นผู้สูงอายุ ทั้งยังพูดภาษาท้องถิ่นภูไทอยู่ จึงไม่ได้เป็นอุปสรรคสำหรับผู้วิจัยมากนัก ผู้วิจัยจะใช้เวลาส่วนใหญ่ในการสร้างความคุ้นเคยกับผู้เฒ่าในแต่ละบ้าน บ้านแต่ละหลัง สอบถามทุกข์สุขของชาวบ้าน บางโอกาสได้รับประทานอาหารกับชาวบ้าน ส่วนใหญ่มักจะมีพิธีกรรมทำบุญที่วัด หรือเลี้ยงศาลปู่ตา ประเพณีบุญบั้งไฟประจำปี ประเพณีเหยาประจำปี ฯลฯ ผู้วิจัยจึงจะมีโอกาสได้เก็บภาพการประกอบพิธีกรรม เน้นสัมภาษณ์ผู้เฒ่า ชาวบ้านเป็นต้น การเก็บข้อมูลดังกล่าว เป็นการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) โดยพักอาศัยในบ้านของพ่อเมฆ ศรีกำพล บ้านกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่หน้าถนนติดหมู่บ้าน ช้างบ้านเป็นกลุ่มทอผ้าของหมู่บ้านกุดหว้า ซึ่งเป็นบ้านของพ่อเมฆ จะทำเครื่องดนตรีจำหน่าย เช่น โปงกลาง ปีภูไท และเสื้อทอมือ ผู้วิจัยได้เข้าสังเกตและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในครอบครัวศรีกำพล เริ่มตั้งแต่ต้นนอนจนกระทั่งเย็น รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมการทำเครื่องดนตรี เข้าร่วมกิจกรรมด้านพิธีกรรมต่างๆของหมู่บ้าน ในตำบลกุดหว้า เช่น เลี้ยงศาลปู่ตา จัดขึ้นช่วงเดือนพฤษภาคม ประเพณีบุญบั้งไฟก็จัดขึ้นสัปดาห์ที่สามของเดือนพฤษภาคม ประเพณีเลี้ยงผีหมอเหยาจัดขึ้นช่วงเดือนสามหรือเดือนสี่ของทุกปี เป็นต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดความประทับใจและเข้าใจในบทบาทของผู้เฒ่า ของนักดนตรีภูไท และพิธีกรรมต่างๆในสังคมชาวภูไทบ้านกุดหว้า

การสัมภาษณ์แบบทางการ เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการนัดหมาย ประสานงานก่อนมีการสัมภาษณ์ มีการวางแผนเตรียมตัวล่วงหน้า ผู้วิจัยต้องเตรียมความพร้อมสำหรับคำถามที่ต้องการข้อมูลเชิงลึกแบบเจาะจง มีการใช้เครื่องมือบันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์

ในการสัมภาษณ์แบบทางการ ผู้วิจัยต้องการข้อมูลที่สำคัญเชิงลึก จึงได้เลือกสัมภาษณ์ผู้อาวุโสอยู่ 2 ท่าน ท่านแรกคือ คุณพ่อพิศดา จำพล ถึงเรื่องการกำเนิดก่อตั้งหมู่บ้าน และบุคคล ต้นตระกูลของหมู่บ้านคุณหว้า จาริตประเพณีความเชื่อของคนภูไทบ้านคุณหว้า โดยบันทึกเสียงบันทึกภาพขณะตั้งคำถาม บรรยากาศเป็นไปด้วยดี พ่อพิศดาท่านเป็นอดีตผู้ใหญ่บ้าน ท่านคุ้นเคยกับการบอกเล่าประวัติหมู่บ้าน อีกทั้งเป็นผู้ใหญ่อารมณ์ดี ขณะที่เล่าจะแทรกนิทานที่พ่อแม่ของท่านเคยเล่าให้ฟัง ประกอบกับข้อมูลในประวัติของหมู่บ้านประกอบด้วย ในขณะที่สัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ใช้เอกสารและงานวิจัยหลายเล่มประกอบการอ้างอิง พร้อมกับจินตนาการตามคำสัมภาษณ์ ทำให้เกิดสุนทรียะทางอารมณ์ ความซาบซึ้งในความพยายาม ความยากลำบากของผู้ก่อตั้งหมู่บ้านจนเป็นหมู่บ้านคุณหว้าได้ในปัจจุบัน

จากนั้นผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พ่อเมฆ ศรีกำพล ถึงความสำคัญของปู่ภูไทที่มีต่อวิถีชีวิตชาวภูไทบ้านคุณหว้า วิธีการทำปู่ภูไท การบรรเลงดนตรีภูไทกับภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไท เป็นต้น

การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์ในขณะที่ร่วมกิจกรรมต่างๆ โดยได้เตรียมคำถามล่วงหน้า เป็นการสัมภาษณ์ข้อมูลเพิ่มเติมที่เกิดจากพฤติกรรมตอนนั้น โดยการพูดคุยสอบถามทั่วไป แต่จะได้รับข้อมูลที่ลึกซึ้งและความรู้สึก มากกว่าการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ดังนั้นผู้วิจัยจะไม่ได้ใช้เครื่องมือใดๆประกอบการสัมภาษณ์ นอกจากการจดจำ และจินตนาการตามคำบอกเล่า

3.3 ตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.3.1 การตรวจสอบข้อมูล

3.3.1.1 ตรวจสอบจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น งานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท จาริตประเพณีชาวภูไทในอีสาน งานวิจัยเครื่องดนตรีภูไทกับพิธีกรรม ประวัติการก่อตั้งบ้านคุณหว้า บันทึกต้นตระกูลบ้านคำหว้า เป็นต้น

3.3.1.2 ตรวจสอบจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น นักวิชาการวัฒนธรรม นักดนตรีพื้นบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมดนตรี ผู้ผลิตเครื่องดนตรี ภูมิปัญญาปราชญ์หมู่บ้าน นักขับร้องเพลงลำภูไท

3.3.1.3 ตรวจสอบโดยการสังเกตและมีส่วนร่วมกับพฤติกรรมของชุมชน แล้วนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับหลายความคิดเห็นจนได้ผลสรุปที่แน่ชัดที่สุด และนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก

3.3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยมีความต้องการจะศึกษาวิเคราะห์ว่า “ปัญหาที่สะท้อนบทบาทหน้าที่และความสำคัญอย่างไรต่อสังคมวัฒนธรรมความเชื่อของชาวภูไทบ้านกุดหว้า”

ผู้วิจัยจึงได้นำเอาข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้า การรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้านกุดหว้า ผู้เฒ่า ลูกหลานชาวภูไท เอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ศึกษาเรียนรู้พฤติกรรม พิธีกรรมต่างๆ จึงนำเอาข้อมูลมาประกอบการวิเคราะห์ เป็นผลสรุปในงานวิจัย โดยการคัดกรองข้อมูล เรียบเรียง จัดเรียงข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ และข้อมูลต่างๆนั้นได้ผ่านการวิเคราะห์โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดทางด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อนำเสนอพรรณนาความตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทที่ 4

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชาวภูไทบ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ชาวผู้ไท เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ได้เข้ามาดำเนินชีวิตในฝั่งไทยมานาน แต่กระจายไปยังจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ “ผู้ไทย” นี้มีชื่อใช้เรียกและเขียนที่แตกต่างกันออกไป (ผู้ไท (ย) ภูไท (ย))

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่หลายครั้ง ได้สัมภาษณ์และพบปะกับชาวบ้านที่หมู่บ้านกุดหว้าและหมู่บ้านใกล้เคียงต่างๆ ที่ในประวัติมีการอ้างอิงถึงแหล่งที่มาของหมู่บ้านกุดหว้าอย่างละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง

4.1 ประวัติความเป็นมาของชาวผู้ไทบ้านกุดหว้า

ในรัชกาลที่ ๓ ช่วง พ.ศ.2384-2387 ชาวผู้ไท และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ (กะเลิง โข่ ญ้อ ข่า ฯลฯ) ได้ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองบกเมืองวัง(ฝั่งลาว)เนื่องจากภัยสงครามและถูกรุกรานที่ทำกินจากชนเผ่าใกล้เคียง ซึ่งบ้านของเผ่าผู้ไทแต่เดิมอยู่ที่ “บ้านนากะเตบ” ตั้งอยู่ระหว่างกลางเมืองบกกับเมืองวัง (สนใจ คำรงสกุล “สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ไท” 2545-2546, กิตติศักดิ์ แสนพาน ประวัติและประเพณีผู้ไทย, 2551:7-15)

เล่าว่า ที่บ้านนากะเตบ มีพี่น้องสามคนเป็นผู้ชายทั้งหมด คือ บ่าวโฮ้ง เป็นพี่ใหญ่ บ่าวโต้นพี่คนกลาง และบ่าวเต็ง น้องคนเล็ก (“บ่าว” ใช้แทนคำนำหน้าผู้ชายในสมัยนั้น) มีอาชีพจับสัตว์ป่า เป็นนายพราน มีความรู้เรื่องภูมิศาสตร์และพื้นที่ทำมาหากิน เมืองวังถึงเมืองลำน้ำแคนแก้ว (แถบญวน) เป็นอย่างดี ในวันที่เมืองวังแตกเขาทั้งสามได้พาครอบครัวและญาติพี่น้องประมาณ 60 กว่าชีวิต อพยพหนีสงครามขึ้นไปถึงหลุบเพ็ก(หลุบเพ็ก เป็นสถานที่หลบภัยซึ่งมีดินเพ็กเกิดขึ้นตามธรรมชาติบนภูเขาอย่างหนาตา) ซึ่งสถานที่ดังกล่าวเป็นที่ที่มีภูเขาล้อมรอบมีทางขึ้นลงเพียงทางเดียว จึงได้ตกลงตั้งหลักตั้งฐานอยู่ก่อนเพื่อความปลอดภัยไว้ หลังจากนั้นไม่นานเมื่อสงครามยุติก็ได้อพยพกลับบ้านนากะเตบเหมือนเดิม จากนั้นสามพี่น้องรู้ว่าว่ามีราชวงศ์เมืองวังได้มาตั้งเมืองใหม่ที่เมือง กุฉินารายณ์ ชื่อว่า “พระธิเบศวรศัขยา”(พระยาโก) ต่างพากันยินดีจึงได้อพยพครอบครัว

ข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาฝั่งไทย(เมืองสยามในสมัยนั้น) ได้ตั้งบ้านเรือนกระจายกันอยู่หลายแห่ง ส่วนสามพี่น้องได้มาอาศัยอยู่บ้านหนองแสง มีอาชีพล่าสัตว์เหมือนเดิม จึงได้ออกล่าสัตว์ไปตามที่ต่างๆ ในลแวงนั้น จึงได้เห็นภูมิประเทศบริเวณคำหว่า(บ้านกุดหว่าในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นป่าไม้สูงหนาทึบ มีสัตว์ป่าชุกชุมเป็นแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ประเภทน้ำค้ำ น้ำบ่อ โดยเฉพาะลแวงนั้นมีต้นหว่า (ต้นไม้ชนิดหนึ่งผลที่สุกและแก่แล้วจะเป็นสีกรมท่าออกดำ ส่วนผลอ่อนจะมีสีแดงนวลๆ ผลสามารถรับประทานได้) ขนาดใหญ่มากประมาณห้าคนโอบ (ใช้จำนวนคนห้าคนกอดจึงจะวัดได้) และได้มีน้ำซึมไหลออกมาจากโคนต้นมิได้ขาด สัตว์ต่างๆก็ชอบมาอาศัยอยู่บริเวณนั้น สามพี่น้องจึงได้ปรึกษากันว่าหากยังอาศัยอยู่บ้านหนองแสงต่อไปไม่นานความทุกข์แห่งแล้งก็จะตามมา การทำมาหากินก็จะฝืดเคืองเนื่องจากเรามาอาศัยอยู่ที่หลัง ที่น้ำก็น้อย ควรหาแหล่งที่ทำกินใหม่ บ่าวเต็ง จึงออกความคิดเห็นว่ามีอยู่ที่หนึ่งอยู่ไม่ไกลบ้านหนองแสง บริเวณนั้นอุดมสมบูรณ์มีน้ำค้ำ น้ำบ่ออยู่ใกล้ภูเขาฝั่ง มีลำห้วยอยู่ทางทิศตะวันออก (ห้วยจุมจังในปัจจุบัน) เป็นป่าทึบมีต้นไม้สูง มีห้วยเล็กๆ ล้อมรอบและมีบ่อน้ำค้ำไหลอยู่ตลอดเวลา เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมทางภูมิศาสตร์ ไม่มีทางลมอุบาทว์พัดผ่าน เพราะเห็นต้นไม้อันนั้นไม่หักโค่นแต่อย่างใด (โบราณว่าควรตั้งบ้านเรือนหนีทางลม) ทั้งสามจึงตกลงจัดตั้งบ้านเรือนใหม่ที่ตั้งอยู่เหนือต้นหว่าขนาดใหญ่ ในวันอังคาร ขึ้น 13 ค่ำ เดือน 4 ปีมะเส็ง พ.ศ. 2399 มีชื่อว่าบ้านคำหว่า (หรือบ้านกุดหว่าในปัจจุบัน) (เคนสิงห์ รongไชย, ต้นกำเนิดผู้ไทบ้านคำหว่า, 2542: 55)

จากนั้นทั้งสามคน คือ บ่าวโฮ้ง(พ่อเฮ้า:ชื่อที่ชาวบ้านกุดคำหว่าเรียก) บ่าวโด้น (พ่อตอน:ชื่อที่ชาวบ้านกุดคำหว่าเรียก) บ่าวเต็ง (พ่อตอน:ชื่อที่ชาวบ้านกุดคำหว่าเรียก) ได้มาตั้งบ้านเรือนเป็นครอบครัวแรก มีอยู่สามหลังคา เป็นเรือนยกพื้นแบบเหี้ย มุงด้วยหญ้าคาใช้ฟ้านบ้านเป็นไม้ป้อตั้งอยู่ไม่ห่างกันนัก ชาวคำหว่ามีอาชีพทำไร่ปลูกข้าว ปลูกผักต่างๆเพื่อเลี้ยงครอบครัวและหาของป่านำไปแลกเปลี่ยนในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านบัวขาว บ้านเก่ากลาง บ้านบึงคล้า และชาวบ้านที่อยู่ในลแวงนั้นใกล้เคียงที่ยังไม่เป็นหมู่บ้าน เวลาผ่านไปประมาณ 5 ปี ได้มีชาวบ้านจากหมู่บ้านคำผักกูด ชื่อ สาวคำแดง (ย่าคำแดง) สาวอ่อนหัวต่อ สาวเบี้ย (สาวแม่เบี้ย);(ในสมัยนั้นถ้าเป็นผู้หญิงจะนิยมเรียกกันว่า “สาว” ใช้แทนคำนำหน้าในสมัยนั้น) อพยพครอบครัวมาสร้างบ้านเรือนเพิ่มเป็นห้าครัวเรือน ต่อจากนั้นในปีที่ 6-7 ได้มีครอบครัวของ สาวเวง(ย่าเวง) บ่าวหลอยเหละ (ตาหลอย) บ่าวสุวรรณ (ตาสุวรรณ) และบ่าวพัน สาวเกิด ได้อพยพมาที่บ้านคำหว่าตั้งบ้านเรือนเพิ่มอีก รวมเป็น 9 ครอบครัว (บ่าวใช้แทนคำนำหน้าผู้ชายในสมัยนั้น) (เคนสิงห์ รongไชย, ประวัติบ้านกุดหว่า, 2548 : 5)

พ่อบุญล้อม รongไชย (2552) ให้สัมภาษณ์ว่า เมื่อปี พ.ศ. 2415 พระยาธิเบศวรศัขยา (เจ้าเมืองกุดสิมณารายณ์) ได้แต่งตั้งให้บ่าวโฮ้ง (พ่อเฮ้า) มินามเป็น “แสนโฮ้ง” ให้เอาการอยู่เมืองกุดสิมณารายณ์พร้อมครอบครัว (เอาการ: รับราชการ) ส่วนบ่าวโด้น (พ่อตอน) ได้รับยศเป็นแสนพาน และ

บ่าวเต็ง (พ่อดอน) ได้รับยศเป็นแสนโพธิ์และรับหน้าที่เป็นกวานบ้านคำหว้า (กวาน: มียศเท่ากับผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน) ทั้งสองได้ถูกแต่งตั้งให้อาการที่บ้านคำหว้าจนถึงเมืองกุดสิมนารายณ์ ดังนั้นตระกูลของท่านจึงปรากฏ อยู่ที่กุดสิมนารายณ์ในปัจจุบันนี้ ชื่อสกุลแสน ไร่

พ่อสมอ อุตรักษ์ อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 (ให้สัมภาษณ์ :2553) ว่า เชื้อสายของคนบ้านคำหว้า (บ้านกุดหว้า) คือ “ภูไทกะแตบ” ที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย อาหารการกินหาตามรั้วบ้านและตามไร่ นา ชอบพึ่งพาตนเองและหมู่เหล่า วางจากการทำนาที่จะทอผ้า จักสาน ทำเครื่องดนตรีและเล่นกันเองในหมู่คณะหรือเวลาว่างงานพิธีสำคัญเท่านั้น ทั้งนี้ยังคงยึดหลักประเพณีต่างๆ ตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน เช่น เลี้ยงผีสวนบูชาหลักบ้านประจำปี ประเพณีแต่งงาน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มประเพณีภูไทจนมาถึงปัจจุบัน

หลังจากก่อตั้งบ้านคำหว้าได้ 20 ปี เมื่อ พ.ศ. 2442 ก็มีผู้คนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก เนื่องจากได้ยินข่าวลือว่าบ้านคำหว้าเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์จึงได้อพยพเข้ามาอีกหลายครอบครัว ทำให้หมู่บ้านคำหว้าเริ่มพัฒนาขึ้นเป็นอย่างมาก หลังจากนั้นไม่นานก็ได้มีการตั้งวัดขึ้นมาเป็นวัดป่าแห่งแรกของหมู่บ้านชื่อ “วัดกกต้อง” มีหลวงตาโยนเป็นพระองค์แรกและเป็นผู้ก่อตั้งวัดเป็นคนแรกของบ้านคำหว้า ส่วนด้านการศึกษาเล่าเรียนนั้น ผู้ชายถ้าบวชเป็นพระหรือเณร จึงจะได้ร่ำเรียนหนังสือที่เป็นอักษรไทย อักษรลาว อักษรขอม และอักษรธรรม พอเป็นความรู้ติดตัวอยู่บ้าง แต่บางคนก็ไม่ได้เรียนหนังสือเลย ส่วนผู้หญิงนั้นยังไม่มีโอกาสได้ร่ำเรียนเลย แต่ถ้าผู้หญิงคนไหนสนใจจะเรียนอ่านอักษรลาวที่อ้างอิงในหนังสือผูกคำกลอนสอนพญา หนังสือทำวาระเกด หนังสือศิลาบัยเรื่องจำปาสี่ต้น บางคนก็เรียนกับปากคำผู้สอนให้ผู้ฟังจดจำ และท่องจนจำได้ เพราะส่วนมากผู้หญิงจะให้เรียนการบ้านการเรือน เช่น เข็นฝ้าย ดัดฝ้าย มัดหมี่รังไหม ทอหูก ทอผ้า ปลูกหม่อนเป็นต้น และทุกหลังคาเรือนสมัยก่อนจะมีอุปกรณ์การเรียน การเรียนทุกหลังคาเรือน พอถึงฤดูหนาว เดือนยี่ เดือนสาม (เดือนกุมภาพันธ์ในปัจจุบัน) จะลงช่วงเข็นฝ้ายล้อมกองไฟกันตอนกลางคืน พอตื่นเช้าก็ต้องลงมาดำข้าวด้วยสากมือหรือครกมอง (ลักษณะครกมองใช้ก่อนไม้ขนาดใหญ่ด้านในมีรูกลวงตรงกลาง ใช้กระเดื่องเป็นตัวดำข้าว) การทำงานของผู้หญิงจึงมีมากกว่าผู้ชาย แม้แต่วัฒนธรรมการแต่งกาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชอบแต่งกายสีดำข้อมคราม (ต้นครามเป็นพืชชนิดหนึ่งที่ใช้ผลของมันปลูกแต่นำต้นมาต้มเป็นกอแช่ลงในน้ำ 1-2 คืนแล้วนำมาสกัดเอาแต่น้ำ)

สมัยพระยาธิเบศววงศ์ษา บ่าวดอน (พ่อดอน) หนึ่งในสามที่ตั้งบ้านกุดหว้าได้รับตำแหน่งเป็นกวานบ้านคำหว้า (กวาน: มียศเท่ากับผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน) ต่อมาปี พ.ศ. 2457 ทางกรมได้ตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่นประกาศให้แต่งตั้งหรือเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้น ตำแหน่งของกวานบ้านก็เลยเปลี่ยนไป ทางกรมก็เลยเลือก บ่าวเต็ง ไม่มีนามสกุลให้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกในบ้านคำหว้า และบ่าวสิบเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนแรก ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2474 กฎหมายก็มี

ให้ตั้งนามสกุล และมีผู้ใหญ่บ้านแบบสมบูรณืตามระบบชื่อ นายคง ร่องไชย (เป็นบิดาของผู้เขียน ประวัติบ้านคำหว้าจากหนังสือที่นำมาอ้างอิง ปัจจุบันท่านได้เสียชีวิตแล้ว) ดังนั้นคนบ้านคำหว้าจึงเริ่มมีชื่อสกุลตั้งแต่นั้นมา

ต่อมาจึงได้มีการตั้งโรงเรียนขึ้นในปี พ.ศ. 2459 แต่ยังไม่มีการบังคับ จนมาถึง พ.ศ. 2462 เริ่มมีการบังคับให้ทุกคนรอบคร้วนำบุตรเข้าเรียนหนังสือ จนถึงชั้น ป. 7 หากใครปกปิดไม่ให้ ลูกหลานเรียนจะมีความผิด จากนั้น พ.ศ. 2476 หมู่บ้านคำหว้าก็ได้ถูกพัฒนาไปอย่างมาก จาก หมู่บ้านเล็กๆก็เป็นชุมชนขนาดใหญ่ จึงได้มีการเปลี่ยนนามบ้าน จากบ้านคำหว้า มาเป็น “บ้านกุดหว้า” หมู่ที่ 10 ตำบลบัวขาว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จากนั้นผู้ใหญ่คง ร่องไชย ได้ดำรง ตำแหน่งอยู่ 4 ปี ก็ได้ลาออกในปี พ.ศ. 2476 ทางการจึงได้เลือก นายครุฑ ศรีกำพล เป็นผู้ใหญ่บ้าน คนต่อมา ๆ ต่อมาหมู่บ้านกุดหว้าก็ได้รับการยกฐานะจากสุขาภิบาลมาเป็นเทศบาลตำบลกุดหว้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เมื่อวันที่ 25 เดือนพฤษภาคม แต่ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองหมู่บ้าน ไปมากขนาดไหนก็ตามชาวภูไทบ้านกุดหว้าก็ได้เปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพฤติ ปฏิบัติกันมาหลายชั่วอายุตั้งแต่โบราณ เพราะชาวหมู่บ้านกุดหว้าให้การนับถือผีบรรพบุรุษ ผีหมอ ผี ไร่ไ้กันอย่างเคร่งครัด มีพิธีกรรมแบบโบราณไม่ผิดเพี้ยนเช่น ของเช่น ไหว้ คนตรีที่ใช้ในพิธีกรรม หมอเหยา(ผู้ทำพิธีหมอเหยา) ฤกษ์ยาม แม้กระทั่งผู้ร่วมพิธีกรรม เมื่อถึงเทศกาลเดือนสาม “ กล่าวว่ ดอกจิกบานดอกจางานเฮือ” ก็จะมีพิธีเลี้ยงผีตามจารีตประเพณีโบราณ

เมฆ ศรีกำพล เล่าต่อกันมาจากครุคนตรีชื่อนายพิมพ์ แสงชมภู เมื่อ ปีพ.ศ. 2496 ว่า ขณะนั้นตนอายุได้ประมาณ 11 ขวบ(ปัจจุบันอายุ 69 ปี) ครูล่าว่าสมัยก่อน เมื่อถึงวันเลี้ยงผีปู่ตา เมือง ส่วย (เมืองขึ้น) จะต้องนำลูกช้าง น่องช้าง ของเครื่องหิ้ง (เครื่องไหว้) ต่างๆมาให้แม่เมือง (หมายถึง หมู่บ้านใกล้เคียงและเมืองที่เคยเป็นเมืองขึ้นในสงครามจะต้องเตรียมสิ่งของมาเช่นไหว้) ส่วนแม่ เมืองทุกคนที่เป็นหมอเหยาก็จะเข้าสู่พิธีกรรม ถวายฝ้ายคายน้ำห้ำ ก้มกราบไหว้เชิญผีหมอเหยา หมอแคน หมอปี บรรเลงดนตรีทางภูไทจนรุ่งสว่าง พอในวันที่สองก็จะมีการร้องรำเป็นวงเป็นคณะ ขับเสพดนตรีทางภูไท แม่หมอเหยาก็จะออกมารำท่าทางต่างๆที่ผีหมอต้องการแสดงออกเป็นท่าทาง ตามความเชื่อ พิธีกรรมนี้จัดขึ้นเพื่อเลี้ยงผีบ้าน ผีบรรพบุรุษ นิยมจัดขึ้นในเดือน 6 เป็นเวลาสามวัน สามคืนจึงจะถือว่าเสร็จพิธีกรรม

จากการบอกเล่าเรื่องราวต่างุั้น ล้วนแต่เป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิตทางสังคมวัฒนธรรม ของชาวภูไทบ้านกุดหว้าได้เป็นอย่างดี เช่น การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าฝ้ายสิกรมท่าหรือสีดำผสมกับ แถบสีสีแดงซึ่งบ่งบอกถึงสัญลักษณ์หมู่บ้านที่มีต้นหว้าเป็นจุดกำเนิด พิธีกรรมจารีตประเพณี ต่างๆ ยังคงสะท้อนให้ลูกหลานได้จดจำและอนุรักษ์สืบสานเพื่อระลึกถึงประวัติความเป็นมาของ

บรรพบุรุษผู้ก่อร่างสร้างบ้านกุดหว้าไว้ให้ลูกหลาน ได้ภาคภูมิใจจนถึงทุกวันนี้ ก่อนจะมาเป็น “ภูไท” ในปัจจุบัน (พ่อเมฆ ศรีคำพล 2553, พ่อพิศดา จำพล เรียบเรียง : 2548)

จากนั้นปี พ.ศ 2532 บ้านกุดหว้า ได้ยกฐานะขึ้นเป็นสุขาภิบาลมีจำนวนประชากรทั้งหมด 5,000 คน มีครอบครัวจำนวน 1,800 หลังคาเรือน ปัจจุบันได้ยกฐานะจากสุขาภิบาลมาเป็นเทศบาลตำบลกุดหว้า ต่อมาวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ.2542 ได้แบ่งการปกครองเหลือเพียง 6 หมู่บ้าน แบ่งชุมชนออกเป็น 8 ชุมชน มีผู้นำหมู่บ้านระดับผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด 6 คน ประชากรในหมู่บ้านทั้งหมด 5,336 คน มีครอบครัวทั้งหมด 1,788 หลังคาเรือน แบ่งเป็นจำนวนประชากรชายทั้งหมด 2,528 คน จำนวนประชากรหญิงทั้งหมด 2,708 คน (สำนักงานเทศบาลตำบลกุดหว้า : 2552-2553)

4.2 ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม

4.2.1 ลักษณะที่อยู่อาศัย

เดิมบ้านกุดหว้าตั้งบ้านเรือนไม่ห่างกันมากนักเนื่องจากเป็นเครือญาติได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ด้วยกัน ต่อมาก็ได้มีการขยายครัวเรือนเพิ่มขึ้นทีละน้อย จึงได้มีการกระจัดกระจายห่างกันออกไป แต่ก็ไม่ไกลนักยังคงอยู่ในละแวกนั้น เนื่องจากแต่ละครัวเรือนก็ต้องการครอบครองที่ทำกิน ปลูกไร่ทำนาตามวิถีชีวิตของชาวภูไทสมัยโบราณ พึ่งพาอาศัยและไปมาหาสู่กันและกันจึงไม่กันรั้ว เพราะมีไม่กี่ครัวเรือนจึงไม่มีค้ำมีหมู ต่อมาประมาณ 6-7 ปี ก็ได้มีการขยายครัวเรือนเพิ่มขึ้น เนื่องจากบ้านกุดหว้าเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ แหล่งทำมาหากินก็มีมาก อีกทั้งผู้ที่อยู่ก่อนหน้านี้ทั้ง 5 ครัวเรือนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้มาอาศัยเป็นอย่างดี จึงได้มีการขยายครอบครัวเพิ่มเป็น 9 ครัวเรือน จึงได้มีกวางบ้านเกิดขึ้น เพื่อเป็นที่ปรึกษาของชาวบ้าน (กวางบ้านมีศเท่าผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน) ลักษณะบ้านเรือนของชาวบ้านกุดหว้าสมัยก่อนมีลักษณะไม่แตกต่างกันมากนัก คือชายคาจะมุงทรงสูง ใช้แฝกมุงหลังคา ฝาใช้ไม้ไผ่สานได้ดูเรือนสูง เพราะจะใช้บริเวณใต้ถุนบ้านเป็นที่ไว้เครื่องใช้สอยภายในบ้าน ส่วนห้องนอนภายในเรือนจะมีอยู่ 1-2 ห้อง มีช่องหน้าต่าง 2 ช่อง ที่ด้านหัวเรือน และท้ายเรือนจะมีเฉลียงด้านข้างสำหรับตั้งเตาไฟเพื่อทำครัว บางครัวเรือนก็จะตั้งเตาไฟไว้ถุนบ้าน (ถวิล จันลาวงค์, 2515: 9)

ลักษณะบ้านเรือน

ลักษณะที่อยู่อาศัยโดยทั่วไปทางกายภาพของชาวภูไทบ้านกุดหว้า อาจมีความแตกต่างกันไปบ้างกับลักษณะบ้านเรือนชาวภูไทในหมู่บ้านต่างๆ แต่กลับพบว่ามีการบรรจบกันแนวคิดในการแสดงความหมายสิ่งต่างๆเชิงสัญลักษณ์คล้ายคลึงและสอดคล้องกันกับชาวภูไทสมัยโบราณ เช่น

การจัดแบ่งพื้นที่เรือนตามการใช้งาน สถานะทางสังคมและความรับผิดชอบในครอบครัว นอกจากนี้ยังมีนัยความหมายที่อยู่กับสิ่งแวดล้อมในตนเองเดียวกัน คือ การใช้สิ่งของที่มีชื่อสิริมงคลใช้ในพิธีกรรม สัดส่วนความเป็นเจ้าของ ฯลฯ นับว่าเป็นภูมิในการจัดการวางรากฐานและระบบสังคม เพื่อให้ผู้อาศัยประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามจารีตประเพณี (นภคกุล ตั้งสกุล, 2548) สามารถจำแนกได้ดังนี้

เรือนหัวลอย

เป็นอาคารสร้างต่อออกมาจากเรือนนอน ประกอบด้วยหลังทรงจั่วสองหลัง (เรือนแฝด) ส่วนหลังคาหัวลอยจะเป็นหลังคาทรงจั่วเตี้ยกว่าหลังคาเรือนนอน ส่วนใหญ่ไม่มีฝาผนัง โครงสร้างอาคารมีทั้งแบบที่แยกออกจากเรือนนอนและแบบพื้นต่อเนื่องกัน

เรือนเปิง

เรือนหลังคาจั่วเดี่ยว มีหลังคาต่อเป็นเพิงออกมาจากส่วนเรือนนอนหลังคาส่วนที่คลุมระเบียงมักมีวามลาดชันที่น้อยกว่าส่วนที่เป็นจั่ว ระเบียงโดยมากกว่ามีความกว้างหนึ่งช่วงเสาและยาวตลอดแนวสันหลังคาของส่วนเรือนนอน (คนอีสานเรียกว่าเกย)

เรือนเกย

ชาวภูไทบ้านกุดหว้านิยมสร้างเรือนเกย มีลักษณะใต้ถุนสูง ประกอบด้วยเรือนใหญ่หรือเรือนนอน มีระเบียงด้านหน้า (หรือเกย) เรือนมีลักษณะหลังคาจั่วคู่ (เรือนแฝด) ประกอบด้วย 2 ส่วน คือส่วนที่เป็นเรือนนอนกับส่วนที่เป็นหลังคาหัวลอย ส่วนเรือนนอนจะเปิดโล่งถึงกันหมด แต่จะมีการแบ่งใช้พื้นที่โดยใช้มุ้ง ตู เป็นส่วนแบ่งแยกแทนผนัง หากบ้านไหนมีลูกสาวหรือมีการแต่งงานเข้ามา จึงจะมีการแบ่งพื้นที่โดยใช้ฝาผนังกัน ส่วนเรือนหลังคาหัวลอย จั่วจะเตี้ยกว่าและต้องวางแนวยาวของอาคารขนานกับเรือนนอน

(ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2532: 49-53) ลักษณะเฉพาะของเรือนภูไท เป็นเรือนไม้ชั้นเดียวใต้ถุนสูงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าลักษณะครอบครัวเดี่ยว ฝั่งเรือนมีลักษณะเรียงง่ายมีตัวเรือนใหญ่ประกอบไปด้วยห้องนอนพ่อแม่ ห้องนอนลูกสาว และห้องฝักรพบุรุษ

ภาพที่ 4.1 บ้านภูไทกุดหว้าปัจจุบัน

เรือนผู้ไทย เป็นเรือนเสากลมแบบพื้นบ้าน มีเกยสำหรับเป็นเรือนไฟ (ใช้ประกอบอาหาร) เป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผังเรือนเรียบง่ายแต่ตัวเรือนจะใหญ่มักจะ เป็นห้องนอนของพ่อแม่ ห้องลูกสาว และห้องไหว้ผีบรรพบุรุษ มีประตูหน้าเรือน 2 ประตู (ประเพณี ผู้ไทย สมใจ ดำรงสกุล, 2545)

4.2.2 สภาพแวดล้อมทั่วไป

ข้อมูลทั่วไป

บ้านกุดหว้าตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ และทิศตะวันออกของภาคอีสานของไทย บนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2042 ห่างจากตัวจังหวัดกาฬสินธุ์ 85 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ราบสูง โดยมีภูเขาที่ยกตัวขึ้นเหมือนขอบให้เห็นเป็นแนวเด่นชัด ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

การดำรงชีวิตทั่วไปของชาวบ้านกุดหว้า จะอยู่กับการทำไร่ทำนาเป็นหลักตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีงานเสริมที่ยังคงทำกันเป็นประจำรองมาจากการทำนาคือ การเลี้ยงควาย สัตว์ต่างๆ เลี้ยงไหมไว้ทอผ้า มีลักษณะพึ่งพาตัวเองมากกว่าหวังผลทางเศรษฐกิจ และมีภาษาพูดที่คล้ายคลึงกับภาษาคนอีสานแต่ยังมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างออกไป อีกทั้งยังยึดหลักเชื่อฟังหัวหน้าของตนสืบเนื่องมาจากในอดีตมีการอพยพบ่อยครั้ง จึงต้องมีผู้นำในการเดินทาง จึงกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

“ผู้ไทย” มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเดียวกันกับชาวชนบททั่วไปของอีสานคือ การทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ปลูกฝ้ายปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้า วางจากทำไร่ก็ทำเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กล้องข้าวจากไม้ ตะกร้า กระจัง ทำปีทำแคนไว้บรรเลงในพิธีกรรม ฯลฯ (ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์ “ประวัติผู้ไทย” 2529: 3)

ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านกุดหว้ามีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง สูงกว่าระดับน้ำทะเล 400 ฟุต ต่ำสุด 164 ฟุต โดยมีภูเขาที่ยกตัวขึ้นเหมือนขอบให้เห็นเป็นแนวเด่นชัด ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ติดกับองค์บริหารส่วนตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลล้อมรอบ พื้นดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายไม่อุ้มน้ำ ลักษณะภูมิศาสตร์เหมาะสำหรับปลูกข้าว ทำนาเกลือ ทำไร่มัน ไร่อ้อย

ลักษณะภูมิอากาศ

บ้านกุดหว้า มีลักษณะภูมิอากาศ 3 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อนจะเริ่มตั้งแต่ต้นเดือนกุมภาพันธ์จนถึงปลายเดือนพฤษภาคม ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนพฤษภาคมจนถึงปลายเดือนกันยายน ส่วนฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนกันยายนจนถึงปลายเดือนมกราคมฯลฯ ส่วนเดือนที่มีฝนตกมากที่สุดคือเดือนสิงหาคมถึงกันยายน เดือนที่มีปริมาณน้ำฝนน้อยที่สุดคือเดือนพฤศจิกายน

4.2.3 การบริการและสาธารณูปโภค

การพัฒนาด้านการบริการและสาธารณูปโภค

1. ศูนย์บริการสาธารณสุข
2. สถานีดับเพลิง
3. สถานอำนวยความสะดวกและความปลอดภัย
4. สถานีวิทยุชุมชน
5. โทรศัพท์สาธารณะ
6. แหล่งน้ำดื่มเพื่อผลิตน้ำประปา จะได้จากใต้ดิน 1,416 แห่ง
7. ประปาหมู่บ้าน 4 แห่ง

4.2.4 ด้านการศึกษา

การพัฒนาการศึกษาที่แบ่งตามเขตเทศบาลตำบลกุดหว้าสามารถแบ่งตามระดับการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนอนุบาลและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 4 แห่ง มีครูผู้สอนทั้งหมดจำนวน 22 คน มีนักเรียนทั้งหมดจำนวน 363 คน
2. โรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 2 แห่ง มีครูผู้สอนทั้งหมดจำนวน 44 คน มีนักเรียนทั้งหมดจำนวน 330 คน
3. โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวน 1 แห่ง มีครูผู้สอนทั้งหมดจำนวน 12 คน มีนักเรียนทั้งหมด 76 คน

4.3 โครงสร้างทางสังคม

โครงสร้างทางสังคมของชาวภูไท บ้านกุดหว้า เปรียบเสมือนภาพที่สะท้อนถึงการดำรงชีวิตด้านวัฒนธรรมและความเชื่อของคนในสมัยโบราณ ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน หากแต่การดำรงชีวิตของชาวบ้านกุดหว้ายังคงยึดหลักเรียบง่ายคล้ายๆคนในชนบทแถบภาคอีสานของไทย ชอบพึ่งพาอาศัยกันในหมู่บ้าน และจะเชื่อฟังผู้นำหมู่บ้านและนับถือผีบ้านผีเรือนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

4.3.1 โครงสร้างทางชุมชน

4.3.1.1 โครงสร้างชุมชนแบบเป็นทางการ คือ โครงสร้างที่ทางราชการเป็นผู้กำหนด เช่น การปกครองระดับเทศบาล ระดับตำบล ระดับผู้นำหมู่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้น การปกครองของบ้านกุดหว้าจะอยู่ภายใต้การบริหารดูแลของนายกองค์การบริหารเทศบาลตำบลกุดหว้า ซึ่งนางชนกานต์ วังคะฮาด และมีผู้นำหมู่บ้านระดับผู้ใหญ่บ้าน ทั้งหมด 6 หมู่ จำนวน 6 คน ดังต่อไปนี้

1. บ้านกุดหว้าหมู่ที่ 1 ผู้นำและผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายพัน แสงชมภู
2. บ้านกุดหว้าหมู่ที่ 2 ผู้นำและผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายวิรัตน์ มโนจันทร์
3. บ้านกุดหว้าหมู่ที่ 8 ผู้นำและผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสมหวัง บุตรสุริย์
4. บ้านกุดหว้าหมู่ที่ 9 ผู้นำและผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสมาน สาไชย์
5. บ้านกุดหว้าหมู่ที่ 11 ผู้นำและผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายศีลธรรม มโนจันทร์
6. บ้านกุดหว้าหมู่ที่ 13 ผู้นำและผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสุภฤกษ์ กาพหว่า

ในอดีต ก่อนมีระบบการปกครองของส่วนราชการ ชาวบ้านในหมู่บ้านกุดหว้าไม่ได้มีระบบการปกครองแบบซับซ้อน เพียงแต่จะเชื่อฟังกันตามคำสั่งของหัวหน้าหมู่บ้านที่เลือกกันมา จนกว่าผู้นำคนนั้นจะลาออกจากหน้าที่นั้น หรือตายไปก่อน การปฏิบัติตามกฎระเบียบหมู่บ้านก็ได้มาจากจารีตประเพณีสมัยก่อน แต่ถึงแม้จะไม่มีกฎข้อบังคับเพื่อลงโทษ เนื่องจากเป็นชุมชนที่เล็ก มีแค่ 5 – 10 หลังคาเรือนเท่านั้น แต่คนในหมู่บ้านก็ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด อีกทั้งร่วมแรงรวมใจกันปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงามตามคำแนะนำของหัวหน้าหมู่บ้านทุกครอบครัว ต่อมาหมู่บ้านก็ได้มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ การขยายตัวด้านต่างๆก็เพิ่มมากขึ้น ทำให้ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองตามสมัยมาเป็นการปกครองของระบบท้องถิ่น

1. โครงสร้างชุมชนแบบจารีตประเพณี คือ เดิมชาวภูไทไม่มีระบบการปกครองมีเพียงผู้นำชนเผ่า หรือถือผู้อาวุโสที่เป็นผู้นำคอยดูแลลูกบ้าน จะคอยเป็นผู้ตัดสินและไกล่เกลี่ยปัญหาต่างๆ ให้กับคนในหมู่บ้าน เช่น

1.1 ผู้เผ่า ผู้อาวุโส (อดีตผู้นำ ตระกูลผู้นำ) เป็นผู้ไกล่เกลี่ยปัญหาต่างๆ ให้กับคนในหมู่บ้าน ในบางครอบครัวที่คุ้นเคยกับผู้เผ่าคนนั้น

1.2 ภูมิปัญญาทางศิลปะ เช่น ช่างทำแคน ผู้บรรเลงแคน ช่างทำปี่ ผู้บรรเลงปี่ ช่างสร้างเรือน พ่อล่าม จะมีบทบาททางด้านจารีตประเพณี การประกอบพิธีกรรมต่างๆ

1.3 ผู้นำพิธีกรรม คือ หมอเหยา ผู้ทำพิธีศพ เฒ่าจ้ำ เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือมากที่สุดโดยมีบทบาทด้านพิธีกรรม ความเชื่อ เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงระหว่างลูกหลานกับผีบรรพบุรุษ

เดิมชาวบ้านในสมัยก่อนไม่ได้มีการนับถือศาสนาใดเป็นหลัก นับถือแต่คำบอกกล่าวของหัวหน้าชนเผ่าและผีหมู่บ้าน ต่อมาจึงได้เริ่มเลื่อมใสและมีการทำบุญให้ผีบ้านผสมผสานกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากชาวไทยภาคอีสานในภายหลังนับถือศาสนาพุทธเป็นหลักจนถึงปัจจุบัน

ดนตรีพื้นบ้านภูไท วัฒนธรรมประเพณีหรือพิธีไหว้ผีหลักบ้าน ผีเรือน ผีหมอ ผีให้ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีฮีดลีสองครองลีสี่ และพิธีกรรมในงานศพ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นเครื่องสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และโครงสร้างทางสังคมโดยรวมของชาวบ้าน

4.3.2 โครงสร้างทางครอบครัว

ลักษณะการสร้างครอบครัวทั่วไปของชาว “ภูไท” ในหมู่บ้านกุดหว้า นิยมอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ (เครือญาติ) เพราะจะพึ่งพาอาศัยกันเองในหมู่เครือญาติพี่น้อง ประกอบด้วย พ่อบ้าน แม่บ้าน บุตร และหลานๆ แม้กระทั่งเมื่อมีการแต่งงานแล้วก็ยังคงอาศัยอยู่ในบ้านของ พ่อ และแม่ของตนก่อนจะแยกเรือน

บทบาทและหน้าที่ของสถาบันครอบครัว

สถาบันครอบครัวในอดีตของสังคมคนภูไท หรือชาวบ้านในหมู่บ้านกุดหว้าในสมัยก่อนจะให้ความสำคัญกับลูกผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เนื่องจากต้องการให้ลูกชายสืบสายตระกูล เป็นผู้นำครอบครัวและชุมชน อาทิเช่น ลูกชายคนโตจะต้องสืบสายตระกูล มักจะได้รับมรดกเป็นทีนา ที่ไร่ ทรัพย์สินสมบัติอื่นๆ หรือไม่ก็จะเป็นสัตว์เลี้ยง และเครื่องใช้ต่างๆ ล้วนแต่จะมอบให้ลูกชายคนโต ซึ่งลูกผู้ชายในสมัยก่อนไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนหนังสือ มีหน้าที่หาอาหารและเลี้ยงดูครอบครัว เรียนรู้วิชาทำมาหากินเพื่อเลี้ยงครอบครัว ทำเครื่องใช้จักสานเพื่อหาอาหาร สร้างบ้านเรือนและเป็นผู้นำในการตัดสินใจในครอบครัว จึงต้องเป็นผู้นำให้กับคนในครอบครัว อีกทั้งฝ่ายหญิงที่เป็นภรรยาต้องให้การเคารพนับถือเชื่อฟังสามีเป็นอย่างมาก

ส่วนลูกผู้หญิงก็ต้องให้ความสำคัญเคารพผู้เป็นสามี ซึ่งจะเห็นได้จากพิธีสมมาสามีในวันพระ (เป็นการกราบและขอขมาสามีก่อนนอน) การให้ความสำคัญในด้านงานบ้าน การจัดเตรียมอาหาร การกินและความเป็นอยู่ของสามีและครอบครัว ต้องศึกษางานศิลปหัตถกรรมทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับความสวยความงาม อาทิเช่น การทอผ้า การทอเสื่อ ทำเครื่องจักสาน เรียนการทำอาหาร และงานฝีมืออื่นๆ อีกทั้งคนเฒ่าคนแก่มักจะสั่งสอนลูกหลานของตนอยู่เสมอว่าต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อครอบครัว ให้ความสำคัญนับถือญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายให้เท่าเทียมกัน และนับถือผีตระกูลซึ่งกันและกัน

แต่ในปัจจุบันเมื่อสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไป พฤติกรรมบางอย่างก็ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามวิวัฒนาการ อาทิเช่น ความเสมอภาคทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างก็ต้องช่วยกันทำมาหากินเพื่อสร้างครอบครัว มุ่งเน้นให้บุตรหลานได้รับการศึกษาสูงๆมากยิ่งขึ้น มากกว่าจะมาทำมาหากินช่วยพ่อแม่เหมือนสมัยก่อน การมีบุตรก็ลดน้อยลง ขนาดของครอบครัวก็เล็กลง เนื่องจากนิยมแยกครอบครัวไปดูแลกันเอง แม้กระทั่งพิธีกรรมหายไปบ้างแล้วในกลุ่มชาวบ้าน เช่น การกราบสามีก่อนนอน การกินข้าวหลังสามีและพ่อแม่สามี การล้างเท้าให้สามีก่อนเข้าบ้าน แต่สิ่งที่ยังคงเหลือให้เห็นอยู่คือการให้สามีเป็นผู้นำและให้ความสำคัญต่อสามี และยังเป็นวัฒนธรรมอันดีงามต่อมาถึงลูกหลานอีกด้วยในเรื่องแสดงความรักต่อพ่อแม่ คนเฒ่าคนแก่ในครอบครัว เป็นต้น

การแต่งงาน

ตามเชื่อกันโบราณชาวภูไท จะถือว่าผู้ชายที่ยังไม่บวชก่อนแต่งงานเป็นคนดิบ ไม่มีความรู้ไม่มีความสามารถ ขาดความพอกเพียรในการเลี้ยงชีพ ฉะนั้นคนภูไทจะไม่เลือกเป็นเขยของบ้าน

(สุพจน์ แสงเงิน, 2535: 135) การแต่งงาน คือการดำรงวงศ์ตระกูลให้เจริญรุ่งเรืองต่อไปภาคหน้า จึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นจึงต้องมีลูกดีเพื่อรักษาสืบวงศ์ตระกูล

ประเพณีแต่งงานของชาวภูไทบ้านกุดหว้ามีขั้นตอนก่อนแต่งงาน และการแต่งงานดังนี้

1. หนุ่มสาวเกี่ยวพาราสี คือ การไปมาหาสู่บ้านผู้หญิงโดยการแนะนำตนกับญาติผู้ใหญ่ ก่อนจากนั้นผู้ใหญ่จึงจะให้โอกาสหนุ่มสาวพูดคุยกัน ฝ่ายชายลำภูไทพูดคุยประกอบการเป่าปี่เป่าแคนเกี่ยวสาว ส่วนฝ่ายหญิงก็จะลำภูไทหรือฟ้อนใส่ฝ่ายชาย

2. ทาบทาม เมื่อคู่หนุ่มสาวมีความรักใคร่ต่อกันแล้ว ประรณานจะแต่งงานกัน ฝ่ายชายจะบอกพ่อแม่ของตนไปทาบทามกับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง เป็นการหยั่งทำที่ก่อนเบื้องต้น

3. การหาพ่อล่ำ ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายจะไปติดต่อพ่อล่ำ พ่อล่ำจะเป็นคนดำเนินการโอมสาวทั้งหมด(การพูดคุยสู่ขอกับฝ่ายหญิง)

4. การโอม เป็นทำการตกลงระหว่างฝ่ายชายกับฝ่ายผู้ใหญ่ในประเด็นสำคัญต่างๆ เช่น ค่าสินสอด การอยู่อาศัย การปลูกเรือน กำหนดวันแต่ง ฯลฯ

5. เตรียมงาน พิธีการแต่งงานของภูไทเรียกว่า “เอ็ดปะชู” การเตรียมคือ เตรียมบอกกล่าวญาติผู้ใหญ่ เตรียมข้าวปลาอาหาร เตรียมสิ่งของในวันจัดงาน เตรียมเครื่องของสุมา เตรียมที่นอนหมอนมุ้ง ติดต่อหมอสวดขวัญ สร้างเรือนหอ และเตรียมงานสู่ขวัญและเครื่องสู่ขวัญ ฯลฯ

6. การประกอบพิธีเอ็ดปะชู ประกอบด้วย แห่ขันหมากไปบ้านเจ้าสาว ขอนั้นบ้านเจ้าสาว ล้างเท้าเขย ปูที่นอน ผูกแขนบ่าวสาว มอบค่าครอง ทำพิธีสู่ขวัญบ่าวสาว ผูกข้อต่อแขน จ้าหวั้น (คู่ไข่ต้ม) ป้อนข้าวบ่าวสาว เฝ็นเขย (อบรมเจ้าบ่าว) สุมมาญาติฝ่ายชาย เลี้ยงข้าวเขยและกินพาราสีของเขย ส่งตัวบ่าวสาว เป็นอันเสร็จพิธี

4.4 ศาสนาและความเชื่อ

4.4.1 ศาสนาพุทธ

ศาสนาประจำหมู่บ้าน คือศาสนาพุทธ มี ศาสนสถาน(ทางศาสนา) 3 แห่ง ได้แก่

4.4.1.1 วัดกุดต้องกุดหว้า ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2419 ปัจจุบัน พระครูสุนทร
วิริยาภรณ์เป็นเจ้าของอาวาส

4.4.1.2 วัดป่ากุดหว้า ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2430 ปัจจุบัน พระครูประยุต ขันดิ
ธรรม เป็นเจ้าอาวาส

4.4.1.3 วัดบ้านเก่ากุดหว้า ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2425 ปัจจุบัน พระมหาอัท
วัฒน โณ เป็นเจ้าอาวาส

ชาวภูไทบ้านกุดหว้ายึดหลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ
ของคนในหมู่บ้าน เช่นเดียวกับคนไทยภาคอีสานที่นิยมเข้าวัดทำบุญ ควบคู่กับปฏิบัติตามจารีต
ประเพณี การเข้าวัดฟังธรรม ไกล่ชิดพระพุทธศาสนาพร้อมกันมาตั้งแต่โบราณสมัยปู่ย่า จนถึงปัจจุบัน
และสิ่งที่ชาวภูไทร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติ คือ

ประเพณีฮีตสิบสอง

คำว่าฮีตสิบสอง หมายถึง พิธีกรรมต่างๆ ที่ชาวภูไทร่วมกันปฏิบัติกัน ใน 12 เดือน

1. บุญเดือนอ้าย คือเดือนแรกของปีในภาคอีสานสมัยโบราณ (ขึ้น 15 ค่ำเดือน 1 ช่วง
เดือนธันวาคม) ทำบุญเข้ากรรม เป็นพิธีกรรมของพระสงฆ์ ให้พระภิกษุสงฆ์สารภาพความผิดต่อ
หน้าคณะสงฆ์และพิจารณาตนว่าจะไม่กระทำความผิดอีก ส่วนชาวบ้านก็จัดเตรียมอาหารคาวหวานนำไป
ถวายพระที่ทำพิธีพิจารณา

2. บุญเดือนยี่ คือเดือนสองของปี (ช่วงเดือนมกราคม) จะทำบุญคูณลาน เป็นฤดูกาลที่
ภูไทใกล้จะเก็บเกี่ยวข้าว พืชผลของตน ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดเพื่อให้เจ้าของบ้านอยู่เย็น
เป็นสุข ฝนตกตามฤดูกาล ข้าว พืชผลงอกงามได้ผลผลิตดี

3. บุญเดือนสาม หรือทำบุญข้าวจี (ตรงกับวันเพ็ญมาฆบูชา) ชาวบ้านจะร่วมกันจี่ข้าวที่
วัดแล้วนำข้าวจี่นั้นไปถวายพระภิกษุสงฆ์ (ข้าวจี่คือข้าวเหนียวที่ปั้นเป็นก้อนโรยเกลือทาไข่แล้วจี่ไฟ
ให้สุก, สมใจดำรงสกุล 2545) สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย)

4. บุญเดือนสี่ คือการทำบุญพระเวสสันดรหรือทำบุญมหาชาติ (ชาวบ้านเรียก บุญพะ
เหวด) งานบุญที่ถูกหลานภูไทมาร่วมกันมากที่สุด จะจัดขึ้น 3 วัน ทุกคนในหมู่บ้านจะมีส่วนร่วมใน

การเตรียมงานช่วยเหลือกันแล้วแต่ความเหมาะสม ซึ่งภูไทบ้านกุดหว้าจะเรียกว่าประเพณี “ฝังสุบฝังฮอย” เป็นพิธีกรรมความเชื่อเล่นเลียงทายผีป่า ตรวจชะตาหมู่บ้าน

5. บุญเดือนห้า เป็นประเพณีสงกรานต์ คนไทยรู้จักในวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีนี้ชาวบ้านจัดขึ้น 3 วัน วันแรกสงกราน้ำพระ และผู้อาวุโสพร้อมญาติมิตรเป็นวันพบปะของสมาชิกครอบครัว วันต่อมาก็จะไปทำบุญที่วัดก่อนเจดีย์แล้วพาครอบครัวไปพักผ่อน

6. บุญเดือนหก เป็นประเพณีบุญบั้งไฟทะเลไลล้านประจำปีของบ้านกุดหว้า

7. บุญเดือนเจ็ด เป็นบุญชำระล้างสิ่งสกปรกออกจากหมู่บ้านโดยการตั้งปะรำขึ้นกลางหมู่บ้าน ชาวบ้านเตรียม ดอกไม้ ธูปเทียน ชันน้ำ ฝ้ายผูกแขน หินทราย นำมาร่วมพิธี นิมนต์พระสงฆ์มาสวดตอนกลางคืนชาวบ้านก็นำฝ้ายและน้ำมันตักกลับบ้านไปให้ลูกหลานได้ดม ได้อาบชำระสิ่งไม่ดีออกจากตัว

8. บุญเดือนแปด ประเพณีเข้าพรรษา ชาวบ้านจะช่วยกันห่อข้าวต้มไปทำบุญที่วัด ถวายต้นเทียนพรรษา ฟังเทศน์

9. บุญเดือนเก้า ชาวบ้านจะทำบุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับแล้ว ตลอดจนผีไม่มีญาติ

10. บุญเดือนสิบ เป็นประเพณีข้าวสาก เป็นการทำบุญอุทิศผลบุญให้กับผีไม่มีญาติ หรือเปรตกลับสู่ภพภูมิที่ผีเหล่านั้นมา โดยการนำสิ่งห่อแล้วถวายพระสงฆ์ และทำสลากถวายพระไว้ หลังจากนั้นก็นำข้าวสากนั้นไปวางไว้บริเวณวัดให้ผี

11. บุญเดือนสิบเอ็ด คือบุญออกพรรษา ชาวบ้านก็จะไปทำบุญที่วัดด้วยข้าวต้ม อาหาร ถวายผ้าจ่านาพรรษาแก่พระสงฆ์

12. บุญเดือนสิบสอง คือบุญกฐินและประเพณีลอยกระทง ชาวบ้านต้องจองวัดและกำหนดวัน พร้อมบอกกล่าวญาติมิตร เตรียมผ้าจีวรพร้อมเครื่องอัฐบริขารไปทอดที่วัด

ส่วนประเพณีลอยกระทงก็กระทำในเดือนเดียวกัน เพื่อขอขมาแม่ น้ำ ลอยความทุกข์ออกไปจากครอบครัว

4.4.2 ความเชื่ออื่นๆ

ชาวภูไทบ้านกุดหว้านับถือผี ให้ความสำคัญและมีความเชื่อทางพิธีกรรมเป็นอย่างมาก และถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจนปัจจุบัน เช่น

การเลี้ยงผีตาแฮก

เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านจะกระทำก่อนเริ่มทำนา หรือเข้าสู่ฤดูการทำนา เป็นการบวงสรวงผีที่ดูแล รักษาต้นข้าวในนาแรกดำของเขา โดยการเตรียมเครื่องเช่น เช่น ไก่ต้ม ข้าวเหนียว

ยาสูบ น้ำ แล้วจำลองที่ไก่อพร้อมอธิษฐานให้ฝนฟ้าดี ข้าวในนาสมบูรณ์ หลังจากนั้นชาวบ้านก็เตรียมไถลงนา แล้วจึงปักกกแสด ในพิธีนี้ชาวบ้านจะดูฤกษ์ยามมาเป็นอย่างดี

พิธีเลี้ยงผีปู่ตา (บรรพบุรุษภูไท)

จัดขึ้นช่วงต้นเดือนพฤษภาคม หรือเดือนหกของทุกปี สถานที่จัดอยู่ที่ดอนศาลเจ้าปู่ ทางเหนือของบ้านกุดหว้า โดยใช้เครื่องเช่นจำพวกเหล้าขาว อาหารคาวหวาน ดอกไม้ การทำพิธีทางภูไทต้องประกอบไปด้วยเสียงปี่เสียงแคนเป็นสื่อกลางหาผีบรรพบุรุษ

พิธีเลี้ยงผีหมอเหยา

จัดขึ้นในเดือนสาม หมอเหยาจะมีทั้งชายหญิง ผู้ซึ่งจะเป็นสื่อกลางระหว่างคนกับผี โดยมีการล่ำ มีเสียงปี่แคนบรรเลง เป็นพิธีรวมหมอเหยา แล้วเลี้ยงผีเพื่อให้ปกป้องรักษาลูกหลาน ให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข ในการเหยาต้องกระทำใกล้ค่ำ หมอเหยานั่งรวมกันประจำที่ ตามลำดับอาวุโส แล้วทำพิธีอัญเชิญผีมาลง ด้วยการเหยาเข้ากับเสียงปี่เสียงแคนและกระจำปี่ พิธีนี้จะกระทำตลอด 1 คืน 1 วัน เจ้าภาพก็จะบอกผีหมอดูแลรักษาลูกหลานในหมู่บ้าน

4.5 อาชีพและการทำมาหากิน

อาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านกุดหว้าคือการ ทำไร่ ทำนา และหัตถกรรมต่างๆที่ได้จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่รอบตัว อาทิเช่น ทอผ้าที่ได้ฝ้าย จากไหม ทำจักสานจากวัตถุดิบท้องถิ่นทำไร่โดยการเพาะปลูกพืชหลายๆชนิด เช่น ปลูกข้าวนาปีในฤดูฝน ปลูกพืชไร่ในฤดูแล้ง เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ถั่วลิสง และพืชผักต่างๆสลับกันเพื่อรักษาหน้าดิน (หน้าแล้งรวมถึงฤดูหนาวและฤดูร้อน ตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงเดือนเมษายน) เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์โดยรวมส่วนใหญ่ ของหมู่บ้านกุดหว้า เป็นที่ราบสูง มีบางพื้นที่ เป็นที่ลุ่ม จึงทำให้วิถีการดำรงอาชีพส่วนใหญ่เป็นการเกษตรทำนา ทำไร่สวนอ้อย และมันสำปะหลัง เก็บของป่า เพื่อเลี้ยงชีพ เป็นอาชีพหลักของคนในหมู่บ้าน

ได้กล่าวว่า “ผู้ไท” มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเดียวกันกับชาวชนบททั่วไปของอีสาน คือ การทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ปลูกฝ้ายปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้า ว่างจากทำไร่ก็ทำเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กลองข้าวจากไม้ ตะกร้า กระหยัง ทำปีทำแคนไว้บรรเลงในพิธีกรรม ฯลฯ (ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์ “ประวัติผู้ไท” 2529: 3)

เศรษฐกิจทางการเกษตร

1. มีจำนวนพื้นที่นาทั้งหมด 1,050 ไร่ มีผลผลิตทั้งหมด 25,000 ตัน/ปี (สำนักงานเทศบาลกุดหว้า :2552-2553)

2. จำนวนพื้นที่ทำสวนทั้งหมด 200 ไร่ มีผลผลิตทั้งหมด 15,000 ตัน/ปี (สำนักงานเทศบาลกุสุมาวดี : 2552-2553)

แบ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ ดังนี้

1. นาข้าว 1,050 ไร่	มีผลผลิตทั้งหมด	25,000 ตัน/ปี
2. มันสำปะหลัง 50 ไร่	มีผลผลิตทั้งหมด	2,000 ตัน/ปี
3. อ้อย 150 ไร่	มีผลผลิตทั้งหมด	13,000 ตัน/ปี

4.6 ด้านภาษาและการแต่งกาย

ภาษา ชาวภูไทบ้านกุสุมาวดี จะใช้ภาษาพูดภูไทและภาษาเขียนของท้องถิ่นตนในชีวิตประจำวันแต่จะใช้ภาษากลางเพื่อติดต่อกับบุคคลภายนอกและหน่วยงานราชการเป็นบางครั้ง (ภาษาเขียนของชาวภูไทจะเป็นอักษรทางลาวและอักษรธรรม เนื่องจากภูไทสมัยก่อนผู้หญิงมิได้รู้เรียนหนังสือ ผู้ชายจะบวชเรียนในวัด) ลักษณะเด่นของหน่วยเสียงพยัญชนะจะแตกต่างจากหน่วยเสียงของภาษาไทย 5 หน่วย คือ **ข ฉ(ช) ย(ญ) ฝ(ฟ)** และ **ร** เสียงพยัญชนะตัวสะกด **ก** ตัวอย่างคำ **ฟังเพย** อย่าซักหนีมาลาม ซักความมาเสอ คือ ไปไหนมาไหนให้ซื่อสัตย์สุจริต ตักหม่มแั่งเป็นแั่ง ตกหมูกาเป็นกา คือ ให้ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม เอ็ดพะเหลอ เหวเสื่อเจือ คือ ให้ขยันหมั่นเพียร

การแต่งกาย ชาวภูไทบ้านกุสุมาวดีส่วนใหญ่สวมใส่เสื้อผ้าฝ้ายทอด้วยตัวเองและเย็บมือ ทั้งหญิงและชาย อีกทั้งผู้นำหมู่บ้านยังปลูกฝ้ายปลูกหลานในชุมชนให้สวมใส่ผ้าทอมือด้วยสีกกรมท่ามีขลิบลีแดง เนื่องจากเป็นสีประจำหมู่บ้านกุสุมาวดี เพราะชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสีที่คล้ายคลึงผลของลูกหว้า (ลูกหว้าเมื่อผลแก่จะสีดำถ้าผลอ่อนจะสีแดงนวล) ผู้หญิงใส่เสื้อสีดำ คอกลมแถบสีแดง แขนยาว ผ่าอกติดกระดุมเหรียญสตางค์) ประมาณ 20 – 30 เม็ด ทำจากผ้าฝ้ายสีดำข้อมจากต้นคราม นุ่งด้วยชั้นมัดหมี่ต่อดินและมีผ้าเบี่ยงพาดบ่า มีเครื่องประดับเป็นเงิน เช่น เข็มขัด กำไล ต่างหู (จะจอน) สร้อย แล้วมวยผม ไว้ด้านหลังผูกด้วยผ้าขิดที่มีชายด้านหลัง ผู้ชายสมัยอดีตจะนุ่งผ้าขาวม้า ไม่สวมเสื้อแต่ปัจจุบันก็เปลี่ยนมานุ่งกางเกงหม้อฮ่อมหรือกางเกงตามตลาดที่ทำจากฝ้ายแล้ว และมีผ้าคาดเอวสำหรับผูกกางเกง บางบ้านก็นุ่งโสร่งไหม พร้อมผ้าเบี่ยง ผูกด้วยผ้าขาวม้า สมัยโบราณผู้หญิงภูไทยามว่างจากคร่ำเรือนต้องทำเครื่องนุ่งห่มให้ครอบครัว เช่น เย็บทอผ้าห่ม ที่นอน หมอน ผ้าแพรวหรือผ้าขาวม้า จะเป็นที่หมายปองของผู้ชายในหมู่บ้านเพราะเชื่อว่าเครื่องนุ่งห่มเหล่านี้เป็นสิ่งที่ใช้ในการสมมาตอบแทนคุณญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายก่อนการแต่งงาน (เจริญชัย ชน ไพโรจน์ 2536 : 3) ลวดลายที่นิยมปรากฏบนผ้าของชาวภูไทนั้นมี 2 ชนิด ผ้ามัดหมี่และผ้าขิด ซึ่งลายมัดหมี่นิยมทอเป็นลายสำหรับตัวผ้าชั้น ส่วนลายขิดนิยมทอเป็นผ้าแพรว ผ้าเบี่ยง ผ้าขาวม้า หัวชั้น ดินชั้น มีความ

แตกต่างกันคือ การมัดหมี่คือการข้อมเส้นด้ายทางพุ่งให้เป็นช่วงๆตามลวดลายที่ออกแบบโดยใช้ เข็อกฟางมัดกลุ่มเส้นด้ายแล้วข้อมสีแล้วนำมาทอในลักษณะสานกับด้ายทางยืน สลับขึ้นลง ส่วน ลายซิดเป็นการสานด้วยทางพุ่งที่ข้อมสีต่างๆขึ้นลงผ่านด้วยทางยืนให้เกิดลวดลายต่างๆ ซึ่งมีชื่อเรียก ตามลวดลาย เช่น ลายขอน้อย ลายข้าวหลามตัด บ้างก็เป็นลวดลายเลียนแบบธรรมชาติ เช่น ลายสิงห์ ลายแมลงมุม นกยูง หงส์ ลายดอกแก้ว เป็นต้น ซึ่งลวดลายต่างๆแสดงถึงการเคารพบูชาพุทธศาสนา และบรรพบุรุษ นำมาผ่านทางความคิดสร้างสรรค์ของผู้ทอและผสมผสานกับสมัยปัจจุบันด้วย

4.7 คนตรีภูไท

เครื่องดนตรีของชาวภูไทก็มีมากมายหลายอย่าง ล้วนแต่เป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ทั้งสิ้นที่ สืบทอดกันมา สามารถแบ่งประเภทตามลักษณะของเครื่องดนตรีได้ ดังนี้

- 1) เครื่องดีด ได้แก่ กระจับปี่
- 2) เครื่องสี ได้แก่ ซอกะบั้งหรือซอบั้งไม้ไผ่
- 3) เครื่องตี ได้แก่ โปงกลางหรือหมากกลิ้งกล่อม พางฮาด กลองแต่ กลองคู้ม กลอง กะเบื่อง กลองหางหรือกลองยาว หมากกับแก้ว สิ่ง แสง
- 4) เครื่องเป่า ได้แก่ แคน ปี่ โห่อด

เครื่องดนตรีของชาวภูไทที่นำรู้และนำเสนอใจก็จะได้กล่าวถึงพอสังเขปดังต่อไปนี้

4.6.1 เครื่องดนตรีประเภท ดีด คือ กระจับปี่

กระจับปี่ มีรูปร่างคล้ายพิณของคนอีสานทั่วไปอาจมี 2 สาย 3 สาย หรือ 4 สาย แต่ที่พบ ในบ้านกุดหว้าจะมี 3 สาย ตั้งเป็นเสียง มี ลา มี และ 4 สาย ตั้งเป็นสายคู่มีเสียง ลา ลา มี มี ตาม ต้นฉบับของชาวภูไทบ้านกุดหว้า

ส่วนประกอบ

กระจับปี่ของชาวภูไทบ้านกุดหว้าจะแบ่งออกเป็น 6 ส่วนคือ

1. ตัวโปรงและคอกระจับปี่ มีหน้าที่ขยายเสียงต่อจากสาย
2. สายกระจับปี่ทำจากสายเบรกรถจักรยาน ทำหน้าที่สั่นสะเทือนทำให้เกิดเสียง
3. ลูกบิดกระจับปี่ทำด้วยไม้ไผ่ ทำหน้าที่ปรับเสียงและควบคุมการดึงสายแต่ละสาย

ให้ถูกต้องตามระบบเสียง

4. ห้อยงบนและห้อยงล่างกระจับปี่ ทำหน้าที่กำหนดระยะเวลาความสั้นยาวของสายให้ การสั่นสะเทือนของเสียงยาวที่สุด

5. ชั้นก้นนิ้วหรือระดับเสียง ทำหน้าที่ควบคุมทำให้เกิดการสั่นสะเทือนตามระดับของเสียงที่ต้องการ ซึ่งทำได้โดยใช้นิ้วกดสายของขั้วนั้นๆ

6. ไม้ดีด (ภาษาท้องถิ่นเรียก ไม้ต๋อย) ทำหน้าที่สำหรับดีดกระชับปีหรือพิณ (ส่วนประกอบที่สำคัญที่ขาดไม่ได้ของการบรรเลงกระชับปี)

4.6.2 เครื่องดนตรีประเภทตี ได้แก่ ซอกะบั้งหรือซอบั้งไม้ไผ่ ซอไม้ไผ่ หรือ ซอบั้ง ทำด้วยไม้ไผ่หนึ่งปล้องมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณสองถึงสามนิ้ว หากผิวออกจนเหลือกระบอกบางๆ เจาจะรู้ให้เกิดโพรงเสียง ขึ้นสายสองสายไปตามยาวของปล้องไม้ไผ่ แล้วสีด้วยคันชัก ซอไม้ไผ่มีชื่อเสียงที่เสียงเบาเกินไป

4.6.3 เครื่องดนตรีประเภทตี ได้แก่ โปงกลางหรือหมากกลิ้งกล่อม พางฮาด กลองแต่ กลองตุ้ม กลองหางหรือกลองยาว หมากกับแก๊บ ฉิ่ง ฉาบ (ท้องถิ่นเรียก สิ่ง แฉง)

4.6.3.1 โปงกลางหรือหมากกลิ้งกล่อม โปงกลางหรือหมากกลิ้งกล่อมของชาวภูไทบ้านกุดหว้านั้นมีขนาดใหญ่ ในสมัยก่อนไม่มีเครื่องทุ่นแรงก็จะใช้มือตักลูกโปงกลาง แต่ทุกวันนี้ชาวบ้านนิยมนำไม้ไปกลึงทำให้กลมสวยงาม ส่วนไม้ที่นำมาทำโปงกลางนั้นทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้หมากเหลื่อม ไม้สมอป่า ไม้พยอม ไม้ประดู่ ไม้ขนุน แต่ที่นิยมว่าให้เสียงไพเราะที่สุดของชาวภูไทและทั่วไปได้แก่ ไม้มะหาด ที่ตายยืนต้นมาแล้วประมาณ 3 ปี โปงกลางมีจำนวน 12 ท่อน เรียงจากขนาดใหญ่ไปหาเล็กหรือระดับเสียงต่ำไปหาสูง เสียงโปงกลางประกอบด้วยเสียงห้าเสียง คือ เสียงโด เร มี ซอล ลา ในการตีโปงกลางของชาวภูไทจะนิยมใช้คนบรรเลง 2 คน แต่ละคนใช้ไม้ตีสองอัน คนหนึ่งตีเสียงทำนองเพลงตามลายต่างๆ เช่นเดียวกับพิณหรือแคน อีกคนหนึ่งตีเสียงเสริมประสาน

4.6.3.2 กลองแต่ กลองแต่เป็นกลองเก่าแก่ของชนชาวภูไท ใช้ตีเพื่อเป็นสัญญาณไล่สัตว์ร้ายในสมัยก่อน เช่น เสือ ช้าง ให้สัตว์รู้ว่ามิใช่ชุมชน มีผู้คนอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ เนื่องจากเสียงกลองแต่ดังกังวาน ทำให้สัตว์ตกใจกลัวไม่กล้าเข้าใกล้ ต่อมาเมื่อว่างจากการทำไร่ ทำนา ชาวภูไทนำกลองแต่มาใช้ในการแข่งขัน เพื่อประชันความแข็งแรงของคนตี ในงานมหรสพรื่นเริงต่าง ๆ เช่น งานปีใหม่ งานบวช และงานบุญประเพณีต่าง ๆ เรียกว่า การเตงกลองแต่ ปัจจุบันเทคโนโลยีต่างๆ ที่ทันสมัยที่ใช้ในงานรื่นเริงต่างๆ มีมากขึ้น จึงทำให้กลองแต่ไม่เป็นที่นิยม คนรุ่นหลังไม่เห็นความสำคัญของกลองแต่และไม่รู้จักกลองแต่ในงานบุญเดือนสาม ขึ้นสามก่ำ

4.6.3.3 กลองตุ้ม กลองตุ้ม เป็นกลองสองหน้าคล้ายกับตะโพน แต่ต่างจากตะโพนตรงที่หน้ากลองตุ้มทั้งสองหน้ามีขนาดเท่ากัน ส่วนใหญ่ใช้ตีประกอบกับกลองยาวในขบวนแห่หรือขบวนพ็อนในเทศกาลต่างๆ

4.6.3.4 กลองยาว กลองยาวหรือกลองหางเป็นกลองขึ้นหนังหน้าเดียว ตัวกลองทำด้วยไม้ เช่น ไม้มะม่วง ตอนหน้าใหญ่ตอนท้ายมีลักษณะเรียว มีหลายขนาด ตรงกลางของหน้ากลองจะติดข้าวสุกบดผสมขี้เถ้าถ่วงเสียงตัวกลองยาวนั้น

4.6.3.5 พางฮาด พางฮาด เป็นเครื่องดนตรีที่ทำจากทองเหลืองหรือสัมฤทธิ์ มีขนาดใหญ่ไม่มีจุม(คือส่วนกลางของฆ้องที่มีลักษณะนูน สำหรับใช้ไม้ตี) พางฮาดจะเป็นแผ่นหน้าเรียบและบาง ชาวภูไทนิยมใช้ตีผสมกับเครื่องกำกับจังหวะในขบวนฟ้อนกลองตุ้มของชาวภูไท

4.6.3.6 (หมากกับแก๊บ) หรือกรับ หมากกับแก๊บ หรือ หมากก้อบแก๊บ หรือ กรับคู่ เป็นกรับพื้นเมืองอีสานทำด้วยไม้ธรรมชาติสองชิ้น จักเป็นร่องฟันใช้ครูดหรือกรีดตามจังหวะ

4.6.4 เครื่องดนตรีประเภทเป่า ได้แก่ แคน ปี่ โหวด

แคน แคนของชาวภูไทมีลักษณะต่างๆ ไปคล้ายกับแคนของคนอีสานทั่วไป จะนิยมใช้แคน 8 มากที่สุด คือมี 8 คู่ 16 ลูก

ปี่ ปี่ภูไท เป็นปี่ที่ทำจากไม้เหี้ยหรือไม้กู่แคน โดยเอาไม้เหี้ยที่ทำแคนมาตัดโดยเปิดปลายข้างหนึ่ง และขังข้ออีกด้านหนึ่ง (ขังข้อคือ ความยาวระหว่างลำปล้องและข้อต่อของบั้งไม้ไผ่) ตรงปลายด้านที่บั้งข้อเจาะช่องสำหรับใส่ลิ้นที่ทำด้วยทองเหลือง เจาะรูเยื่อ 1 รู และรูนับ 5-6 รู ปรับเสียงให้เท่ากับเสียงแคน

โหวด โหวด เป็นเครื่องเป่าที่ทำด้วยลูกแคนแต่ไม่มีลิ้น โดยนำเอาลูกแคนจำนวนประมาณ 7 ถึง 12 อันมาตัดให้ได้ขนาดลดหลั่นกันให้ปลายทั้งสองข้างเปิด ปลายด้านล่างใช้ขี้สูด (ชันโรง) ปิดให้สนิท ส่วนปลายบนเปิดไว้สำหรับเป่า โดยนำเอาลูกแคนมารวมกันเข้ากับแกนไม้ไผ่ที่อยู่ตรงกลาง จัดลูกแคนล้อมรอบในลักษณะทรงกลม ตรงหัวโหวดใช้ขี้สูด (ชันโรง) ก่อเป็นรูปกรวยแหลม เพื่อให้เป็นฐานสำหรับจรดฝีปากด้านล่าง และให้โหวดหมุนได้รอบทิศเวลาเป่า

บทที่ 5

ปี๋ภูไท

ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเครื่องดนตรีที่เรียกว่า ปี๋ภูไท ของชาวภูไท บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาเรียบเรียงเป็นดังนี้

- 5.1 ประวัติและที่มาของปี๋ภูไท
- 5.2 วิธีการทำปี๋ภูไท
- 5.3 ระบบเสียงของปี๋ภูไท
- 5.4 วิธีการบรรเลงปี๋ภูไท
 - 5.4.1 การบรรเลงปี๋ภูไทโดยทั่วไป
 - 5.4.2 การบรรเลงปี๋ภูไทกับวงดนตรีภูไท
 - 5.4.3 โอกาสในการบรรเลงปี๋ภูไท (การบรรเลงในพิธีกรรมและการบรรเลงในงานรื่นเริง)
- 5.5 การฟ้อนภูไท
- 5.6 การจับลำภูไท
- 5.7 การแสดงรวมวงดนตรีภูไท

5.1 ประวัติและที่มาของปี๋ภูไท

ปี๋ภูไท เป็นเครื่องดนตรีที่บ่งบอกภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวภูไทบ้านกุดหว้าได้เป็นอย่างดี ที่มีลักษณะทางกายภาพเรียวเล็ก เสียงสดใสไพเราะ มีลักษณะผสมผสานระหว่างขลุ่ยกับแคน คือ ทำจากไม้ไผ่เสี้ยหรือไม้กู่แคน

(แทน แสงสุริย์: 2553) เล่าว่า ปี๋ แคน ชาวภูไทเห็นมาพร้อมๆกันตั้งแต่สมัยโบราณ จนเกิดคำพูดที่ว่าปี๋ แคน เมื่อช่างทำแคนขึ้น ก็มักจะมียี่ภูไทเสียบติดมาด้วย ถ้าไม่ทำปี๋เสียบมาพร้อมๆกับแคน คนที่มาซื้อแคนก็จะบอกช่างทำเพิ่มเพราะเป็นสิ่งที่ต้องคู่กัน และยังมีเรื่องเล่าจากรุ่นสู่รุ่นของช่างทำปี๋ แคนว่า ในอดีต ท้าวสีทนได้ออกไปรบและได้ไปนอนพักที่ป่า “ป่าไม้มนิโคตร” ท้าวสีทนก็นอนดูท้องฟ้ามองดูดาว อยู่ๆก็มีลมพัดมาท้าวสีทนก็เลยได้ยินเสียงลมพัดต้นไม้มีเสียงที่ไพเราะ

มากๆซึ่งไม่เคยได้ยินมาก่อน ท้าวสีทนก็เลยเกิดความคิดว่าจะทำอะไรจึงจะได้ยินเสียงแบบนี้อีก จึงนำไม้มณีโคตรไปให้ประชาชนได้ทดลองฟังว่าจะได้ยินเสียงเหมือนที่พระองค์ได้ยินหรือไม่ จากนั้นท้าวสีทนจึงมีคำสั่งให้ทหารตัดไม้มณีโคตร และนำกลับไปบ้านเมือง จากนั้นท้าวสีทนก็ได้คิดหาวิธีการทำและให้ช่างทำ ลองตีลิ้น โลหะใส่ หลังจากที่ทำทดลองอยู่หลายเดือนก็ได้นำมาทดลองเป่า แล้วอุทานว่า (แคนแน่ คือ เสียงดีขึ้นกว่าทดลองครั้งแรก เมื่อมีเสียงปี่มาผสมทำให้เสียงที่ประสานกันนั้นไพเราะขึ้นหรือคนอีสานนิยมเรียกว่า ไคร้แน่) คำว่า “แคนแน่” หมายถึงเสียงไพเราะ แต่เสียงยังไม่ไพเราะนัก พระองค์ยังไม่พอใจในเสียงเท่าไรนัก เพราะเสียงที่ได้ฟังในป่านั้นเป็นเสียงที่ไพเราะชวนฟังรวมกันหลายเสียง ต่อมาท้าวสีทนก็เลยเอาไม้ที่เหลือมาทดลองทำอีกเป็นเครื่องดนตรีที่ขนาดเล็กกว่าเดิม ปรากฏว่ามีเสียงที่แหลม ใส ไพเราะ ชวนฟังมากขึ้นพระองค์จึงทดลองเป่าประสานกัน ทหารที่นั่งฟังจึงอุทานขึ้นว่า แคนขึ้น (ไพเราะขึ้น น่าฟังมากขึ้น) จึงเป็นตำนานแคนกับปี่ ช่างทำปี่ทำแคน ชาวภูไทมักบอกเล่าให้ลูกหลานที่มาเรียนได้ฟังสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ที่มาของปี่ภูไท

ปี่ ของชาวภูไทบ้านกุดหว้า ส่วนมากนิยมเรียกเครื่องดนตรีชนิดนี้ว่า “ปี่” เพียงคำเดียว แต่ที่เรียกว่า “ปี่ภูไท” นั้นเพราะว่าคนนอกวัฒนธรรมที่เข้าไปศึกษาเรื่องดนตรีภูไท พบว่าปี่ชนิดนี้ใช้ในวัฒนธรรมของชาวภูไท เพื่อบรรเลงเพลงภูไทเท่านั้นจึงให้คำนำหน้าว่า “ปี่ภูไท” ผู้วิจัย จึงวิเคราะห์ว่า ช่างทำปี่อยากให้ง่ายๆ เข้าใจง่ายๆ เพราะปี่ชนิดนี้ใช้เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ ปี่ภูไทของชาวบ้านกุดหว้าทำจากไม้ “เฮี้ย” ซึ่งเป็นไม้ไผ่ชนิดหนึ่งที่มีขนาดเล็กพอดีและเนื้อของไม้ไผ่ชนิดนี้เหมาะสำหรับการทำเครื่องดนตรีเป็นอย่างมาก ส่วนมากจะนิยมนำไม้ไผ่ชนิดนี้มาทำ แคน และปี่ภูไท ไม้ไผ่ชนิดนี้ ส่วนมากมักจะเกิดขึ้นแถบภูเขาสูงน้ำภูพานที่มีลำธารบนเทือกเขาภูพานทางตอนเหนือของบ้านกุดหว้าทางเขตรอยต่อจังหวัดกาฬสินธุ์ มุกดาหาร สกลนคร และนครพนม

ดังนั้น ไม้ไผ่จึงมีความสำคัญอย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของชาวภูไท เพราะนอกจากชาวภูไท จะนำไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องดนตรีแล้ว ชาวบ้านยังนำไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันอีกหลายประการเช่น ใช้สร้างบ้านเรือน หัตถกรรมครัวเรือน อุปกรณ์สำหรับทำมาหากินและสำหรับประกอบการทำอาหารเพื่อเลี้ยงชีพ เป็นต้น

ปี่ภูไทเป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ที่มีการสืบทอดวิธีการเล่นและการผลิตมาจากบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวภูไท มาตั้งแต่โบราณกาล ส่วนมากคนที่สามารถเป่าปี่ได้จะเป็นนักดนตรีของหมู่บ้านหรือเป็นหมอแคนชาวภูไทเท่านั้น เมื่อในหมู่บ้านมีงานบุญหรือพิธีกรรมต่างๆ เช่น เลี้ยงผีใต้ผิถน เลี้ยงผีหมอเหยา ก็จะต้องมีเสียงปี่เสียงแคนเป็นสื่อกลางระหว่างคนกับผี ในบางครั้งปี่ก็มิบทบาทในงานรื่นเริงเพื่อสร้างบรรยากาศให้สนุกสนาน ใช้จับสาวเดินเลาะ อดว่าหนุ่มบ้านนี้เป่าปี่

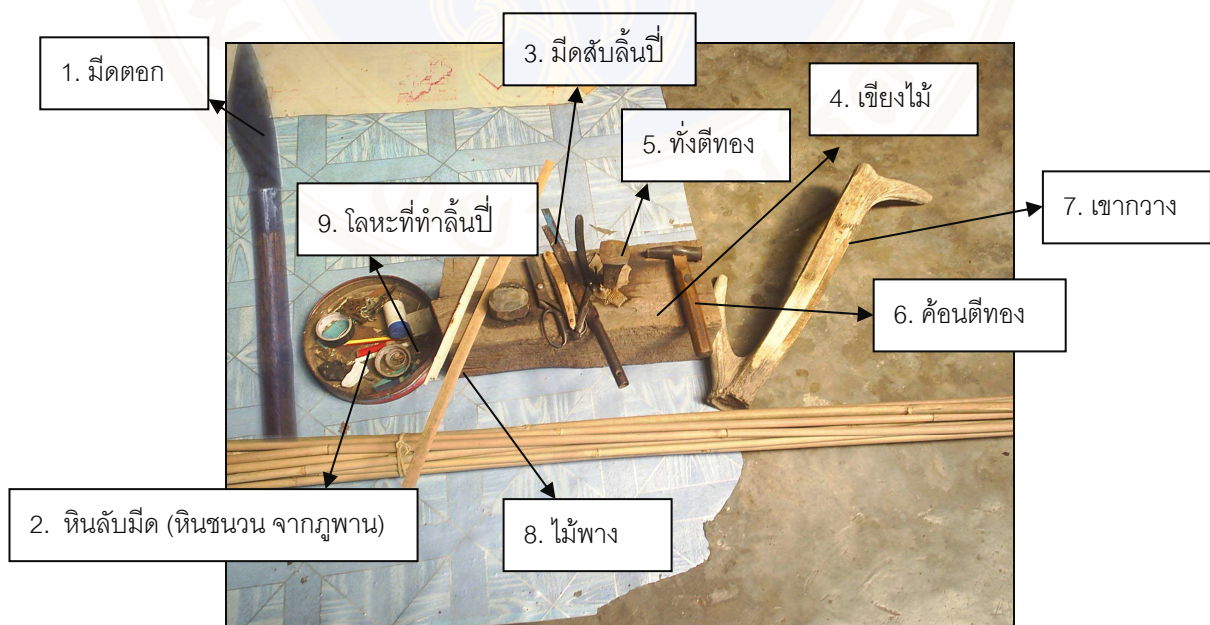
ไผ่เพราะกว่าบ้านอื่น ส่วนช่างทำปี ชาวบ้านก็จะยกย่องให้เป็นนักปราชญ์ของกลุ่ม เพราะช่างทำปีทำ
 แคนที่มีความชำนาญการทางด้านการผลิตเครื่องดนตรี ต้องเป็นเชื้อสายภูไทเท่านั้น จึงจะทำปีที่มี
 เสียงไผ่เพราะ เห็นได้ชัดเจนที่สุดก็คือ “รูเยื่อ”(กลองเสียงหรือเรียกว่ากลองขยายเสียงและเสียงจะ
 คล้าย “จ๊กจั่น” ที่มีเสียงออกที่ข้างลำตัว “จ๊กจั่น” (เป็นแมลงชนิดหนึ่งอยู่แถบภาคอีสานมีเสียงร้อง
 ไผ่เพราะ สามารถนำมารับประทานเป็นอาหาร) ปีภูไทก็จะติครูเยื่อด้วยเยื่อไม้ไผ่ หรือเยื่อหอมบางๆ
 แต่ปัจจุบันไม่นิยมติดเยื่อจากธรรมชาติ ใช้เอาถุงพลาสติกมาติดแทนแล้วดึงขยายออกให้บางๆ แล้ว
 ติดกับ “จี๊สูด” (ชั้นโรง) ลงไป(จี๊สูดคือชั้นโรงที่ได้จากรังผึ้งตัวเล็กๆที่อาศัยอยู่ตามโพนหรือโคน
 ต้นไม้ใหญ่) ปีภูไทของชาวบ้านกุศหว้านั้นนิยมทำขึ้นตามเสียงของแคนและหมอลำ

5.2 วิธีการทำปีภูไท

วิธีการทำปีภูไทผู้วิจัยสามารถแบ่งตามลำดับที่สำคัญได้ดังนี้

1) วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำปี

อุปกรณ์ หรือเครื่องมือที่จะใช้ทำปีดังนี้

ภาพที่ 5.1 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทำปีภูไท

เครื่องมือและอุปกรณ์ทำปี๋ภูไท

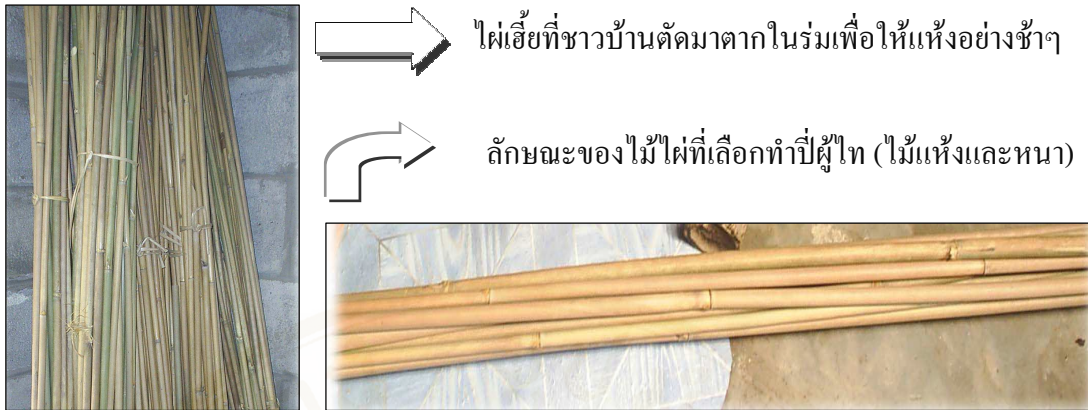
1. มีดดอก ใช้ในการตัดไม้ไผ่, ขูดลื่นปี๋หรือส่วนต่างๆ ที่ต้องใช้มีด
2. หินลับมีด (หินชนวน จากภูพาน) ใช้เมื่อมีดไม่มีคมหรืออุปกรณ์ต่างๆ ที่ต้องใช้คม
3. มีดสลัดลื่นปี๋ ใช้ในการสลัดลื่นปี๋ภูไท
4. เขียงไม้ เป็นไม้ที่ช่วยยึดทั้งตีเหล็กและเป็นอุปกรณ์ที่รองตัดไม้
5. ทังตีทอง เป็นอุปกรณ์ที่ใช้รองลื่นปี๋เพื่อที่จะตีลื่นปี๋ภูไท
6. ค้อนตีทอง ใช้ในการตีลื่นปี๋ภูไท
7. เขากวาง เป็นอุปกรณ์ที่ใช้รองลื่นปี๋เพื่อที่จะสลัดลื่นปี๋ภูไท
8. ไม้ฟาง ใช้เพื่อขัดลื่นปี๋ให้มีขนาดที่เล็กลง
9. โลหะที่ทำลื่นปี๋ ปลอดภัยปิ่น, ทองเหลือง

2) ไม้ที่นำมาทำปี๋ภูไท

ไม้ที่ชาวบ้านนำมาทำปี๋ภูไท จะได้จากภูพาน จะมีคนไปตัดมาขาย มัดละประมาณ 100 บาทชื่อท้องถิ่นเรียกว่า ไผ่เสี้ย ชื่อวิทยาศาสตร์ Schizostachyum ซึ่งทำปี๋ทำแคน ก็จะนำมาตากแดดไว้ประมาณ 4 – 5 วันให้ไม้แห้งและป้องกันมอดแมลงมากขึ้น

การทำปี๋ภูไท จะเอาส่วนของปลายลำไม้ไผ่เป็นส่วนของหัวปี๋ และเป็น (บริเวณใสลื่นปี๋) และเอาส่วนของโคนต้นไม้ไผ่ทำเป็น”หาง”ปี๋ ที่มีปลายแหลม เนื่องจากว่าบริเวณส่วนที่เป็นโคนหรือปล้องจะมีลักษณะเป็นทรงกระบอกที่ไม่ได้ตัดส่วนเสมอกัน แต่ส่วนปลายของปล้องจะเป็นทรงกระบอกเสมอกัน ช่างทำปี๋ ทำแคน จะเลือกไม้ที่มีลักษณะเนื้อหนาเพราะลักษณะของปี๋ภูไทเป็นเครื่องดนตรีที่มีขนาดเล็ก แดกหักง่าย ดังนั้นถ้าเลือกไม้ที่มีเนื้อหนาก็จะช่วยป้องกันการแตกหักได้ การเลือกไม้ของ ช่างทำปี๋ ทำแคน มักจะเลือกเอาส่วนที่อยู่ใกล้โคนต้น เพราะจะมีเนื้อไม้หนา ไม้ที่เลือกจะเลือกไม้ที่มีลักษณะตรง

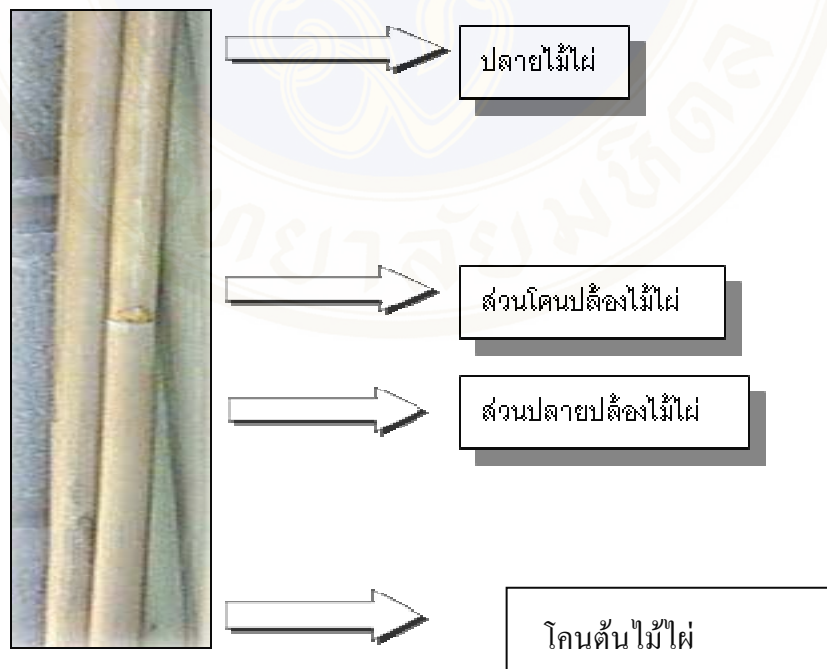
ไผ่เสี้ย จะพบในป่าดิบแล้งในบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะเนื้อบางและลำปล้องยาว การนำไม้มาทำปี๋ภูไท จะมีชาวบ้านตัดขายโดยเฉพาะ ส่วนมากจะตัดมาจากภูโกะ ปริมาณที่ตัด ไม้ไผ่เสี้ยได้แต่ละวันเป็นจำนวนหนึ่งมัดขนาดที่แต่ละคนสามารถแบกกลับบ้านได้ เมื่อนำมาถึงบ้านแล้วก็จะนำมาวางพักไว้ได้รมไม้เพื่อที่จะให้ไม้ค่อยๆแห้งอย่างช้าๆ เพราะถ้าให้ไม้แห้งโดยการผึ่งแดดจะทำให้ไม้แห้งเร็วเกินไป ซึ่งจะทำให้ไม้เหี่ยยุ่นเพราะไม้ไผ่เสี้ยมีลักษณะเนื้อไม้ที่บาง จากนั้นก็จะมาแบ่งเป็นมัดเล็กๆ มัดละ 16 ลำ หนึ่งมัดราคามัดละ 16 บาท เมื่อได้ครบตามจำนวนที่ช่างแคนต้องการจึงนำไปใส่รถกระบะลงมาขายให้ช่างแคนตามที่สั่ง

ภาพที่ 5.2 ไม้ไผ่เสี้ยนที่ใช้ทำปี่ภูไท

3) การเลือกไม้ที่มากทำปี่ภูไท

การทำปี่ภูไทนั้นจะเอาส่วนของปลายลำไม้ไผ่เป็นส่วนของหัวปี่ (บริเวณใสลื่นปี่) และเอาส่วนของโคนต้นไม้ไผ่ทำเป็นหางปี่ เนื่องจากว่าบริเวณส่วนที่เป็นโคนปล้องจะมีลักษณะเป็นทรงกระบอกที่ไม่ได้สัดส่วนเสมอกัน แต่ส่วนปลายของปล้องจะเป็นทรงกระบอกเสมอกัน

ภาพที่ 5.3 การเลือกไม้ไผ่เสี้ยนมาทำปี่ภูไท

4) การตัดไม้และวัดขนาดความยาวของไม้ทำปี่

ช่างทำปี่จะนำไม้เสี้ย มาตัดออกเป็นท่อนเพียงปล้องเดียว โดยให้มีขนาดความยาวตลอดตัวของปี่ภูไท ยาวประมาณ 30-35 ซม. โดยตัดข้อต่อด้านบนให้ขังข้อไว้ (หมายถึงตัดให้มีความยาวอยู่ระหว่างลำปล้องกับข้อต่อของบั้งไม้ไผ่) ส่วนด้านล่างให้ตัดข้อทิ้งไปเป็นลายเปิด (ความยาวของตัวปี่แต่ละตัวจะมีขนาดไม่เท่ากันเพราะจะวัดความยาวตามลูกของแคนแต่ละดวงเท่านั้น)

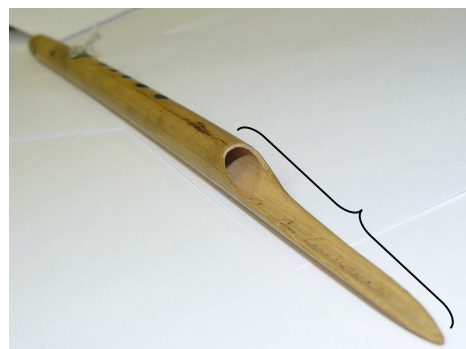
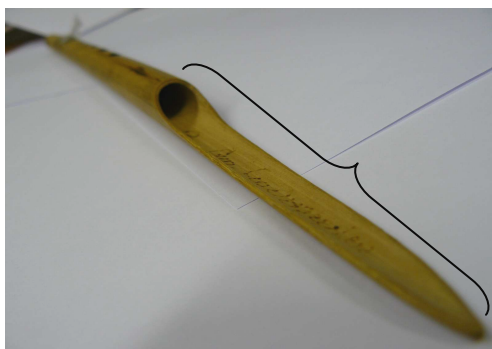

ยาวประมาณ 30-35 ซม.
การวัดความยาวของตัวปี่

ภาพที่ 5.4 การวัดความยาวของตัวปี่

5) การตัดปลายให้แหลมของปี่ให้เข้ากับขนาดของลูกแคน

เมื่อช่างตัดไม้เสี้ย ออกเป็นท่อนๆแล้ว ช่างก็จะตัดส่วนปลายของหางของปี่ภูไทออกให้มีปลายเรียวแหลม เพื่อความสวยงามและการเก็บรักษา (ประโยชน์ของหางปี่ภูไท จะสะดวกในการเก็บโดยเสียบปี่ไว้กับแคนที่เทียบเสียบไว้)

ภาพที่ 5.5 ความยาวส่วนปลายของหางปี่ภูไท

6) การเจาะรูและใส่ลิ่มปี่ไท

ขั้นตอนการเจาะรูใส่ลิ่มปี่หมุ่นไม้ไปมุงที่จะใส่ลิ่ม บริเวณที่จะใส่ลิ่มนี้จะเริ่มจากการทำเครื่องหมายขีดเป็นเส้นตรง ซึ่งเส้นตรงนี้จะห่างจากข้อประมาณ 5-8 มิลลิเมตร แล้วใช้มีดที่จะสับลิ่มปี่มาวางแนบกับลำไม้ ที่มีจะมีระยะความยาวของขนาดลิ่มที่ช่างทำเป็นเครื่องหมายไว้ และใช้มีดตอกขีดทำเครื่องหมายเป็นเส้นตรง 2 เส้นตัดขวางกับลำไม้ ก็จะได้ระยะความยาวของขนาดลิ่มปี่ เมื่อทำการวัดระยะเสร็จก็ใช้มีดตอกปาดตัดตามขวางกับลำไม้ตรงรอยเส้นที่ขีดไว้ทั้งสองเส้น โดยปาดลงในเนื้อไม้เล็กน้อย ไม้ให้ทะลุเนื้อไม้และใช้มีดตอกแงเอาส่วนของเปลือกไม้ออก จากนั้นใช้มีดตอกขูดกลับไปกลับมาเพื่อให้ด้านบนของช่องมีระดับที่เรียบสม่ำเสมอแล้วใช้มีดตอกจิ้มแงเข้าไปในเนื้อไม้ในด้านข้อไม้ไปโดยใช้หัวแม่มือด้านที่ไม่ได้จับมีดกดบีบส่วนของเปลือกไม้ไว้ด้วยเพื่อไม่ให้ไม้แยกตัวออกจากกันยาวเกินไป และทำอีกด้านตรงข้ามอีกเหมือนกัน เพื่อจะได้ช่องที่จะใส่ลิ่มปี่ และให้ส่วนของเปลือกไม้กดบีบตัวให้ลิ่มของปี่ติดอยู่กับตัวไม้ได้สนิท จากนั้นใช้ส่วนของปลายมีดตอกที่มีลักษณะแหลมคมคล้ายหอกที่ลับเตรียมเสร็จแล้วมาเจาะลงตามรอยเส้นที่ขีดเป็นเครื่องหมายที่ทำไว้ จากนั้นเจาะให้ทะลุจนถึงลำปล้อง เอาเนื้อไม้ออกเพื่อให้เกิดช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าทางยาวพอเหมาะ แล้วจึงทำเป็นช่องให้มีขนาดใหญ่กว่าลิ่มปี่เล็กน้อย ดังภาพ

ภาพที่ 5.6 การเจาะรูใส่ลิ่มปี่

7) การเจาะรูนิ้วและเทียบเสียงของปี่ภูไท

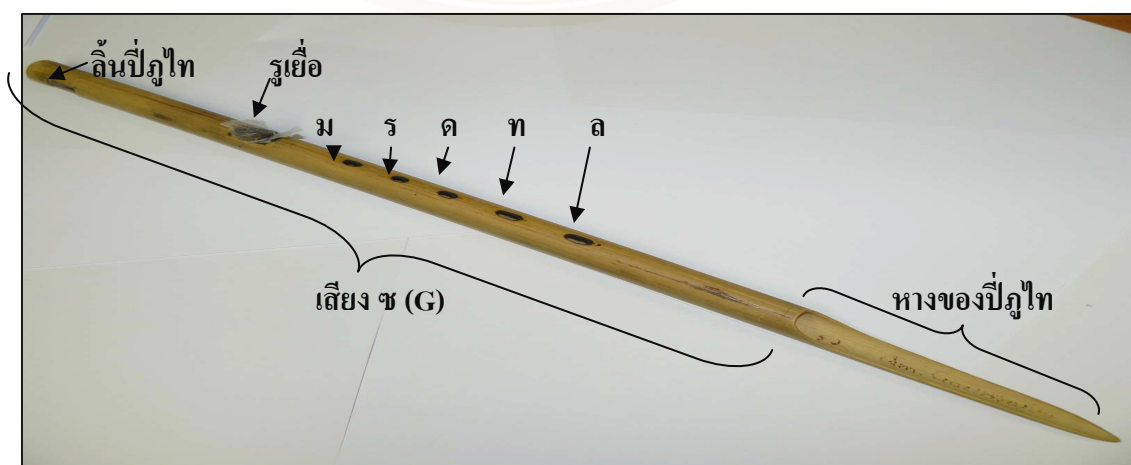
นำไม้ไผ่ที่เลือกได้มาตัดโดยตัดให้เหลือส่วนของปล้องอีกปล้องหนึ่งเลยไปประมาณ 10 เซนติเมตรแล้วใช้มีดตอกขูดให้เป็นเส้นตรงจากส่วนที่จะทำเป็นส่วนหัวปี่ไปจนถึงส่วนหางปี่ ถ้าไม้ไผ่ที่เลือกมาทำมีลักษณะโค้งก็ขูดด้านที่โค้งเพราะจะเป็นด้านที่เจาะรูนิ้ว

การเตรียมไม้ไผ่

ภาพที่ 5.7 การเจาะรูนิ้วปี่ภูไท

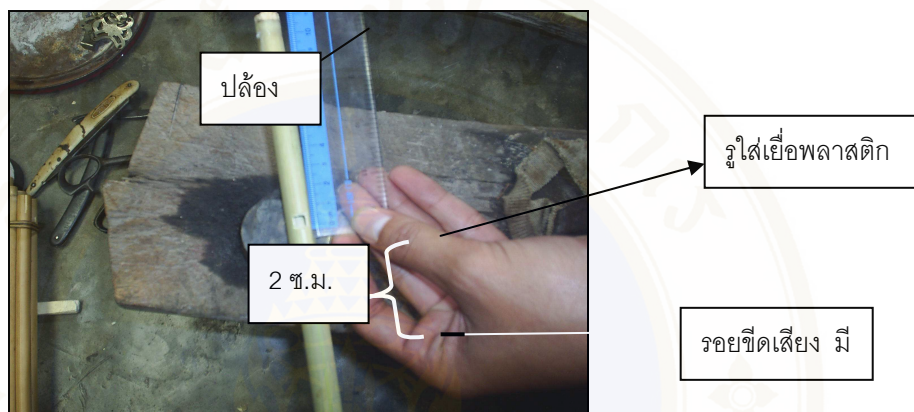
จากนั้นพลิกหมุนไม้ทวนเข็มนาฬิกาให้ได้มุม 90 องศา กับเส้นตรงเส้นแรก แล้วขูดจากส่วนหัวของปี่ไปจนถึงส่วนหางปี่ เพื่อจะใส่ลิ้นปี่ จากนั้นพลิกหมุนไม้กลับมามุมเดิมแล้วทำการวัดระยะที่จะเจาะรูนิ้วเสียงโดยนำมาวางแนบขนานกับคู่แคน โน้ตเสียง ลาดำ โดยให้ตำแหน่งที่จะใส่ลิ้นปี่อยู่ตรงกับเต้าของแคน หรือตำแหน่งของลิ้นแคน และวัดเอาตำแหน่งของแพแคนเสียงลาดำ แล้วทำเครื่องหมายขีดไว้เป็นเส้นตรงตัดขวางกับลำไม้ (บริเวณนี้จะเป็นบริเวณที่จะเจาะเสียงกลางของปี่) จากนั้นวัดระยะห่างจากรอยขีดที่จะเจาะเสียงลามาทงด้านส่วนที่จะเป็นหัวปี่ประมาณ 1.50 เซนติเมตร เพื่อจะขีดเป็นรอยไว้เป็นตำแหน่งเจาะรูเสียงที่ และระยะห่างเพื่อจะเจาะรูเสียง โด,เร,มี ก็วัดระยะห่างประมาณ 1.50 เซนติเมตร เท่ากัน

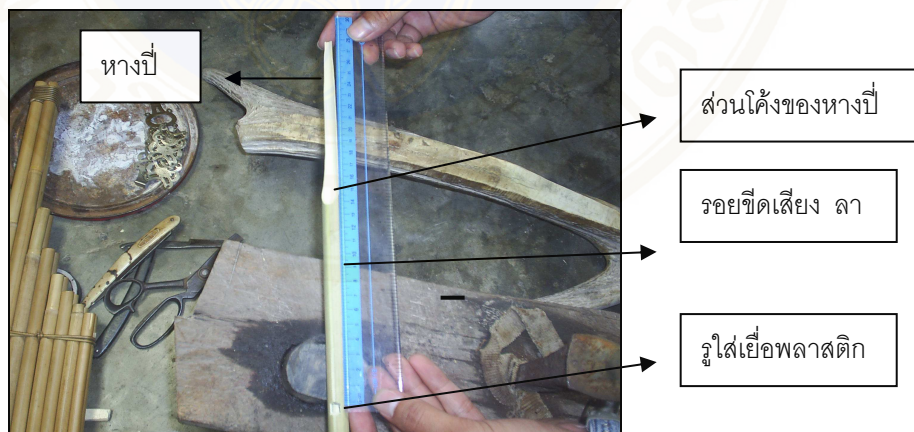
ภาพที่ 5.8 การเทียบเสียงปี่ภูไท

8) การเจาะรูเยื่อและติครูเยื่อของปี่ภูไท

ช่างจะวัดระยะห่างจากตำแหน่งที่จะเจาะเสียงมีไปทางส่วนหัวของปี่อีกประมาณ 2 เซนติเมตร เพื่อเป็นตำแหน่งเจาะรูใส่เยื่อพลาสติก จากนั้นวัดระยะจากรูนี้ไปทางหางปี่ประมาณ 5-6 เซนติเมตร แล้วใช้มีดตอกปาดลงในเนื้อไม้ให้มีลักษณะโค้งและทำการตกแต่งส่วนของหางปี่ให้สวยงาม ดังรูปภาพ

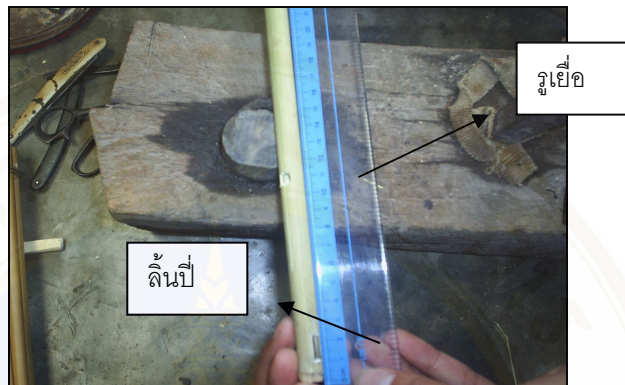

ภาพที่ 5.9 การเจาะรูใส่เยื่อพลาสติก

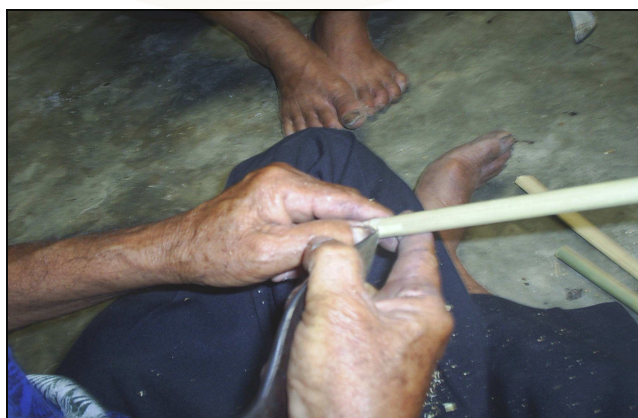
ภาพที่ 5.10 ส่วนโค้งของหางปี่

ขั้นตอนการเจาะรูใส่ลึนปี จะหมุนไม้ไปมุมที่ต้องการใส่ลึน บริเวณที่จะใส่ลึนจะเริ่มจากการทำเครื่องหมายขีดเป็นเส้นตรง ซึ่งเส้นตรงนี้จะห่างจากข้อต่อ ประมาณ 5-8 มิลลิเมตร ดังภาพ

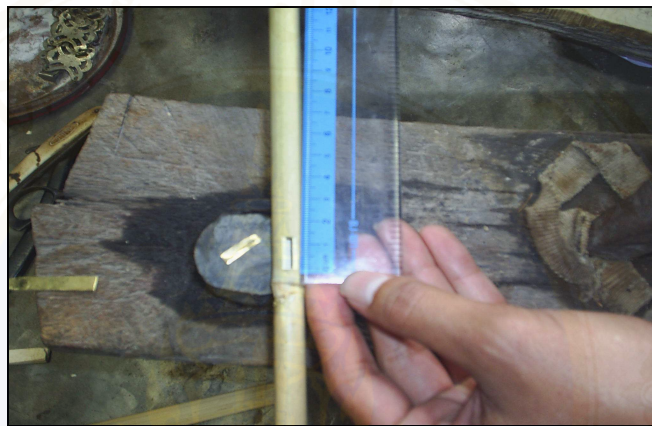
ภาพที่ 5.11 ขั้นตอนการเจาะรูใส่ลึนปี

แล้วใช้มีดที่จะสับลึนปีมาวางแนบกับลำไม้ ที่มีจะมีระยะความยาวของขนาดลึนที่ช่างทำเป็นเครื่องหมายไว้ และใช้มีดตอกขีดทำเครื่องหมายเป็นเส้นตรง 2 เส้นตัดขวางกับลำไม้ ก็จะได้ระยะความยาวของขนาดลึนปี เมื่อทำการวัดระยะเสร็จก็ใช้มีดตอกปาดตัดตามขวางกับลำไม้ตรงรอยเส้นที่ขีดไว้ทั้งสองเส้น โดยปาดลงในเนื้อไม้เล็กน้อย ไม่ให้ทะลุเนื้อไม้และใช้มีดตอกแกะเอาส่วนของเปลือกไม้ ออก จากนั้นใช้มีดตอกขูดกลับไปกลับมาเพื่อให้ด้านบนของช่องมีระดับที่เรียบสม่ำเสมอ ดังภาพ

ภาพที่ 5.12 การเจาะรูใส่ลึนปี

ใช้มีดตอกจิม้เข้าไปในเนื้อไม้ด้านข้อไม้ไผ่ โดยใช้หัวแม่มือกดบิบบส่วนของเปลือกไม้ไว้ เพื่อไม่ให้ไม้แยกตัวออกจากกันยาวเกินไป เพื่อให้ได้ช่องใส่ลึนปี ให้ส่วนของเปลือกไม้กดบิบบตัวให้ ลึนปีติดอยู่กับตัวไม้ได้สนิท จากนั้นใช้ส่วนของปลายมีดตอกที่มีลักษณะแหลมคมคล้ายดอก มา เจาะลงตามรอยเส้นที่ขีดเครื่องหมายไว้ จากนั้นเจาะให้ทะลุเข้าไปในลำปล้อง เพื่อให้เกิดช่องขึ้น แล้ว จึงทำเป็นช่องให้มีขนาดใหญ่กว่าลึนปีเล็กน้อยอีกครั้ง ดังภาพ

ภาพที่ 5.13 ใส่ลึนปี

ภาพที่ 5.14 รูใส่ลึนปี

5.3 ระบบเสียงของปี่ภูไท

ระบบเสียงของปี่ภูไทนั้นช่างจะนิยมตัดปี่หรือทำให้เข้ากับเสียงของแคนเต้าไคเต้าหนึ่ง และจะไม่นิยมทำแยกกันเพราะเสียงจะไม่กลมกัน ปี่ภูไท มีรูนับ 6 รู จะทำเสียงได้ 7 เสียง คือ **ช ล ท ต ร ม ฟ G A B C D E F** แต่จะนิยมใช้เพียง 5 หรือ 6 เสียงล้วนแล้วแต่ความสามารถของผู้บรรเลง ขั้นตอนแรกที่ทำลิ้นของปี่ช่างทำปี่จะต้องเทียบเสียงของปี่ให้เข้ากับ**ลูกสะแนน (G)** ของแคน เมื่อเสียงเข้ากันแล้วช่างทำปี่ก็จะเจาะรูนับรูแรกคือเสียง (A) และจะไล่ขึ้นไปตามระดับเสียงของแคน (**ช ล ท ต ร ม G A B C D E F**) ส่วนรูสุดท้ายที่เจาะนั้นจะอยู่ข้างล่าง (F) แต่ไม่ค่อยนิยมทำเพราะหาเสียงยากและผู้เป่าเองก็ไม่นิยมเป่า

5.4 วิธีการบรรเลงปี่ภูไท

ตามลักษณะ โครงสร้างของปี่ภูไทแล้วเมื่อพิจารณาคำแหน่งของลิ้นและตำแหน่งของรู นับ เคมีนั้นลักษณะท่าทางการเป่าปี่และการจับปี่ภูไทนั้นเป็นแบบเฉียงด้านข้าง ริมส่วนที่เป็นลิ้น เข้าไปในปาก และถือปี่ในแนวตั้งคล้ายการเป่าขลุ่ย

ถึงแม้ปี่ภูไทจะเป็นเครื่องดนตรีที่มีขนาดเล็กแต่ก็สามารถทำเสียงเด่นลอยอยู่เหนือเสียง เครื่องดนตรีอื่นๆได้ การจับปี่ภูไทนั้นจะจับตามความถนัดของผู้เป่าเอง มือซ้ายอยู่ข้างบน มือขวาไว้ข้างล่าง หรือมือขวาอยู่ข้างบนและมือซ้ายอยู่ข้างล่างก็ได้ ผู้วิจัยจึงยกตัวอย่างมือขวาอยู่ข้างบนและมือซ้ายอยู่ข้างล่างไว้ดังนี้

ชอล (ช-G) ทุกนิ้วจะปิดรูนับเสียงทั้งหมด

ลา (ล-A) ให้เปิดนิ้วกลางซ้าย

ที*	(ท-B)	ให้เปิดนิ้วชี้ซ้าย
โด	(ด-C)	ให้เปิดนิ้วนางขวาแต่จะสลับปิดเสียง ที ไว้ตลอด
เร	(ร-D)	ให้เปิดนิ้วกลางขวา
มี	(ม-E)	ให้เปิดนิ้วชี้ขวา
ฟา	(ฟ-F)	ให้เปิดนิ้วโป้งขวาด้านล่างของปี

ยังมีเทคนิคอันหนึ่งที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของเปียโนไทยชอบใช้เช่นเดียวกับเทคนิคของซอ ก็คือการทำเสียงที่เลื่อนไหลจากเสียงหนึ่งไปยังอีกเสียงหนึ่งที่โดดเด่นที่สุดของเปียโนนั้นก็คือ โหลดจากเสียง ลา ไปหาเสียง โด และจากเสียง โด เลื่อนไหลไปหาเสียง ลา วิธีการทำเช่นนี้ก็คือการใช้ นิ้วนางที่กดรู้นับรูที่ 3 ลูบผ่านรูจากขวาไปซ้ายในลักษณะค่อยๆปิดรูทีละชนิด ลักษณะการลูบผ่านรู นับเช่นนี้ผู้เป่าเรียกว่าการลูบปี (หรือเช็ด) จะทำให้เสียงค่อยๆเปลี่ยนระดับของเสียงเปียโนจากเสียงหนึ่งไปยังอีกเสียงหนึ่ง

5.4.1 การบรรเลงเปียโนไทยโดยทั่วไป

การบรรเลงเปียโนไทยโดยทั่วไปแล้วมักจะนิยมบรรเลงให้เข้ากับแคนการลำภู

ไทยหรือบรรเลงให้เข้ากับวงดนตรีพื้นบ้านของชาวภูไทย เพราะเปียโนไทยเป็นเครื่องดนตรีที่ไม่เหมาะที่จะเล่นคนเดียวเพราะจะขาดเสียงประสานในตัวเอง กับอีกประการหนึ่งเปียโนไทยเป็นเครื่องดนตรีที่กินลมมากๆเปียโนจึงเหมาะที่จะนำไปบรรเลงผสมผสานกับเครื่องดนตรีชนิดอื่น เมื่อประสานเข้ากันแล้วเปียโนจะให้เสียงที่มีความไพเราะเหมาะสมยิ่งนัก โดยการบรรเลงให้เข้ากับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆเช่น แคน พิณ และซอกะบั๊ง ในสมัยโบราณชาวบ้านนิยมเป่าเดินเลาะบ้านเลาะตูป ยามค่ำคืนเพื่อที่จะไปหาคุณสาวตามหมู่บ้านต่างๆ และการบรรเลงในวงดนตรีประกอบการลำภูไทย การฟ้อนภูไทยในสมัยนั้น

5.4.2 การบรรเลงเปียโนไทยกับวงดนตรีภูไทย

การบรรเลงกับวงดนตรีภูไทย นิยมบรรเลงอยู่สองทำนอง ซึ่งมีทำนองคล้ายกันคือ

ลายภูไทยทางใหญ่ และลายภูไทยทางน้อย แล้วแต่ผู้บรรเลงจะพลิกแพลงวิธีการบรรเลงตามความสามารถนั้น

5.4.3 โอกาสในการบรรเลงปีภูไท

บรรเลงในพิธีกรรม

“ปีภูไท” มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญต่อพิธีกรรมความเชื่อของชาวภูไทบ้านกุดหว้า ที่สามารถเห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ พิธีกรรมเลี้ยงผีหมอเหยา พิธีทำบุญเลี้ยงศาลปู่ตา (ผีปู่ตา: บรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้ว) เป็นต้น

เล่ากันว่า ชาวภูไทบ้านกุดหว้ามีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติว่ามีอิทธิฤทธิ์ให้คุณให้โทษแก่ลูกหลานในหมู่บ้าน และชาวบ้านเชื่อว่าเสียงดนตรีภูไทและหมอเหยา (ผู้เข้าทรงพิธี) จะสามารถติดต่อสื่อสารกับวิญญาณของผีบรรพบุรุษได้

พิธีกรรมเลี้ยงผีหมอเหยา

ผีหมอเหยา คือ ผู้รักษาโรคให้ชาวภูไทในหมู่บ้านสมัยโบราณ (ทางไสยศาสตร์) ผีหมอเหยามีความสำคัญยิ่งต่อลูกหลานภูไท เพราะจะเป็นผู้รักษาโรคภัยไข้เจ็บให้ชาวบ้าน และหากลูกหลานในหมู่บ้านคนใดทำผิดจารีตผีหมอเหยา ก็จะทำให้โทษ ทำให้เจ็บไข้ หรือตายได้

ในสมัยโบราณบ้านเมืองภูไทอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นป่าเขาถ้ำนาไพรซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของผีป่า ใครทำผิดมักจะถูกเจ็บไข้ เป็นบ้า หรือตาย เป็นต้น (กิตติศักดิ์ แสนพาน, 2551: 42)

ดังนั้น ตามความเชื่อของชาวภูไทบ้านกุดหว้า จะมีการจัดพิธีเลี้ยงผีหมอเหยาขึ้นในช่วงเดือนเดือนสามของทุกปี ซึ่งหมอเหยาจะมีทั้งชายและหญิงก็ได้ เชื่อว่าหมอเหยา (ผู้ประกอบพิธี) และเสียงปีเสียงแคนจะเป็นสื่อกลางในการติดต่อให้ผีมาสิงหมอเหยา และเป็นสื่อกลางให้ผีหมอเหยารับรู้ว่าเป็นลูกหลานภูไท

การเลี้ยงผีเขยานั้นเป็นการที่หมอเหยาทั้งหลายได้มารวมกันเพื่อทำพิธีเลี้ยงผี ขอบมาและสักการะผีหมอเหยาที่ได้ช่วยดูแลปกป้องรักษาลูกหลานทำให้ได้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขตลอดปี ซึ่งหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพจะเป็นผู้นำวันและเชิญหมอเหยาทั้งหลายมา (หมอเหยาจะผลัดเป็นเจ้าภาพแต่ละปี) โดยนำดอกจำปา (ลั่นทม) มาประดับสถานที่ เครื่องกาย (เครื่องยกครู) และเครื่องประกอบ (จำลองข้าวของเครื่องใช้ของเจ้าเมือง) เช่น ช้าง ม้า เรือ หลักบ้าน มีดดาบ ฯลฯ และนำไข่แทนกลอง พร้อมจัดเตรียมอาหารคาวหวาน เช่น หมู เป็ด ไก่ เหล้าไห (ช้าง) เหล้าขาว (ม้า) จากนั้นพ่อเมือง (หมอเหยาอาวุโสสุด) อัญเชิญผีมาลงด้วยการลำเญาเข้ากับเสียงปีภูไท เสียงแคน

เสียงดนตรีก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างลูกหลานและผีบรรพบุรุษ (วสันต์ อิมโอบฐ์, พิธีกรรมความเชื่อ 2543 : 33) ซึ่งการลำเญาจะจัดตอนใกล้ค่ำและจะทำกันตลอดทั้งคืน หมอเหยาจะผลัดกันดื่มเหล้าเป็นช่วงๆ มีผีเข้าสิงก็จะแสดงอาการต่างๆออกมา เช่น ทำท่าทางรำฟ้อน (ผีฟ้า) ถือผ้าแพรแข่งกันสวย (ผีนางสีดา) เสียงคนแก่ (ผีผู้เฒ่า) พอใกล้เสร็จพิธีก็เหยาส่งผีที่อัญเชิญลงมาแล้วรื้ออ้าย แล้วเจ้าภาพก็อัญเชิญผีไปยังหอผีบ้านเหนือห้วนอน แล้วบอกกล่าวให้ผี

หมอบเขยให้ดูแลรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข จากนั้นก็นำเครื่องประกอบขึ้นห่อผี ส่วนหมอบเขยร่วมกินข้าวปลาแล้วแยกกันกลับบ้านของตนเอง

พิธีกรรมเลี้ยงศาลปู่ตา

การเลี้ยงผีปู่ตาหรือเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ก็เป็นอีกหนึ่งพิธีกรรมทางความเชื่อของลูกหลานภูไทบ้านกุดหว้า จะจัดขึ้นในทุกๆปีของเดือนหก (ต้นเดือนพฤษภาคม) จะทำพิธีอยู่ที่ดอนในป่า เป็นสถานที่ปู่ตาสงสถิตอยู่ ซึ่งชาวบ้านร่วมกันสร้างปลุกเป็นหอหรือตบให้ดาปู่จึงเรียกว่า “ดอนศาลดาปู่” และผู้ที่เคยดูแลคอยเป็นสื่อกลางระหว่างลูกหลานกับดาปู่คือเฒ่าจ๋า เชื่อว่าผีปู่ตาเป็นผีรักษาหมู่บ้าน ดูแลความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านไม่ให้ข่มเหงรังแกเอาเปรียบกัน หากมีการทำกิจกรรมต่างๆในหมู่บ้านก็จะมีการบอกกล่าวผีปู่ตาเสมอ เช่น ทำบุญหมู่บ้าน ลูกสาวแต่งงานแยกเรือน รับเขยเข้าบ้าน ซึ่งประเพณีเลี้ยงศาลปู่ตานี้จะต้องมาร่วมกระทำทั้งหมู่บ้าน

ผู้ดูแลรักษาปู่ตาเรียกว่าเฒ่าจ๋า คำว่าจ๋ามาจากคำว่าประจำ เฒ่าจ๋านอกจากจะมีหน้าที่ดูแลรักษาศาลปู่ตาแล้ว ยังมีหน้าที่อีกหนึ่งอย่างคือเป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปู่ตากับชาวบ้าน เฒ่าจ๋าจึงเปรียบเสมือนทหารคนสนิทของปู่ตา ใครทำอะไรผิดประเพณีถ้าปู่ตาโกรธก็จะบอกผ่านเฒ่าจ๋าไปหาบุคคลที่กระทำผิด (จารุวรรณ ธรรมวัตร 2523: 59)

พิธีเลี้ยงศาลปู่ตาจะมีเครื่องสังเวช เช่น เหล้าไห(ภูไทเรียกช้าง) เหล้าขาว (ภูไทเรียกม้า) พวงมาลัยดอกจำปา (จำปาเป็นสัญลักษณ์เมืองลาว) อาหารคาวหวาน พร้อมเสพกล่อมด้วยเสียงดนตรีภูไท (เล่นประสมโรงกันระหว่างปีแคนซอกระบั้ง) เชื่อว่าดนตรีจะเป็นเครื่องเสพกล่อมให้ปู่ตา ให้บรรพบุรุษภูไทผู้ล่วงลับแล้วมารวมกันที่ดอนปู่ตา ให้ดาปู่มีความสุขจากเสียงเพลงที่ลูกหลานภูไท เป็นผู้ขับกล่อมเจ้าปู่ ขอให้เจ้าปู่คุ้มครองลูกหลานภูไทให้พ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง

เสียงดนตรีโบราณประจำท้องถิ่นจะเป็นสื่อกลางเรียกผีบรรพบุรุษรับทราบในสิ่งที่ลูกหลานกระทำ (มณเฑียร รุ่งหิรัญ ,ดนตรีกับวิถีชีวิต 2549: 99)

จากการศึกษาวิจัยถึงบทบาทหน้าที่ของปีภูไทที่มีต่อพิธีกรรมของชาวภูไทบ้านกุดหว้า นั้นพบว่า ปีภูไทมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวข้างต้น และปีภูไทยังมีหน้าที่ในการสื่อสารให้บรรพบุรุษ รับรู้ ในสิ่งที่ลูกหลานภูไทกำลังทำให้ สื่อถึงความเป็นลูกหลานภูไทด้วยกัน เมื่อมีการบรรเลงเสียงปี เสียงแคนประกอบกันกับการทำพิธีกรรม ลูกหลานชาวภูไทบางคนต่างแสดงท่าทางที่แตกต่างกันออกไป เช่น บางคนก็นั่งเสียบมีเพียงน้ำตาที่ไหลออกมาจากตา บ้างก็ลุกขึ้นฟ้อนรำภูไท บ้างก็หลับตาระลึกถึงบรรพบุรุษของตน และบางคนก็ถึงกับแสดงท่าทางเหมือนคนแก่ แล้วร้องไห้ออกมา ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถบอกได้แน่ชัดว่าเกิดจากสิ่งใด เพียงแต่ผู้วิจัยสัมผัสได้ถึงความรัก ความผูกพันที่ชาวภูไทแสดงออกต่อกัน

บรรเลงในงานรื่นเริง

กล่าวว่าเครื่องดนตรีในแถบภาคอีสานนิยมนำมาบรรเลงในงานบุญ งานมงคล และงานบันเทิงต่างๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานร่าเริง เช่น การแห่กัณฑ์หลอน งานบุญข้าวจี่ บุญเดือนสี่ บุญบั้งไฟ เป็นต้น ดังนั้นวัฒนธรรมดนตรีของชาวอีสานจึงมักมีอยู่ในบุญประเพณีฮีตสิบสองครองสิบสี่ของชาวอีสาน เพราะเชื่อว่าการได้ไปสังสรรค์ร่วมฟ้อนของคนในชุมชนเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ดีถึงผีฟ้าผีดิน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและชุมชน (สุกิจ พลประดม , 253 : 17)

ผู้วิจัยจึงได้คำตอบว่า “ปีภูไทเป็นเครื่องสื่อให้ชาวบ้านได้ทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน เพิ่มความสนุกสนานและสร้างกำลังใจให้ต่อสู้กับความยากลำบากต่อสภาพความแห้งแล้งของชาวภูไทในภาคอีสานได้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน”

การเล่นสาว (ชายหนุ่มจีบสาว) ในสมัยโบราณ ผู้ชายมักจะนิยมเดินเลาะบ้าน (เดินเล่นรอบๆ หมู่บ้าน) เพื่อไปเล่นสาว โดยมีเครื่องดนตรีประจำตนบรรเลงไปตามคุ่มต่างๆ เพื่อให้เสียงดนตรีเป็นสื่อเรียกความสนใจสาวๆ ในหมู่บ้าน และสมัยโบราณนั้นก็มีความเชื่อว่าหากชายหนุ่มผู้ใดเป็นช่างดนตรี จะเป็นที่ยกย่องและเป็นที่หมายตาแก่ผู้หญิงในหมู่บ้านนั้นๆ เพราะผู้ที่สามารถเล่นดนตรีได้ต้องมีความสามารถ ขยัน อดทนและเป็นคนอารมณ์จิตใจดี ทำให้สาวชื่นชอบอยากได้เป็นคู่ครอง ดังนั้นในสมัยก่อนผู้ชายจึงนิยมเล่นดนตรี (กิตติศักดิ์ แสนพาน , 2551 : 62)

“ชายผู้ไทกับการจีบสาว” ว่าก่อนการแต่งงานหนุ่มผู้ไทจะจีบสาวในช่วงเวลาช่วง (ประเพณีในฤดูหนาวคืนพระจันทร์เต็มดวง) หรืออยู่คำตามบ้าน โดยมี แคน หรือไปกันเป็นกลุ่ม จะเป่าปี่เป่าแคนคิดกระจับปี่ (เป็นพิณชนิดหนึ่ง) เลาะไปตามบ้านสาวที่กำลังปั่นฝ้าย อ้าวฝ้าย (เอาเมล็ดฝ้ายออกจากดอกฝ้าย) ตำข้าว เป็นต้น โดยสาวมักนั่งบนแคร่ทำงานในบริเวณบ้าน หนุ่มสาวจะพูดคุยกัน โดยหนุ่มกล่าวขานให้แก่สาวขณะหนุ่มกล่าวขานก็จะมีการบรรเลงดนตรีผู้ไทด้วย และฝ่ายหญิงจะโต้กลับเป็นกลอนเช่นกัน (สมใจ คำรงสกุล, 2545-256: 21)

“สันตนาการของชาวภูไท” การลำภูไทและฟ้อนภูไท ก็เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ชาวภูไทคุ้นเคยในงานประเพณีต่างๆ เพื่อความเพลิดเพลิน ในการลำภูไทหรือฟ้อนภูไทจะต้องบรรเลงดนตรีจากปี่จากแคนประกอบการลำด้วย ซึ่งฝ่ายชายจะเป็นผู้บรรเลงดนตรี ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายลำภูไทหรือฟ้อนประกอบด้วยท่าทางเลียนแบบธรรมชาติ เลียนแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น ท่ากางปีก ท่าดอกบัวบาน ท่าสาวเข็นฝ้าย ท่ากลมลูก และมีการฟ้อนประกอบอุปกรณ์เพื่อเพิ่มความสนุกสนาน

พรสวรรค์ พรคอนก้อ (จากสถาบันพัฒนศิลป์วิทยาลัยนาฏศิลป์ภาคพิเศษ : 2552) กล่าวถึงปีภูไทกับความบันเทิงว่า ปัจจุบันปีภูไทถูกพัฒนามาบรรเลงกับเพลงสมัยใหม่เพื่อความบันเทิงเพราะความมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของปี เช่น เพลงลูกทุ่งอีสาน (ขับร้องโดย ต่าย อรทัย) ประกอบละครทีวีช่องเจ็ดสี ปอบผีฟ้า (แสดงนำโดย นุ่น วรบุษ คาราซิ่ง) อีกทั้งยังนำมาผสมกับวง

โปงลางเพื่อเพิ่มความไพเราะในบทเพลงให้มีเสน่ห์มากขึ้น เพราะปี่ภูไทเป็นเครื่องดนตรีที่บรรเลงเพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้ระลึกถึงถิ่นกำเนิดของชาวภูไทในภาคอีสาน บทเพลงที่นิยมนำปี่มาบรรเลงประกอบการฟ้อนในวงโปงลางคือ ลายภูไททางน้อย ลายภูไททางใหญ่ เดี่ยวลายภูไท กภาพสินธุ์ ภูไทสามเผ่า เป็นต้น

อีกทั้งประเพณีบุญบั้งไฟตะไลล้านประจำปีบ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอภูจิน ารายณ์จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นประเพณีประจำปีที่จัดขึ้นในระหว่างสัปดาห์ที่สามของเดือนพฤษภาคม ของทุกปี ในประเพณีบุญบั้งไฟของทุกปี จัดมีการแสดงฟ้อนรำภูไทประกอบการบรรเลงเพลงลายภูไท ซึ่งเป็นการแสดงของลูกหลานสาวภูไทร่วมกันทั้งหมู่บ้าน และเป็นที่ชื่นชมประทับใจ ต่อผู้ที่มีโอกาสได้ไปร่วมพิธี

5.5 การฟ้อนภูไท

การฟ้อนภูไทเป็นศิลปะการแสดงที่มีชื่อเสียงของชาวภูไทบ้านกุดหว้าและเป็นที่รู้จักอย่างทั่วถึง ปัจจุบันการฟ้อนภูไทยังได้เป็นที่นิยมแพร่หลายและกระจายเข้าไปยังสถานศึกษาต่างๆ เช่น โรงเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนระดับมัธยม มหาวิทยาลัย และวิทยาลัยนาฏศิลป์ อีกทั้งตามสถานศึกษาต่างๆก็ได้ส่งครูอาจารย์ไปเก็บข้อมูลด้านการฟ้อนภูไท เพื่อที่จะนำมาฝึกหัดแก่นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนนำไปเผยแพร่ตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศอยู่เสมอ เป็นที่ชื่นชมแก่ผู้ที่ได้ชมได้ฟัง การฟ้อนรำของชาวภูไทชาวบ้านกุดหว้ายังใช้เป็นการแสดงในงานประเพณีต่างๆและในเทศกาลต่างของชาวภูไท เช่น บุญผะเหวด บุญบั้งไฟ และบุญกฐิน ฯลฯ ส่วนท่าฟ้อนก็ได้จากการเรียนแบบมาจากธรรมชาติ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวภูไทบ้านกุดหว้า เช่น ท่ากาแกงปึก ท่ามยุรี ท่าดอกบัวบาน สาวลงช่วงเงินฝ้าย เป็นต้น มีดนตรีประกอบคือ ปี่ภูไท หมากกลิ้งกล่อม (โปงลาง) กลองหาง กลองคุ่ม กระจับปี่ แคน กั๊บแก๊บและโหวด แต่ปัจจุบันได้มีการพัฒนานำเอาเครื่องดนตรีที่มีความเป็นสากลมากขึ้น เช่น เบสไฟฟ้า พิณไฟฟ้า กลองชุด เป็นต้น

5.6 การขับลำภูไท

การขับลำภูไทเป็นการร้องเพลงที่เป็นทำนองดั้งเดิมของชาวภูไท ผู้ขับร้องหรือผู้ล้าจะเรียกว่า หมอล้า ซึ่งมีทั้งชายและหญิง การขับลำภูไทจะใช้การลำผญา ซึ่งใช้ในเวลาเกี่ยวสาว หรือจับสาว ในสมัยก่อนผู้ชายร้องมาผู้หญิงตอบโต้รับกันไป แต่ปัจจุบันไม่มีการใช้เกี่ยวสาว แต่นิยมใช้ตอนมีงานบุญประเพณีต่างๆ

5.7 การแสดงรวมวงดนตรีภูไท

การแสดงรวมวงของดนตรีภูไทบ้านกุดหว้านั้นในสมัยโบราณ เป็นวงดนตรีเล็กๆ มีเครื่องดนตรีไม่กี่ชิ้น เช่น ปี่ แคน กลองหาง พิณ ฉิ่ง ฉาบ แต่มาปัจจุบันนี้ชาวบ้านกุดหว้าได้มีการพัฒนางานดนตรีภูไทขึ้นมาใหม่จนมีชื่อเสียงโด่งดัง คือ วงดนตรีคณะหนุ่มมะพร้าวห้าว สาวดอกกุน ที่มีชื่อเสียงเป็นอย่างมาก และได้มีการบันทึกเสียงมาแล้วหลายชุด เช่น บริษัท MD GMM ท็อปไลน์ ได้บันทึกเสียงปีภูไทให้กับศิลปินนักร้อง ศิริพร อำไพพงษ์ เป็นต้น ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด นักดนตรีชาวภูไทก็ได้้นำเอาเครื่องดนตรีสากลมาประยุกต์ใช้ เช่น กลองชุด กีตาร์ คีย์บอร์ด พิณไฟฟ้า เบสไฟฟ้า ฯลฯ

บทที่ 6

ปฏิไทกับภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูเก็ต

6.1 ปฏิไทกับความบันเทิง

เมื่อพิจารณาด้านองค์ประกอบการบรรเลงดนตรีของปฏิไทแล้วหากนำมาผสมผสานเครื่องดนตรีชนิดอื่น เช่น พิณ แคน กลอง และซอแล้ว จะพบว่าเสียงของปฏิไทให้ความบันเทิงเพลิดเพลินและไพเราะชวนฟังอย่างยิ่ง

ปฏิไทเป็นเครื่องดนตรีที่ไม่เหมาะที่จะเล่นคนเดียว เพราะขาดเสียงประสานในตัวประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่กินลม จึงเหมาะที่จะนำไปผสมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่น เมื่อประสานกันเข้าแล้วจะให้กระแสนเสียงที่ไพเราะเหมาะสมยิ่งนัก เมื่ออยู่ในวงขลุ่ยมีนีสัยที่จะไม่ดำเนินทำนองตรงๆกัน แต่กลับพลิกแพลงวรรคตอนให้เย็นเยือกออกไปกว่าเครื่องดนตรีอื่นๆ ทำให้เกาะจังหวะตามลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลาเป่าทำนองลายภูไทน้อย โอกาสในการเป่าปี่ก็ขึ้นอยู่กับเครื่องดนตรีอื่นๆ เช่น แคน พิณ และซอ ซึ่งนิยมเป่าเดินเกาะตามหมู่บ้านยามค่ำคืนเพื่อไปหาคุณสาวตามหมู่บ้านต่างๆ (จีบสาวตามหมู่บ้าน) และที่สำคัญก็คือเป่าเข้าวงประกอบการลำผู้ใหญ่ไทย การฟ้อนผู้ใหญ่ และการผสมวงโปงลาง (เจริญชัย ชนไฟโรจน์ “ดนตรีผู้ใหญ่”. 2529 : 31)

พ่อเมฆ ศรีกำพล เล่าว่า เมื่ออายุประมาณได้ 11 ขวบ (พ.ศ. 2496) พบขบวนแห่งานบุญของหมู่บ้านกุดหว้า ขบวนนั้นมีเสียงดนตรีที่ผสมผสานกันไพเราะเสนาะหูยิ่งนัก อีกทั้งผู้เฒ่าหนุ่มสาวในขบวนนั้นมีความสุข ร่วมกันฟ้อนอย่างสนุกสนาน สาวๆที่ยืนมองอยู่ข้างทางก็ชื่นชอบผู้บรรเลงเพลงในขบวนนั้น ทำให้พ่อ (พ่อเมฆ) ประทับใจและเกิดความสนุกสนานไปด้วย เลยสอบถามชาวบ้านว่าเครื่องดนตรีชิ้นนั้นเรียกว่าอะไร และทำไมชาวบ้านต่างชื่นชอบ ก็ได้คำตอบว่าชื่อปฏิไท หากชายหนุ่มผู้ใดสามารถบรรเลงปี่ได้ สาวๆในหมู่บ้านก็จะชื่นชอบเป็นพิเศษ จากเหตุการณ์วันนั้นทำให้พ่ออยากฝึกฝนเรียนรู้วิธีเป่าปฏิไท วิธีทำปี่ จนถึงปัจจุบัน (เมฆ ศรีกำพล “ปราชญ์ศิลป์พื้นบ้านภาคอีสาน” : 2552)

กล่าวว่าเครื่องดนตรีในแถบภาคอีสานนิยมนำมาบรรเลงในงานบุญ งานมงคล และงานบันเทิงต่างๆเพื่อให้เกิดความสนุกสนานรื่นเริง เช่น การแห่กัณฑ์หลอน งานบุญข้าวจี บุญเดือนสี่ บุญบั้งไฟ เป็นต้น ดังนั้นวัฒนธรรมดนตรีของชาวอีสานจึงมักมีอยู่ในบุญประเพณีฮีตสิบสองครองสิบสี่

ของชาวอีสาน เพราะเชื่อว่าการได้ไปสังสรรค์ร่วมฟ้อนของคนในชุมชนเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญถึงผีฟ้าผีดิน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและชุมชน (สุกิจ พลประดม , 253 : 17)

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ปี่ภูไทเป็นเครื่องดนตรีที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับวิถีการดำรงชีวิตของชาวภูไท ที่ใช้ดนตรีเป็นสื่อกลางในการสร้างความสุข สนุกสนาน และขวัญกำลังใจให้กับชุมชน

พรสวรรค์ พรคอนก้อ (สถาบันพัฒนศิลป์วิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์: 2552) กล่าวถึงปี่ภูไทกับความบันเทิงว่า ปัจจุบันปี่ภูไทถูกพัฒนานำมาบรรเลงกับเพลงสมัยใหม่เพื่อความบันเทิง เพราะความมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของปี่ เช่น เพลงลูกทุ่งอีสานบางเพลง ขับร้องโดย ต่าย อรทัย ประกอบละครทีวีช่องเจ็ดสี ปอบผีฟ้า (แสดงนำโดย นุ่น วรณัฐ ดาราชื่อดัง) อีกทั้งยังนำมาผสมกับวงโปงลางเพื่อเพิ่มความไพเราะในบทเพลงให้มีเสน่ห์มากขึ้น เพราะปี่ภูไทเป็นเครื่องดนตรีที่บรรเลงเพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้ระลึกถึงถิ่นกำเนิดของชาวภูไทในภาคอีสาน บทเพลงที่นิยมนำมาบรรเลงประกอบการฟ้อนในวงโปงลางคือ ลายภูไททางน้อย ลายภูไททางใหญ่ เดี่ยวลายภูไท กาฬสินธุ์ ภูไทสามเผ่า เป็นต้น

การเล่นสาว (ชายหนุ่มจีบสาว) ในสมัยโบราณ ผู้ชายมักจะนิยมเดินเลาะบ้าน (เดินเล่นรอบๆหมู่บ้าน) เพื่อไปเล่นสาว โดยมีเครื่องดนตรีประจำตนบรรเลงไปตามคุ้มต่างๆเพื่อให้เสียงดนตรีเป็นสื่อเรียกร้องความสนใจของสาวๆในหมู่บ้าน และสมัยโบราณนั้นก็มีความเชื่อว่าหากชายหนุ่มผู้ใดเป็นช่างดนตรี จะเป็นที่ยกย่องแก่ผู้หญิงในหมู่บ้านนั้นๆ เพราะผู้ที่สามารถเล่นดนตรีได้ต้องมีความสามารถ ขยัน อดทนและเป็นคนอารมณ์จิตใจดี ทำให้สาวชื่นชอบอยากได้เป็นคู่ครอง ดังนั้นในสมัยก่อนผู้ชายจึงนิยมเล่นดนตรี (กิตติศักดิ์ แสนพาน , 2551 : 62)

“ชายภูไทกับการจีบสาว” ก่อนการแต่งงานหนุ่มภูไทจะจีบสาวในช่วงเวลาช่วง (ประเพณีในฤดูหนาวคืนพระจันทร์เต็มดวง) หรืออยู่ค่าตามบ้าน โดยมี แคน หรือไปกันเป็นกลุ่ม จะเป่าปี่เป่าแคนติดกระจำปี (เป็นพินชนิดหนึ่ง) เลาะไปตามบ้านสาวที่กำลังปั่นฝ้าย อีวฝ้าย (เอาเมล็ดฝ้ายออกจากดอกฝ้าย) คำข้าว เป็นต้น โดยสาวมักนั่งบนแคร่ทำงานในบริเวณบ้าน หนุ่มสาวจะพูดคุยกัน โดยหนุ่มกล่าวพญาให้แก่สาว ขณะหนุ่มกล่าวพญาที่จะมีการบรรเลงดนตรีผู้ไทยด้วย และฝ้ายหญิงจะได้กลับเป็นกลอนเช่นกัน (สมใจ ดำรงสกุล , 2545-2546 : 21)

“สันตนาการของชาวภูไท” การลำภูไทและฟ้อนภูไท เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ชาวภูไทคุ้นเคยในงานประเพณีต่างๆเพื่อความเพลิดเพลิน ในการลำภูไทหรือฟ้อนภูไทจะต้องบรรเลงดนตรีจากปี่จากแคนประกอบการลำด้วย ซึ่งฝ่ายชายจะเป็นผู้บรรเลงดนตรี ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายลำภูไทหรือฟ้อนประกอบด้วยท่าทางเลียนแบบธรรมชาติ เรียนแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น ท่ากางปีก ท่าดอกบัวบาน ท่าสาวเข็นฝ้าย ท่ากลมลูก และมีการฟ้อนประกอบอุปกรณ์เพื่อเพิ่มความสนุกสนาน

มากขึ้น เช่น การฟ้อนเชิงสวิง เชิงแห่ไข่มดแดง ผู้ฟ้อนจะใช้กะหยัง (ตะกร้าสะพายของ) และไม่
แม่นยำ (สำหรับสอยไข่มดแดง) (สมใจ คำรงค์กุล, 2545-2546 : 29)

ประเพณีบุญบั้งไฟตะไลล้าน เป็นเทศกาลประจำปีของหมู่บ้านกุดหว้า จัดขึ้นช่วง
สัปดาห์ที่สามของเดือนพฤษภาคมทุกๆปี และเป็นเทศกาลที่มีการแข่งขันบั้งไฟที่ใหญ่ที่สุดใน
ประเทศไทย บุญบั้งไฟตะไลล้านถือเป็นการประกวดฝีมือของหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาไทยสืบ
ทอดต่อให้ลูกหลาน แต่เดิมบุญบั้งไฟของตำบลกุดหว้าจัดงานโดยจุดบั้งไฟหางเหมือนเช่นในพื้นที่อื่น
ต่อมานายพิศดา จำพล (ปัจจุบันอายุ 68 ปี) ช่างทำบั้งไฟในหมู่บ้าน ได้คิดค้นวิธีทำบั้งไฟเพื่อให้
แตกต่างจากพื้นที่อื่นจนกลายเป็นการทำบั้งไฟตะไลแสน และได้มีการจุดบั้งไฟตะไลบั้งแรกในงาน
บุญบั้งไฟปี 2521 และตำบลกุดหว้าก็ได้สืบสานเปลี่ยนเป็นการจัดงานบุญบั้งไฟตะไลเรื่อยมา

เทศบาลตำบลกุดหว้าเริ่มมีการประชาสัมพันธ์งานบุญบั้งไฟตะไลอย่างกว้างขวางเมื่อ
ประมาณ 4-5 ปี ที่ผ่านมา และมีรายการเข้าไปถ่ายทำสารคดี เช่น รายการวันหยุดสุดขีด ทางช่อง 7
ได้เข้าไปถ่ายทำในปี 2550 บุญบั้งไฟของที่นี่จะจัดขึ้นในวันเสาร์-อาทิตย์สัปดาห์ที่ 3 ของเดือน
พฤษภาคมของทุกปี เดิมนั้นจัดเป็นงานบั้งไฟตะไลแสน และเริ่มเป็นงานบุญบั้งไฟตะไลล้านในปี
2549 ในงานมีการจัดประกวดขบวนแห่งบั้งไฟตะไล แข่งขันจุดบั้งไฟตะไล การจุดบั้งไฟตะไลล้าน
บูชาแถน ซึ่งเป็นการสืบสานงานวัฒนธรรมผู้ไทย “สาวผู้ไทยจากหมู่บ้านต่างๆมาร่วมฟ้อนประกอบ
วงดนตรีของวงห่มมะพร้าวห้าว สาวดอกคูณอย่างเนื่องแน่นในงานบุญบั้งไฟ” (สมใจ คำรงค์กุล,
2545 : 29) อีกทั้ง เสริมสร้างความสามัคคี ความเข้มแข็งของชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยว
เชิงอนุรักษ์ หากไม่ต้องการความสะดวกสบายมากนัก บุญบั้งไฟของที่นี่เป็นทางเลือกของ
นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่ต้องการดูประเพณีบุญบั้งไฟในแบบฉบับชาวบ้าน มีการ
แสดงเปิดงานฟ้อนรำภูไทประกอบการบรรเลงเสียงปี่เสียงแคนก่อนมีพิธีจุดบั้งไฟบั้งแรก

ความเชื่อพิธีแต่งงาน ชาวภูไทเรียกว่า เอ็ดพะซู ในพิธีแต่งงานต้องให้พ่อล้ามเป็นผู้ไปสู่ขอ
เจ้าสาว พ่อแม่ฝ่ายชายต้องเป็นผู้คัดเลือกพ่อล้าม เป็นตัวแทนไปสู่เจ้าสาว โดยล้ามต้องเป็นบุคคลที่
สร้างคุณงามความดีให้กับสังคมภูไทอย่างมาก ผ่านพิธีเขียนเขย(ผ่านการอบรมจากบรรพบุรุษภูไท)
ในประเพณีแต่งงานมาแล้ว ทำหน้าที่นำลูกล้ามเดินทางไปขอแต่งงานเจ้าสาว (พิศดา จำพล , 2553 :
สัมภาษณ์) ในวันฉลองงานแต่งงานของคู่บ่าวสาวภูไท จะมีมหรสพดนตรีภูไทมาบรรเลง เพื่อสร้าง
ความสุขให้คู่บ่าวสาวและแขกที่มาร่วมงาน

6.2 บทบาทของปีภูไทในพิธีกรรม

“ปีภูไท” มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญต่อพิธีกรรมความเชื่อของชาวภูไทบ้านกุดหว้าเป็นอย่างมาก สามารถเห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ พิธีกรรมเลี้ยงผีหมอเหยา พิธีทำบุญเลี้ยงศาลปู่ตา (ผีปู่ตา: บรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้ว) เป็นต้น กล่าว ชาวภูไทบ้านกุดหว้ามีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติว่ามีอิทธิฤทธิ์ให้คุณให้โทษแก่ลูกหลานในหมู่บ้าน และชาวบ้านเชื่อว่าเสียงดนตรีภูไท และหมอเหยา (ผู้เข้าทรงพิธี) จะสามารถติดต่อกับวิญญาณของผีบรรพบุรุษได้

พิธีกรรมเลี้ยงผีหมอเหยา

ผีหมอเหยา คือ ผู้รักษาโรคให้ชาวภูไทในหมู่บ้านสมัยโบราณ (ทางไสยศาสตร์) ผีหมอเหยา มีความสำคัญยิ่งต่อลูกหลานภูไท เพราะจะเป็นผู้รักษาโรคภัยไข้เจ็บให้ชาวบ้าน และหากลูกหลานในหมู่บ้านคนใดทำผิดจารีตผีหมอเหยา ก็จะทำให้โทษ ทำให้เจ็บไข้ หรือตายได้

ในสมัยโบราณบ้านเมืองภูไท อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นป่าเขาลำเนาไพร ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของผีป่า ใครทำผิดมักจะถูกเจ็บไข้ เป็นบ้า หรือตาย เป็นต้น (กิตติศักดิ์ แสนพาน, 2551: 42)

ดังนั้น ตามความเชื่อของชาวภูไทบ้านกุดหว้าจะมีการจัดพิธีเลี้ยงผีหมอเหยาขึ้นในช่วงเดือนสามของทุกปี ซึ่งหมอเหยาจะมีทั้งชายและหญิง เชื่อว่าหมอเหยา (ผู้ประกอบพิธี) และเสียงปีเสียงแคนจะเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับผีมาสิงหมอเหยา และเป็นสื่อกลางให้ผีหมอเหยาได้รับรู้

การเลี้ยงผีเหยานั้นเป็นการรวมหมอเหยาทั้งหลายมาร่วมกันเพื่อทำพิธีเลี้ยงผี ขอมมา และสักการะผีหมอเหยาที่ได้ช่วยดูแลปกป้องรักษาลูกหลานทำให้ได้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขตลอดปี ซึ่งหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพจะเป็นผู้นำคันและเชิญหมอเหยาทั้งหลายมา โดยนำดอกจำปา (ลั่นทม) มาประดับสถานที่ เครื่องคาย (เครื่องขกครู) และเครื่องประกอบ (จำลองข้าวของเครื่องใช้ของเจ้าเมือง) เช่น ช้าง ม้า เรือ หลักบ้าน มีดดาบ ฯลฯ และไข่ พร้อมจัดเตรียมอาหารคาวหวาน เช่น หมู เป็ด ไก่ เหล้าไห(ช้าง) เหล้าขาว (ม้า) จากนั้นพ่อเมือง(หมอเหยาอาวุโสสุด) อัญเชิญผีมาลงด้วยการล้าเหยาเข้ากับเสียงปีภูไท เสียงแคน

เสียงดนตรีก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างลูกหลานและผีบรรพบุรุษ (วสันต์ อัมโษษฐ์, พิธีกรรมความเชื่อ 2543 : 33) ซึ่งการล้าเหยาจะจัดตอนใกล้ค่ำและจะทำกันตลอดทั้งคืน หมอเหยาจะปลัดกันคันเหล้าเป็นช่วงๆ มีผีเข้าสิงก็จะแสดงอาการต่างๆออกมา เช่น ทำท่าทางรำฟ้อน (ผีฟ้า) ถือผ้าแพรแข่งกันสวย (ผีนางสีดา) เสียงคนแก่ (ผีผู้เฒ่า) พอใกล้เสร็จพิธีก็เหยาส่งผีที่อัญเชิญลงมาแล้วเรือคาย แล้วเจ้าภาพก็อัญเชิญผีไปยังหอผีบ้านเหนือห้วยนอน แล้วบอกกล่าวให้ผีหมอเหยาให้ดูแลรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข จากนั้นก็นำเครื่องประกอบขึ้นห่อผี ส่วนหมอเหยา ร่วมกินข้าวปลาแล้วแยกย้ายกลับบ้านของตนเอง

พิธีเลี้ยงผีหมอเหยาจะจัดขึ้นในเดือน 3 หรือเดือน 4 (แต่ละหมู่บ้านจัดไม่ตรงกัน) หมอเหยา มีทั้งหญิงและชาย คือ ผู้ที่เป็นสื่อกลางระหว่างคนกับผี โดยการรำ (ร้อง) ให้เข้ากับเสียงปี่แคน เมื่อลูกหลานชาวไทยเจ็บไข้ไปผิดผีตนใด และผีต้องการอะไร แล้วจัดการให้ (แก้ผี) ผีก็จะเลิกกระทำต่อคนไข้และคนไข้ก็หายเป็นปกติ พิธีการเหยา มีหลายอย่าง เช่น เหยาธรรมทั่วไปแก้เจ็บไข้ เหยาแก้บน เหยาเรียกขวัญ ฯลฯ และมีการตั้งเครื่องคาย (เครื่องยกครู) ต่างกัน (สมาใจ คำรงสกุล, 2545 : 27)

ปราณี วงษ์เทศ (ม.ป.ป. : 252) กล่าวว่า ส่วนประกอบสำคัญของพิธีกรรมของความเชื่อทางศาสนา มีอยู่ 3 ประการคือ การเช่นสรวงบูชาหรือทำบุญ การกินเลี้ยง การละเล่นรื่นเริง ส่วนประกอบทั้ง 3 นี้ มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่อาจแยกออกจากกันได้ ดังนั้นดนตรีก็เป็นส่วนประกอบหนึ่งของการบรวงสรวงและเพื่อความรื่นเริง ดนตรีจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด หรือเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางความเชื่อ แต่การบรรเลงดนตรีเป็นการแสดงออกทางการกระทำอย่างเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อออกทางความรู้สึก

พิธีกรรมเลี้ยงศาลปู่ตา

การเลี้ยงผีปู่ตาหรือเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ก็เป็นอีกหนึ่งพิธีกรรมทางความเชื่อของลูกหลานภูไทบ้านกุดหว้า จะจัดขึ้นในทุกๆปีของเดือนหก (ต้นเดือนพฤษภาคม) จะทำพิธีอยู่ที่ดอนในป่า เป็นสถานที่ที่ปู่ตาสงสถิตอยู่ ซึ่งชาวบ้านร่วมกันสร้างปลุกเป็นหอหรือตูปให้ดาปู่จึงเรียกว่า “ดอนศาลดาปู่” และผู้ที่เคยดูแลคอยเป็นสื่อกลางระหว่างลูกหลานกับดาปู่คือเฒ่าจ้ำ เชื่อว่าผีปู่ตาเป็นผีรักษาหมู่บ้าน ดูแลความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านไม่ให้ห่มเหงรังแกเอาเปรียบกัน หากมีการทำกิจกรรมต่างๆในหมู่บ้านก็จะมีการบอกกล่าวผีปู่ตาเสมอ เช่น ทำบุญหมู่บ้าน ลูกสาวแต่งแยกเรือน รับแขกเข้าบ้าน ซึ่งประเพณีเลี้ยงศาลปู่ตานี้จะต้องมาร่วมกระทำทั้งหมู่บ้าน

อ้างวัฒนธรรมศึกษา (ศศ.ม., 2523 :37) ว่า ดอนปู่ตานี้จะเป็นบริเวณป่าสงวน และเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านเคารพนับถือเกรงกลัว ใครจะไปตัดโค่นต้นไม้ ยิงสัตว์ หรือทำสิ่งไม่ดีในเขตดอนปู่ตาไม่ได้ ปู่จะโกรธเพราะถือว่าล่วงเกินบริวารท่าน แล้วจะบันดาลให้เจ็บไข้บ้าง รับอุบัติเหตุบ้าง ประกอบการงานไร้ผลบ้าง หรืออาจทำให้หมู่บ้านแห้งแล้งประสบภัยพิบัติได้

ผู้ดูแลรักษาปู่ตาเรียกว่าเฒ่าจ้ำ คำว่าจ้ำมาจากคำว่าประจำ เฒ่าจ้ำนอกจากจะมีหน้าที่ดูแลรักษาศาลปู่ตาแล้ว ยังมีหน้าที่อีกหนึ่งอย่างคือเป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปู่ตากับชาวบ้าน เฒ่าจ้ำจึงเปรียบเสมือนทหารคนสนิทของปู่ตา ใครทำอะไรผิดประเพณีถ้าปู่ตาโกรธก็จะบอกผ่านเฒ่าจ้ำไปหาบุคคลที่กระทำผิด (จารูวรรณ ธรรมวัตร, 2523: 59)

พิธีเลี้ยงศาลปู่ตาจะมีเครื่องสังเวช เช่น เหล้าไห(ภูไทเรียกช้าง) เหล้าขาว (ภูไทเรียกม้า) พวงมาลัยดอกจำปา (จำปาเป็นสัญลักษณ์เมืองลาว) อาหารคาวหวาน พร้อมเสพกล่อมด้วยเสียงดนตรีภูไท (เล่นประสมโรงกันระหว่างปี่แคนซอกระบั้ง) เชื่อว่าดนตรีจะเป็นเครื่องเสพกล่อม

ให้ปู่ตา ให้บรรพบุรุษภูไทผู้ล่วงลับแล้วมารวมกันที่คอนปู่ตา ให้ตาปู่มีความสุขจากเสียงเพลงที่ลูกหลานภูไท เป็นผู้ขับกล่อมเจ้าปู่ ขอให้เจ้าปู่คุ้มครองลูกหลานภูไทให้พ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง

เสียงดนตรีโบราณประจำท้องถิ่นจะเป็นสื่อกลางเรียกผีบรรพบุรุษรับทราบในสิ่งที่ลูกหลานกระทำ (มณเฑียร รุ่งหิรัญ ,ดนตรีกับวิถีชีวิต 2549: 99)

(จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2523: 58) ผีปู่ตา ทางความเชื่อของคนไทยภาคอีสาน คือ ผีรักษาบ้านรักษาเมือง ดูแลสังคมในหมู่บ้าน ไม่มีการข่มเหงรังแกเอาเปรียบกัน ปู่คือพ่อของพ่อตา คือ พ่อของแม่ ชาวอีสานถือว่าเป็นญาติผู้ใหญ่ที่จะต้องดูแลคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข เวลาภารกิจสำคัญๆจะต้องบอกกล่าวเสมอ พ่อแม่ไม่สามารถคำลูกอย่างหยาบคายได้เพราะผิดปู่ตา ชายหญิงห้ามคบชู้สาวเมียคนอื่น เป็นต้น แนวปฏิบัติอย่างนี้จึงเปรียบเสมือนกฎระเบียบของสังคมไปในตัวโดยไม่ต้องมีการร่างกฎหมายขึ้นมาใช้เหมือนปัจจุบัน

ดังนั้นปู่ภูไทจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นตัวแทนลูกหลานเพื่อประกอบพิธีกรรมบอกกล่าวในสิ่งที่กำลังกระทำทำให้ผีปู่ตาได้รับทราบ ดังกล่าวข้างต้นๆ และบ่งบอกถึงความเชื่อเป็นลูกหลานภูไทด้วยกัน เมื่อมีการบรรเลงเสียงปี่ เสียงแคนประกอบกันกับการทำพิธีกรรม ลูกหลานชาวภูไทบางคนต่างแสดงท่าทางที่แตกต่างกันออกไป เช่น บางคนก็นั่งเจียมมีเพียงน้ำตาที่ไหลออกมาจากตา บ้างก็ลุกขึ้นพ้อนรำภูไท บ้างก็หลับตาระลึกลึกถึงบรรพบุรุษของตน และบางคนก็ถึงกับแสดงท่าทางเหมือนคนแก่ แล้วร้องไห้ออกมา ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถบอกได้แน่ชัดว่าเกิดจากสิ่งใด เพียงแต่ผู้วิจัยสัมผัสได้ถึงความรัก ความผูกพันที่ชาวภูไทแสดงออกต่อกัน และยังเปรียบเสมือนสื่อกลางภูมิปัญญาของชาวบ้านในการรวบรวมสังคมชาวภูไทให้มีความรักสามัคคี สามารถสร้างกฎระเบียบของสังคมได้โดยไม่ต้องอาศัยตัวบทกฎหมายมาควบคุม แต่อาศัยความเชื่อเป็นข้อผูกมัดให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมที่ทุกคนในสังคมภูไทยอมรับกันได้ ถึงแม้ปู่ตาจะเป็นบรรพชนที่ล่วงลับไปหลายชั่วอายุคน แต่ก็ยังเป็นผู้ที่ช่วยรักษาความดีงามในสังคมชาวภูไทให้สงบสุขได้จนปัจจุบัน

พิธีรักษาโรคหรือสะเดาะเคราะห์

(สมใจ ดำรงสกุล, 2545: 30) ชาวผู้ไทย สมัยก่อนเชื่อว่าการป่วยไข้เป็นเพราะผีกระทำ เช่น ผีป่า ผีฟ้า ผีเขื้อ (ผีบรรพบุรุษ) และผีปอบ หรืออาจถูกคุณไสย (คนเรียนคาถาคูณไสย) จะแก้ด้วยหมอเป่า หมอธรรมหรือสะเดาะเคราะห์ มาแก้หรือรักษา

ปัจจุบันชาวภูไทบ้านกุดหว้าบางคนก็ยังยึดถือการรักษาลูกหลานแบบโบราณ เชื่อว่าแพทย์สมัยใหม่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ ดังนั้นเมื่อมีคนเจ็บป่วยในบ้านที่มีอาการคล้ายผีผี หรือโดนใส่คุณไสย ก็จะทำพิธีรักษาทาง หมอเป่า หมอเหยา ตามวิถีความเชื่อของภูไท ซึ่งผู้รักษาคนไข้จะใช้คาถาอาคมพร้อมรำรำขับร้องประกอบเสียงปี่เสียงแคนเรียกผีเหยามารักษา มาไล่ผีร้ายออก

จากร่างกายผู้ป่วย จะรักษาตอนกลางคืนเท่านั้น โดยใช้หวายตีบนร่างผู้ป่วย แล้วสอบถามว่าคนไข้ไปทำผิดผิดคนไหนให้ไม่พอใจ ด้วยคำพูดอย่างอ่อนหวาน และถามผิดว่าจะให้แต่งแก้วิธีใด จากนั้นก็เรียกขวัญคนไข้กลับมาให้หายจากการเจ็บป่วย ส่วนญาติของผู้ป่วยก็จะตั้งเครื่องคาย ชั้น 8 ข้าวสารใส่ถ้วย 1 ใบ หมากจิบ 2 คำ ไข่ไก่ 1 ฟอง ฝ้าย 1 ฟืน และเทียน ฯลฯ พร้อมมีเครื่องประกอบสะเดาะเคราะห์ คือ เสื้อคนไข้ ดาบ แคน ปี่ สำหรับเป่าเข้ากับการเหยา พิธีกรรมนี้ชาวบ้านจะเรียกผู้เฒ่าและหมอเหยาประจำหมู่บ้านมาทำพิธี และในเครือญาติก็จะมาร่วมพิธีด้วยเพื่อรับฟังว่ามีผู้ใดในญาติพี่น้องทำผิดผี ๆ

6.3 ปี่ทุโธ บทบาททางด้านศิลปะและสุนทรียะ

ยศ สันตสมบัติ (2540 : 217) กล่าวถึงมนุษย์กับศิลปะว่า “มนุษย์ในสังคมวัฒนธรรมทุกแห่งหนทั่วโลก ได้ใช้เล่าและพลังงานส่วนหนึ่งกับการสร้างสรรค์งานฝีมือหรือกิจกรรมบางประเภท ซึ่งมีได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับความจำเป็นพื้นฐานหรือความอยู่รอดของชีวิตมนุษย์ ในยุคดึกดำบรรพ์มนุษย์ในสังคมวัฒนธรรมหลายแห่งได้พัฒนาเทคนิควิธีการสร้างสรรค์งานศิลปะของตนอยู่ตลอดเวลา เช่น การวาดภาพบนกำแพง ปั้นรูปแกะสลัก ทำเครื่องประดับร่างกาย ร่ายรำ ขับกล่อมเสียงดนตรี ร้องเพลง ทอผ้า ตลอดจนการจินตนาการนิทานพื้นบ้าน”

ปี่ทุโธสะท้อนความรู้สึกทางศิลปะที่ผู้บรรเลงจะจินตนาการถึงความงามของบทเพลง ความงามของวัฒนธรรมชนเผ่า โดยผู้บรรเลงต้องการสื่อความรู้สึกที่อยากจะทำถ่ายทอดออกมาทางเสียงของปี่ เช่นเดียวกันกับงานศิลปะอื่นๆ ที่ต้องการสื่อถึงความรู้สึกของตนผ่านผลงาน

วิทย์ วิศทเวทย์ (2534 : 140) กล่าวถึงคำพูดของ ดอลสตรอย ว่า “ความคิดและประสบการณ์นั้นทำให้คนเราเกิดความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียว เช่นเดียวกันกับศิลปะต่างๆเกิดจากถ่ายทอดทางความรู้สึก” ดังนั้นศิลปะจึงเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่งที่รับรู้ด้วยความรู้สึกได้ โดยผ่านอวัยวะของร่างกายที่ใช้เสพศิลปะ เช่น ผ่านหู ตา กาย และสมอง เป็นต้น เมื่อเสพศิลปะแล้ว เราก็จะสามารถรับรู้ในความงามทางสุนทรียศาสตร์ ซึ่งจะสามารถเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ อาทิ ความงาม ความโศกเศร้า ความสุขใจ ความอัปลักษณ์น่าเกลียด ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์ของแต่ละบุคคล แต่ละสังคมวัฒนธรรมที่จะรับรู้ในรูปแบบต่างกัน

ดังนั้นดนตรีจึงเป็นสื่อกลางที่ถ่ายทอดความรู้สึกของผู้บรรเลง ไปสู่ผู้ฟัง ซึ่งเกิดจาก 2 ประการคือ การถ่ายทอดทางความรู้สึก เช่น รู้สึกดีใจสนุกสนาน รู้สึกเศร้า และการถ่ายทอดจากสิ่งที่ปลุกฝังทางสังคมวัฒนธรรมมาตั้งแต่เดิม แต่ทั้ง 2 ประการนี้ก็ย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

อย่างไรก็ตามดนตรีจากปี่ภูไทก็ถือว่าเป็นดนตรีแห่งจิตวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท ที่มีเสียงไพเราะเป็นเอกลักษณ์ เมื่อลึนปี่ถูกลมเป่าลึนจะสั่นขึ้นสั่นลงเกิดเป็นเสียงสั่นเมื่อนำไปเป่าประสานกันกับดนตรีพื้นบ้านอีสานชนิดอื่นๆ จะทำให้บทเพลงมีเสียงที่ไพเราะชวนฟังอย่างยิ่ง และในงานพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวภูไท ปี่ภูไทนับว่ามีบทบาทในการประกอบพิธีกรรมอย่างมาก จะเห็นได้จากพิธีเหยาผีฟ้า และเลี้ยงผีบรรพบุรุษที่มีการบรรเลงดนตรีภูไทด้วยปี่ และแคน เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออกของลูกหลานคนภูไท ดังนั้นผู้บรรเลงปี่ภูไทที่จะสามารถสะท้อนความรู้สึกได้อย่างงดงามนั้นส่วนมากเป็นลูกหลานของชาวภูไทเอง

ยศ สันตสมบัติ (2540 : 222) กล่าวถึงทฤษฎีของ ฟรานซ์ โบแอส ว่า “ไม่มีสังคมใด ไม่ให้ความสำคัญกับการแสดงออกซึ่งอารมณ์สุนทรีย์”

ปี่ภูไทกับการสร้างสรรค์งานศิลปะซึ่งมีรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชน ซึ่งลักษณะทางกายภาพที่เกิดจากแนวความคิดเลียนวิถีชีวิตตามแบบธรรมชาติ

ภาพที่ 6.1 ลักษณะของปี่ภูไท

ที่เป็นทรงกระบอกกลม ยาวประมาณ 20-30 เซนติเมตร ที่ด้านบนของปี่จะตัดตรงของข้อไม้ไผ่ (หรือตัดข้งข้อ) ส่วนด้านปลาย หรือหางของตัวปี่ จะตัดทึงเป็นปลายแหลมเปิดออก

ปี่ภูไทเป็นเครื่องดนตรีที่มีแนวคิดด้านปรัชญาทางศิลปะแบบภูมิปัญญา ซึ่งแนวคิดในการออกแบบคิดค้นทั้งรูปทรงและระบบเสียงเพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่คนดำรงชีวิตอยู่แบบเรียบง่าย คำถามที่ว่าศิลปะแขนงนี้เริ่มต้นขึ้นเมื่อใด ผู้วิจัยเชื่อว่าไม่มีผู้ใดสามารถให้คำตอบได้อย่างแน่นอน แต่ถ้าจะอาศัยหลักฐานและข้ออ้างอิงทางมานุษยวิทยา (anthropology) แล้วก็จะกล่าวได้ว่า ปี่ภูไทเป็นเครื่องดนตรีแรกเริ่มมาตั้งแต่ยุคโบราณนานมาแล้ว และมีหลักฐานที่เชื่อว่าศิลปะทางดนตรีในซีกโลกตะวันออกนั้น เกิดขึ้นมาก่อนดนตรีในซีกโลกตะวันตก (ยศ สันตสมบัติ, 2540 : 223)

ในอดีต สิ่งหนึ่งที่จะทำให้เกิดเสียงหรือเครื่องดนตรีขึ้นในครั้งแรก คือ “ความหวาดกลัว” ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการเกิดแก๊สระเบิด การผลัดเปลี่ยนของฤดูกาล ไฟแลบ ฟ้าร้อง ฝนตก น้ำท่วม แผ่นดินไหว ต่างๆ นานา เหตุการณ์เหล่านี้ก็จะทำให้เกิดความกังวลใจแก่มนุษย์เป็นอันมาก ชาวภูไทก็ยังคงมีความเข้าใจว่า ปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้นจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ผีบรรพบุรุษ ผีไร่ ผีนา ผีบ้านผีเรือน ปู่ตา ชาวภูไทเองยังมีความเชื่อว่า ความมั่งคั่งของพืชพันธุ์ธัญชาติของตัวเอง การพ้นภัยอันตรายจากสัตว์ร้าย การหายจากโรคภัยไข้เจ็บ ฯลฯ ก็ล้วนเป็นความกรุณาปราณีที่ได้รับจากสิ่งเหนือธรรมชาติทั้งสิ้น ดังนั้น จึงมีการเอาใจใส่ในคำบอกคำสอนของคนแก่ และให้ตอบแทนบุญคุณของผีต่างๆ จึงได้มีการบวงสรวง การฟ้อน การล่า และการแสดงสิ่งที่เขาปรารถนาจะให้เกิดขึ้นให้บรรพบุรุษรับทราบในสิ่งที่ลูกหลานกำลังกระทำ

เสียงของเครื่องดนตรีปี่ภูไท เป็นเสียงที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่สามารถแปรเปลี่ยนอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ที่ได้รับฟัง และเพื่อขับกล่อมโลกใบนี้ให้สวยงาม สามารถเป็นสื่อสุนทรีย์ในการทำภารกิจพิธีกรรมต่างๆ ที่มีความละเอียด ประณีต มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์และชาวภูไท ทั้งทางกาย และทางจิตใจ เมื่อเราได้ยินเสียงดนตรีที่สงบ ก็จะทำให้จิตสงบ อารมณ์ดี หากได้ยินเสียงเพลงที่ให้ความบันเทิงใจ ก็จะเกิดอารมณ์ที่สดใส ทั้งนี้เพราะปี่ภูไท เป็นสื่อสร้างความสุข สร้างความบันเทิงให้แก่ลูกหลาน ผู้เฒ่า ผู้แก่ชาวภูไทเอง

6.4 ปี่ภูไท บอกอัตลักษณ์ ของชาวภูไท

ถ้าเปรียบวัฒนธรรมของแต่ละเผ่าพันธุ์ว่า คือ ผลผลิตทางสังคมของชนเผ่าพันธุ์นั้น ปี่ภูไทก็เปรียบเสมือนผลผลิตทางวัฒนธรรมของชาวภูไทภาคอีสานแถบลุ่มน้ำโขงที่มีเอกลักษณ์แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่สามารถสะท้อนถึงความเป็นภูไทได้อย่างสมบูรณ์แบบ ดังต่อไปนี้

6.4.1 ปี่ภูไทสะท้อนความรักเผ่าพันธุ์ของชาวภูไท

เนื่องจากชาวภูไทให้ความเชื่อถือ เชื่อฟังผู้นำหัวหน้าเผ่าของตนอย่างมาก มีความรักใคร่ในพวกพ้องเดียวกัน เห็นได้จากเมื่อมีงานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ทุกคนในหมู่บ้านต่างช่วยกันจัดช่วยกันทำ และเมื่อมีพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษสิ่งขาดไม่ได้ในพิธีกรรมอย่างหนึ่งก็คือ ดนตรีภูไทที่ประกอบไปด้วยปี่ แคน ซอกระบั้ง เป็นต้น อีกทั้งลักษณะครอบครัวของชาวภูไทจะอยู่รวมกันเป็นครอบครัวเดียวมีสมาชิกในครอบครัวขนาดใหญ่ จะให้ความสำคัญกับผู้ชายมากจึงทำให้ผู้ชายมีบทบาททางสังคมหลายประการ เช่น เป็นผู้สืบสกุลตระกูลผู้นำของบ้าน เป็นช่าง เป็นนักดนตรี

ส่วนผู้หญิงก็มีหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ของครอบครัว ทอผ้าเครื่องนุ่งห่ม ถ้าด้านความรื่นเริงผู้หญิงก็จะเป็นผู้พ้อนรำ ผู้ชายล่า (ร้อง) เป็นผู้เกี่ยว ดังนั้นเรื่องความบันเทิงผู้ชายก็จะเป็นผู้นำบรรเลงดนตรี เป็นต้น

พรสวรรค์ พรคอนก้อ (เชื้อสายภูไท : 2552) กล่าวว่า เสียงบรรเลงจากปี่ภูไทเป็นเสียงที่มีเอกลักษณ์ แหบและสั้น ก้องไพเราะจับใจ เมื่อได้ยินได้ฟังทุกครั้งรู้สึกมีความสุข หายเหนื่อย เหมือนมีบรรพบุรุษของภูไท คอยปกป้องไม่เจอกับอันตราย เมื่อนึกแก่ชั่วครู่ก็รู้สึกมีพลังขึ้นมาทันที เพราะสังคมของชาวภูไทเป็นสังคมที่มีการพึ่งพาอาศัยกันในหมู่บ้านฝิ่นองภูไทด้วยกัน ทุกคนในหมู่บ้านเปรียบเสมือนเครือญาติเดียวกัน

เชื่อว่าเสียงดนตรีภูไทจากปี่จากแคน จะเป็นสื่อกลางระหว่างลูกหลานภูไท กับ บรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้วให้มารับทราบถึงสิ่งที่ลูกหลานในหมู่บ้านกำลังกระทำทำให้ ปี่ภูไทจึงเป็นอีกหนึ่งอย่างที่จะช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจชาวภูไทให้รักใคร่สามัคคีกันที่เห็น ได้จนถึงปัจจุบัน และสะท้อนความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ยามว่างก็ปลูกพืชผักสวนครัวไว้ทานและแบ่งขายที่ตลาดชุมชนบ้าง

ปี่ภูไทที่ใช้บรรเลงประกอบการขับลำภูไทก็มีเนื้อของกลอนลำที่เล่าบรรยายถึงการทำมาหากินในสมัยโบราณ เพื่อสะท้อนภาพทางวัฒนธรรมการอยู่การกินของชาวภูไทบ้านกุดหว้าได้เป็นอย่างดี เพราะชาวบ้านมีวิธีการอยู่กินแบบเรียบง่าย อาหารก็หาได้จากธรรมชาติ

นอกจากนี้ในหมู่บ้านกุดหว้าก็มีการจัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือและเครื่องดนตรีภูไทพื้นบ้านเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับหลายๆครัวเรือน ซึ่งอุปกรณ์ก็หาได้จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในหมู่บ้าน อาทิเช่น ทำโปงกลาง ปี่ แคน ทอผ้าที่ได้ฝ้าย จากไหม ทำจักสาน อีกทั้งช่วงฤดูไม้ได้ทำนาก็จะปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ถั่วลิสง และพืชผักต่างๆสลับกันเพื่อรักษาหน้าดิน

ยศ สันตสมบัติ (2548 : 253) กล่าวถึงความเชื่อของนักมานุษยวิทยา ด้านศิลปะกับภาพสะท้อนของสังคมวัฒนธรรม ว่า สังคมวัฒนธรรมแต่ละแห่งเลือกเลือกผลิตงานศิลปะซึ่ง “สะท้อน” อารมณ์ร่วมของสมาชิกสังคมออกมา ในสังคมกสิกรรม งานศิลปะมักเป็นภาพสะท้อนของธรรมชาติ ความเชื่อทางศาสนา และความหวังโยของสังคมของตน

6.4.2 ปี่ภูไทสะท้อนนิสัยใจคอของชาวภูไท

ชาวภูไทนับว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์ด้านความสุภาพอ่อนโยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้มาเยือน เห็นได้จาก บทเพลงการขับลำและพ็อนประกอบกับการบรรเลงดนตรีภูไท จะมีเนื้อหาที่บรรยายถึงความรักใคร่ในพวกพ้องกลุ่มชนของตน รักความสันโดษ บรรยายถึงการทำมาหากิน

และการดำรงชีวิตของชาวภูไทในสมัยโบราณ อีกทั้งท่วงทำนองของคนตรีก็จะออกอ่อน ประกอบกับทำรำฟ้อนที่อ่อนโยนสวยงาม มีเสน่ห์เฉพาะกลุ่มชนภูไทไม่เหมือนชนเผ่าใด ซึ่งผู้ที่จะสามารถบรรเลงปี่ภูไทได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถอย่างสูงในการใช้ลมเป่าตัดกับลิ้นช่องลมของปี่ และต้องจิตใจอ่อนโยน มีความรักใคร่ผูกพันกับคนภูไทโดยตรงจึงจะสามารถถ่ายทอดอารมณ์ผ่านบทเพลงสื่อให้ผู้รับฟังได้ซาบซึ้งในสิ่งที่ผู้บรรเลงต้องการสื่อให้รับรู้ โดยเฉพาะภูไททางใหญ่จะเป็นกลอนและลายเพลงที่บรรยายถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่คนภูไท ความทุกข์ยาก ความอดทนจากการฝ่าฟันอุปสรรคจากภัยธรรมชาติ จากแนวคิดวิถีสังคมเมือง ฯลฯ มีกลอนลำภูไทที่ใช้บรรยายการดำรงชีวิตของชาวนาว่า “ว่าโอนอ่อนเอ๋ย ได้ญินคำคติโบราณเห็นว่า ทุกข์แท้หน้อไถนาตอควายผัดแล่นพานคำว มั่นหากทุกข์แท้เดือนางเอ๋ย” การทำนาหากมีควายวิ่งผ่านทุ่งนา ก็ทำพีชผลเสียหาย ชาวนาทุกข์เป็นที่สุด เรียกว่า ขับลำภูไท

ทำให้ลูกหลานภูไทเมื่อได้รับฟังบทเพลงลายใหญ่ หรือลายอ่านหนังสือ ซึ่งรู้จักกันกลุ่มผู้ขับลำเพลงว่าเป็นลายเพลงที่บรรยายเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตคนอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

เจริญชัย ชนไพโรจน์ (2529 : 3-4) กล่าวถึงอุปนิสัยไมตรีของชาวผู้ไทย ว่า คนผู้ไทยเป็นผู้มีความขยันมั่นเพียรในการงานอย่างสม่ำเสมอ ชาวผู้ไทยเป็นผู้ที่มีความนับถือเชื่อฟังผู้นำของตนอย่างยิ่ง ชาวภูไทเป็นผู้มีความสามัคคีในชนเผ่าอย่างมาก ชาวผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายชอบสันโดษ ซื่อสัตย์ มีความสุภาพอ่อนโยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีอัธยาศัยไมตรีอันดีเยี่ยมต่อผู้มาเยือน การศึกษาคณะตรีผู้ไทยซึ่งเป็นคนตรีของชาวบ้านที่ก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติหลายสถาน เพราะคนตรีพื้นบ้านเป็นเรื่องซึ่งบอกถึงความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ นิสัยใจคอ ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างดี

ดังนั้นคนตรีภูไทจึงเป็นสิ่งสะท้อนถึงอัตลักษณ์นิสัยใจคอ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่แบบภูมิปัญญาชาวบ้านได้อย่างแท้จริง

ยศ สันตสมบัติ (2548 : 123) มนุษย์กับวัฒนธรรมฉบับแก้ไขครั้งที่ 3 กล่าวถึง “อัตลักษณ์และความเป็นชาติพันธุ์” ว่า ความเป็นชาติพันธุ์มิได้ถูกกำหนดโดยสายเลือดหรือปัจจัยทางชีววิทยา ในทางตรงกันข้าม กลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มนิยามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง และในขณะเดียวกันก็ถูกนิยามด้วยสำนักทางประวัติศาสตร์ที่ตนเองสร้างขึ้น ด้วยเหตุนี้เอง ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จึงมิใช่อะไรบางอย่างที่สำเร็จและมีข้อประทับตราติดไว้แน่นอนตายตัว หากแต่เป็นการจงใจเลือกที่จะบ่งชี้ตนเองกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในเวลาใดเวลาหนึ่งเพราะการกระทำดังกล่าวให้ผลประโยชน์สูงสุดแก่ตน เรียกว่า “การผลิตใหม่ของประเพณี” (the invention of tradition) จึงอาจเกิดขึ้นได้เสมอเมื่อกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งต้องการปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคสมัยหรือใช้ลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณีบางประการเป็นอาวุธในการต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน เช่นเดียวกับ

กลุ่มชาติพันธุ์ภูไทกับการแสดงออกทางดนตรี คือการพลิกฟื้นพิธีกรรมดั้งเดิมของบรรพบุรุษขึ้นมาใหม่ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งทางผลผลิตด้านวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ

6.4.3 ปี่ภูไทสะท้อนอัตลักษณ์ภูมิปัญญาของชาวภูไท

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2541) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน คือความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต ทดลอง คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาความรู้เฉพาะหลายๆสาขา ภูมิปัญญาชาวบ้านจัดได้ว่าเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ใหม่ที่จะช่วยให้เรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้ที่มีทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวของเราเอง ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้แยกออกเป็นเฉพาะสาขาวิชา แต่จะเชื่อมโยงกันแบบบูรณาการ การเรียนรู้ การค้นหา เพื่อศึกษาและนำมาใช้ และจะเป็นที่รู้จักกันในท้องถิ่น เกิดการยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ตามยุคสมัยได้ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแนวความคิดที่สามารถสะท้อนให้เห็นความสามารถของชาวบ้านหรือคนในพื้นที่นั้น ว่ามีการเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตให้สอดคล้องสมคูลกับธรรมชาติแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่มีความเป็นมาที่ยาวนานฝังรากลึกในสังคมของตัวเอง มีความสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตของชาวภูไทอย่างลงตัว

ปี่ภูไทเป็นเครื่องดนตรีที่เกิดขึ้นจากจินตนาการของช่างทำเครื่องดนตรีและยังเป็นกลุ่มที่ใช้ปี่มากที่สุด ปี่ภูไทในสมัยก่อนอาจเป็นที่นิยมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ฉ้อ กะเลิง แสก โข้ และชาวโซ้ย แต่สมัยปัจจุบันนี้ก็คงเหลือเพียงกลุ่มเดียวที่ใช้ปี่อยู่ก็คือชาวภูไท จึงเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดของภาคอีสานและชาวภูไทสะหวันเขต ผังเมืองลาว ฯ ปี่ภูไทยังเป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียงสดใส ไพเราะที่บ่งบอกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวภูไท ไม่ว่าจะเสียงสำเนียงที่เด่นชัดที่สุด ทำท่วงทำนองไพเราะ และภาษาพูดของชาวภูไทที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มชน อีกทั้งการขับลำภูไทก็จะมีเนื้อที่บรรยายถึงความรักและห่วงหาพันวัฒนธรรมของชนเผ่า บอกถึงการดำรงชีวิต การทำมาหากิน ความสวยงามอ่อนน้อมของสาวภูไท ต่อผู้นำครอบครัวและผู้มาเยือน

ในสังคมภาคอีสาน ชาวภูไทถือได้เป็นกลุ่มชนที่ความสามัคคีในพวกพ้อง มีการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในรูปของหมู่คณะ เมื่อมีการนัดหมายว่าจะทำอะไรร่วมมือกันทำงานสำเร็จ เครื่องดนตรีปี่ภูไท จึงถือเป็นภาพตัวแทนที่สื่อสาร อัตลักษณ์ของชาวภูไท ให้ทุกคนได้รู้ว่าพวกเขามีตัวตน ปี่ภูไท จะทำหน้าที่สื่อสารกับระดับบุคคลได้เป็นอย่างดี ทั้งคนนอกชุมชนและคนในชุมชนที่เป็นเยาวชนของชาวภูไทรุ่นใหม่ได้อย่างละเมียดละไม กล่าวคือ ปี่ภูไทจะเป็นตัวจุดประกายให้กับ

คนหนุ่มสาวในเผ่าพันธุ์ของตัวเอง เป็นแรงบันดาลใจให้ชาวภูเก็ตตระหนักในศิลปวัฒนธรรม ประเพณีเรื่องราวที่ต้องสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผสมผสานกับวิถีชีวิตแบบใหม่ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างลงตัว และในขณะเดียวกันบทเพลงของป๊อปปูล่าไทย ก็ยังสามารถสื่อสารเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิต โลกทัศน์ ของชาวภูเก็ต ซึ่งน่าจะมีประโยชน์ต่อบุคคลอื่นๆ ที่สนใจ ด้วยมโนทัศน์ “ความงาม” ที่บอกเล่าวิถีชีวิตชาวภูเก็ต ซึ่งต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ได้เป็นอย่างดี

บทที่ 7

สรุป และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุป

จากการทำวิจัยเรื่องปีภูไท : บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

7.1.1 วิถีชีวิตโดยทั่วไปของชาวภูไท

ชาวภูไทบ้านกุดหว้า มีวิถีชีวิตทั่วไปคล้ายคนไทยในแถบภาคอีสาน ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มักใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่ตนอาศัยอยู่ มีคติความเชื่อค่านิยมเดียวกันในกลุ่มชนของตน เชื่อฟังผู้นำและเชื่อปรากฏการณ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติ มีอาชีพและการทำมาหากินที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ รักความสงบ สันโดษ และมักสร้างความสุขสนุกสนาน ความรื่นเริงทางศิลปะให้เกิดขึ้นในชนเผ่าของตน โดยอาศัยดนตรีภูไทและการขับลำภูไทเป็นสิ่งจรรโลงใจในยามเหน็ดเหนื่อยจากการทำมาหากิน หรือยามที่มีเทศกาลประเพณีต่างๆ ของชุมชน การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้จำแนกวิถีชีวิตของชาวภูไทได้ดังนี้

ด้านสังคม ชาวภูไทบ้านกุดหว้าเป็นสังคมระบบช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความรักในเผ่าพันธุ์และพวกพ้องของตน ความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายคล้ายๆคนชนบทในภาคอีสาน แต่ให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโส พ่อเฒ่า ผู้นำหมู่บ้าน และผีบรรพบุรุษอย่างมาก ผู้นำในหมู่บ้านมักจะปลุกฝังเรื่องคุณธรรม และความสามัคคี ปัจจุบันชาวบ้านกุดหว้ายังคงรักษาจารีตประเพณี เช่น การแต่งงานออกเรือน การรับเขยเข้าบ้าน ซึ่งลักษณะครอบครัวของชาวภูไทจะนิยมอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ จะต้องให้ความเคารพนับถือญาติพี่น้อง และผีตระกูลของตน

ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธและยังมีคติความเชื่อค่านิยมอย่างเดียวกันในปรากฏการณ์หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ จากการศึกษาพบว่าพิธีกรรมที่ชาวภูไทบ้านกุดหว้ายังคงยึดหลักปฏิบัติอยู่มีดังนี้
พิธีเลี้ยงผีตาแฮก เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านจะกระทำก่อนเริ่มทำนา หรือเข้าสู่ฤดูการทำนา เป็นการบวงสรวงผีที่ดูแลรักษาต้นข้าวในนาแรกดำของชาวนา

พิธีเลี้ยงผีปู่ตา (บรรพบุรุษคนภูไท) จะจัดอยู่ที่คอนศาลเจ้าปู่ ทางเหนือของบ้านกุดหว้า โดยใช้เครื่องเช่นจำพวกเหล้าขาว อาหารคาวหวาน ดอกไม้ ขั้วกล้วยด้วยเสียงปี่เสียงแคน

พิธีเลี้ยงผีหมอเหยา (หมอเหยาคือหมอรักษาโรคสมัยโบราณ) พิธีเลี้ยงผีหมอเหยา จะมีการฟ้อนรำผีฟ้าประกอบกับเสียงขั้วกล้วยของปี่ภูไท

ด้านอาชีพและการทำมาหากิน อาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านกุดหว้าคือทำนาปลูกข้าว เหนียวสำหรับบริโภค แจกลูกหลาน และปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้ให้ครอบครัว นอกจากนี้ชาวภูไทบ้านกุดหว้ายังมีอาชีพเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เพื่อขายและช่วยไถนา ในยามว่างก็ปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทาน ทำงานหัตถกรรมผ้าทอมือและเครื่องดนตรีภูไทที่บ้านเพื่อจำหน่าย

ด้านภาษาและการแต่งกาย

ภาษา

ชาวภูไทบ้านกุดหว้า จะใช้ภาษาพูดภูไทและภาษาเขียนของตนในชีวิตประจำวัน แต่จะใช้ภาษากลางเพื่อติดต่อกับบุคคลภายนอกและหน่วยงานราชการเป็นบางครั้ง (ภาษาเขียนของชาวภูไทเป็นอักษรในกลุ่มภาษาลาวและอักษรธรรม)

การแต่งกาย

ชาวภูไทบ้านกุดหว้าส่วนใหญ่สวมใส่เสื้อผ้าฝ้ายทอมือ เย็บมือ และปลูกฝัปลูกหลานในชุมชนให้สวมใส่ผ้าทอมือซึ่งเป็นสิริมงคลทำมีขลิบสีแดงเป็นสีประจำหมู่บ้านกุดหว้า ผู้หญิงใส่เสื้อสีดำ คอกลมแถบสีแดง แขนยาว ผ่าอกติดกระดุมเหรียญสดางค์ ทำจากผ้าฝ้ายสีดำข้อมจากต้นคราม นุ่งซิ่นมัดหมี่ มีเครื่องประดับเป็นเงิน ส่วนผู้ชายสมัยอดีตจะนุ่งผ้าขาวม้า ไม่สวมเสื้อ แต่ปัจจุบันก็เปลี่ยนมานุ่งกางเกงหม้อฮ่อมหรือกางเกงที่ทำจากฝ้ายขายตามท้องตลาดแล้ว และมีผ้าคาดเอวสำหรับผูกกางเกง บางบ้านก็นุ่งโสร่งใหม่พร้อมผ้าเบี่ยง ผูกด้วยผ้าขาวม้า

7.1.2 ความรู้เกี่ยวกับปี่ภูไท

ประวัติความเป็นมาของปี่ภูไท

แทน แสงสุริย์ (2553) เล่าว่า ปี่ เกิดขึ้นมาพร้อมกับแคน หากแต่ไม่มีใครทราบได้ว่าปี่ภูไทเกิดขึ้นเมื่อใด เพราะไม่มีบันทึกไว้มีเพียงตำนานเล่าต่อกันมา และลูกหลานชาวภูไทก็ได้พบเห็นปี่ภูไทมาพร้อมกับแคนตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ปี่ชนิดนี้ใช้ในวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อบรรเลงประกอบการขับลำภูไทเท่านั้น จึงให้คำนำหน้าว่า “ปี่ภูไท” ทำจากไม้ไผ่ “เสี้ย” ซึ่งเป็นไม้ไผ่ชนิดหนึ่งที่มีขนาดเล็กและเนื้อของไม้ไผ่เหมาะสำหรับการทำเครื่องดนตรีชนิดนี้อย่างมาก และคนภาคอีสานก็นิยมนำไม้ไผ่ชนิดนี้มาทำแคน ซึ่งพันธุ์ไม้ไผ่ชนิดนี้พบมากในเขตเทือกเขาภูพานตอนเหนือ

ของบ้านกุดหว้าทางเขตรอยต่อจังหวัดกาฬสินธุ์ มุกดาหาร สกลนคร และนครพนม และจากสืบค้นพบว่า ปี่ภูไทเป็นเครื่องดนตรีที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาคนภูไทสมัยโบราณฝั่งลาว ต่อมาลูกหลานก็ได้สืบทอดวิธีการเล่นและการผลิตมาจากบรรพบุรุษมาตั้งแต่โบราณกาล ส่วนมากคนที่สามารถเป่าปี่ได้จะเป็นนักดนตรีของหมู่บ้านหรือเป็นหมอแคนชาวภูไทเท่านั้น

ระบบเสียงของปี่ภูไท

ปี่ภูไทมีรูปร่าง 6 รู้นับ (รูสำหรับปิดเปิดเสียง) และสามารถทำเสียงได้ 7 เสียง จากเสียงต่ำไปเสียงสูง คือ G A B C D E F ซ ล ท ด ร ม ฟ แต่จะนิยมใช้เพียง 5 หรือ 6 เสียง แล้วแต่ความสามารถของผู้บรรเลง ขั้นตอนแรกที่ทำลิ้นของปี่ช่างทำปี่จะต้องเทียบเสียงของปี่ให้เข้ากับลูกสะแนน (G) ของแคน เมื่อเสียงเข้ากันแล้วช่างทำปี่ก็จะเจาะรูนิ้วแรกคือเสียง (A) และจะไล่ขึ้นไปตามระดับเสียงของแคน (ซ ล ท ด ร ม G A B C D E F) ส่วนรูสุดท้ายที่เจาะนั้นจะอยู่ข้างล่าง (F) แต่ไม่ค่อยนิยมทำเพราะหาเสียงยากและผู้เป่าปี่เองก็ไม่นิยมเป่าเสียงนี้

ยังมีเทคนิคอย่างหนึ่งที่ถูกถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของปี่ภูไท จะใช้เช่นเดียวกับเทคนิคของซอ ก็คือการทำเสียงที่เลื่อนไหลจากเสียงหนึ่งไปยังอีกเสียงหนึ่ง ที่โดดเด่นที่สุดของปี่ภูไทนั่นก็คือไหลจากเสียง ลา ไปหาเสียง โด และจากเสียง โด เลื่อนไหลไปหาเสียง ลา วิธีการทำเช่นนี้ก็คือการใช้นิ้ววางที่กดรูนิ้วที่ 3 ลูบผ่านรูจากขวาไปซ้ายในลักษณะค่อยๆ ปิดรูทีละนิด ลักษณะการลูบผ่านรูนิ้วเช่นนี้ผู้เป่าเรียกว่าการลูบปี่ (หรือเซ็ค) จะทำให้เสียงค่อยๆ เปลี่ยนระดับของเสียงปี่ภูไทจากเสียงหนึ่งไปยังอีกเสียงหนึ่ง

บทเพลงที่บรรเลงด้วยปี่ภูไท

การบรรเลงปี่ภูไทจะบรรเลงร่วมกับแคนในหลายเฉพาะที่เรียกว่า “ลายภูไท” หรือบรรเลงร่วมกับวงดนตรีพื้นบ้านของชาวภูไท โดยมีเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานชิ้นอื่นๆ ประกอบการบรรเลงเช่น แคน พิณ และซอกะบั้ง ความสำคัญของปี่ภูไทในวงดนตรีพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท คือการบรรเลงขับลำภูไท นิยมบรรเลงในพิธีกรรมหมอเหยา การบรรเลงผสมวงพื้นบ้านประกอบการฟ้อนภูไท ซึ่งจะมีอยู่สองทำนองเท่านั้น คือ ลายทางภูไทใหญ่และลายทางภูไทน้อย

7.1.3 ปี่ภูไทกับภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไท

ปี่ภูไท เปรียบเสมือนผลผลิตทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไท จากการศึกษาวิจัยพบว่า ปี่ภูไทมีบทบาทสำคัญที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตทางสังคมวัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อของชาวภูไทเป็นอย่างมาก ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือพิธีกรรมเหยา และอีกประการหนึ่ง คือ บทบาทในวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เช่น สันทนาการงานรื่นเริง การขับลำภูไทในประเพณีสิบสองเดือน อาชีพและการทำมาหากินในงานศิลปะหัตถกรรม อาชีพหมอเหยารักษาโรค ในด้านสังคมภูไท นัก

ดนตรีหรือช่างทำเครื่องดนตรีก็เป็นที่ยกย่องนับถือของคนในชุมชน ดังนั้น ปี่ภูไทก็เป็นอีกหนึ่งงานศิลปะ ที่ถูกหล่อหลอมมาจากสังคมภูไท ย่อมจะสะท้อนภาพทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไทได้เป็นอย่างดี ดังนี้

ปี่ภูไทสะท้อนค่านิยมและความเชื่อ

ชาวภูไทเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีชีวิตความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับธรรมชาติที่ตนอาศัยอยู่ มีคติความเชื่อค่านิยมเดียวกันในกลุ่มชนของตน เชื่อฟังผีบรรพบุรุษและผู้นำของตนเชื่อปรากฏการณ์และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ มีอาชีพและการทำมาหากินที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ รักความสงบ สันโดษ และชอบสร้างความสุขสนุกสนาน ความรื่นเริงทางศิลปะให้เกิดขึ้นในชนเผ่าของตน โดยอาศัยดนตรีภูไทและการขับลำภูไทเป็นสิ่งจรรโลงใจของชุมชนฯ จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ปี่ภูไทมีบทบาทที่สำคัญต่อพิธีกรรมความเชื่ออย่างยิ่งในพิธีหมอลอย ซึ่งการล่ายจะเป็นการขับลำภูไทให้เข้ากับจังหวะของปีและแคน

ปี่ภูไทสะท้อนวิถีการดำรงชีวิต

ชาวภูไท มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย การดำรงชีวิตจะสอดคล้องกับธรรมชาติที่ตนอาศัยอยู่ เช่น การสร้างปี่ภูไทจะใช้ไม้ไผ่ซึ่งเป็นไม้ที่เกิดในธรรมชาติรอบตัวคนภูไท การประกอบอาชีพและทำมาหากินที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ รักความสงบ สันโดษ และชอบสร้างความสุขสนุกสนาน ความรื่นเริงทางศิลปะให้เกิดขึ้นในชนเผ่าของตน โดยอาศัยดนตรีภูไทและการขับลำภูไท มีอาชีพทำงานศิลปะหัตถกรรมในยามว่าง มีอาชีพหมอลอยรักษาโรค ปี่ภูไทจึงมีความเกี่ยวเนื่องในการดำรงชีวิตของคนภูไทอย่างแยกไม่ออก

ปี่ภูไทสะท้อนอัตลักษณ์ของชาวภูไท

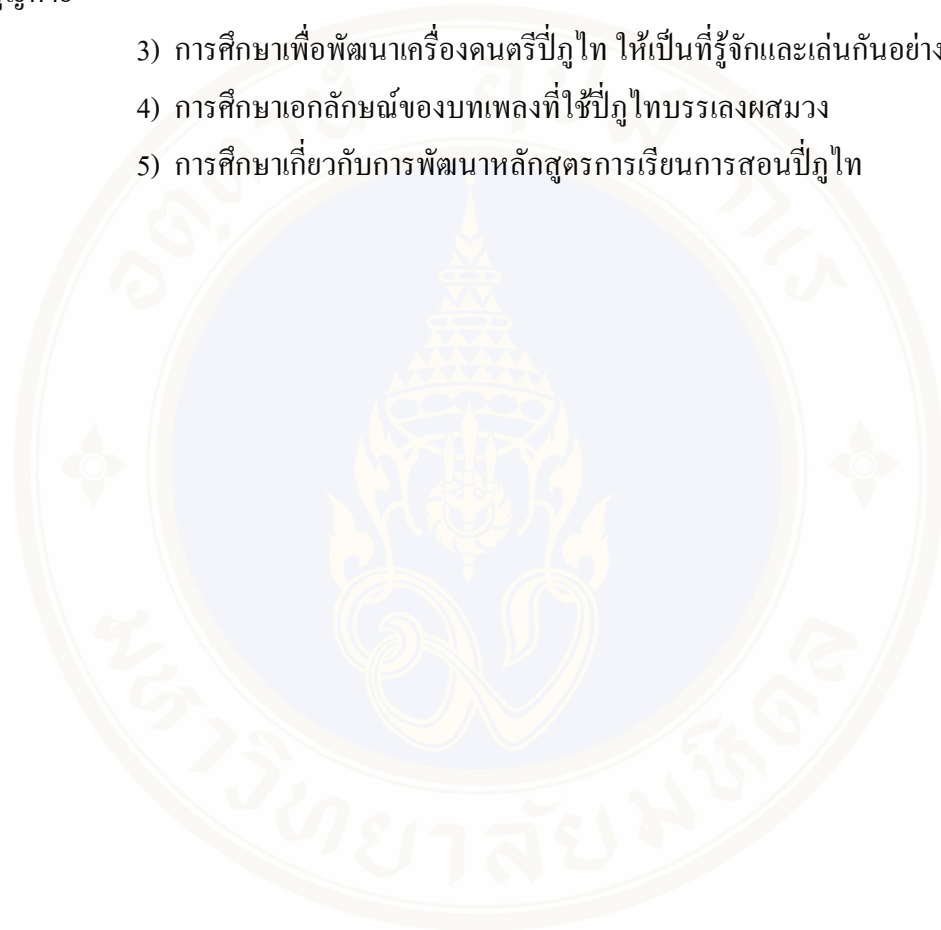
ปี่ภูไทสะท้อนตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท ถ่ายทอดความรู้สึก นึกคิด และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นงานศิลปะที่ได้จากธรรมชาติรอบๆตัว ปี่ภูไทสะท้อนภาษาภูไทและการขับลำภูไท สะท้อนความรักสามัคคีในชุมชน สะท้อนการเป็นปัจเจกบุคคลในงานศิลปะ สะท้อนความเข้มแข็งในวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้สังคมไทยได้เห็นและตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมภูไทที่ควรรักษาไว้ไม่ให้สูญหายจากประเทศชาติ

7.2 ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่จะช่วยจุดประกายความคิดด้านวัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์ชาวภูไท ให้ผู้ที่สนใจได้แนวทางในการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้

ทางด้านดนตรีไทย ผู้วิจัยขอเสนอแนะหัวข้อในการศึกษาครั้งต่อไป เพื่อที่จะได้นำมาเติมเต็มเรื่องราวเกี่ยวกับปี่ภูไท ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังนี้

- 1) การศึกษาระบบการเกิดเสียงของปี่ภูไท
- 2) การศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ เสียะ (ไม้ไผ่ที่ใช้ทำปี่ภูไท) แบบยั่งยืนมิให้สูญหาย
- 3) การศึกษาเพื่อพัฒนาเครื่องดนตรีปี่ภูไท ให้เป็นที่รู้จักและเล่นกันอย่างแพร่หลาย
- 4) การศึกษาเอกลักษณ์ของบทเพลงที่ใช้ปี่ภูไทบรรเลงผสมวง
- 5) การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนปี่ภูไท

ภูไท (ผู้ไท) บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

PHUTHAI PIPE IN KUDWA VILLAGE, KUDWA SUB-DISTRICT,

KUCHINARAI DISTRICT, KALASINTH PROVINCE.

พงศ์ธร พันธุ์ผาด 4937941 LCC/M

ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ธนาบุตร ธนธิตี, ศศ.ด., ถักขมา ดาวรัตน์หงษ์, DOCTORAT DEL' EHESS

บทสรุปแบบสมบูรณ์

ความสำคัญและที่มาของหัวข้อวิจัย

เมื่อครั้งยังเด็กผู้วิจัยได้มีโอกาสไปมาหาสู่กับชาวภูไทเป็นประจำ จึงเกิดความประทับใจในวิถีการดำรงชีวิตของชาวภูไท ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมและประเพณีความเชื่อของชาวภูไทตลอดจนถึงอัตลักษณ์ของชาวภูไทที่ชัดเจนที่สุดทำให้ผู้วิจัยได้รู้จักเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่เรียกว่า“ปี่ภูไท” ปี่ภูไท เป็นเครื่องดนตรีที่เก่าแก่และพบเห็นในกลุ่มชนชาติพันธุ์ภูไทในฝั่งลาวและแถบภาคอีสานของประเทศไทยปัจจุบันยังคงมีลูกหลานภูไทสืบทอดการบรรเลงปี่ภูไทอยู่บ้างแต่น้อยมากสามารถพบได้ในจังหวัดกาฬสินธุ์มุกดาหาร สกลนคร และนครพนมแต่สำหรับช่างทำปี่ภูไท จากการศึกษาพบว่า ช่างทำปี่ภูไทในปัจจุบันเหลือผู้สืบทอดน้อยส่วนใหญ่เป็นผู้เฒ่าสูงอายุ เนื่องจากการผลิตปี่ภูไทต้องใช้ความรู้ความชำนาญในระบบของเสียงแคน ซึ่งปี่ภูไทมีลักษณะทั่วไปที่โดดเด่นเฉพาะทั้งทางกายภาพและระบบเสียง โดยมีลักษณะพื้นฐานผสมผสานระหว่างขลุ่ยกับแคนที่ทำจากไม้ไผ่เอี้ย หรือ ไม้กู่แคน (ช่างทำแคนนิยมเรียกว่าลูกแคน)ซึ่งระบบเสียงของปี่ภูไทมีความพิเศษเฉพาะที่โดดเด่นแตกต่างจากดนตรีพื้นบ้านชนิดอื่น คือระบบเสียงที่สั้นสะเทือน เอื้อนยาว และลมจากปอดมีหน้าที่ทำให้ลิ้นสะเทือนผ่านรูทำให้เกิดเป็นเสียง เมื่อลมจากปอดเป่าผ่านรูเอื้อนของปี่อย่างต่อเนื่องจะเกิดเสียงที่ดังสดใสไพเราะยิ่งนัก ซึ่งผู้บรรเลงดนตรีด้วยปี่ภูไทต้องใช้พลังจากลมผ่านปอดอย่างมากไม่ให้เสียงขาดหาย หากผู้บรรเลงขาด

ความชำนาญในการใช้ลมจากปอดจะทำให้เสียงของปี่ภูไทขาดสายไม่ต่อเนื่องและขาดความไพเราะ ในบทเพลง ๆ จากการศึกษาวิจัยพบว่าปี่ภูไทมีบทบาทสำคัญที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อของชาวภูไทเป็นอย่างมากและที่สามารถพบเห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ พิธีกรรมเหยา (บวงสรวงผีฟ้าซึ่งผีฟ้าทำหน้าที่รักษาโรคในสมัยโบราณ) “ปี่ภูไท” ไม่ได้มีบทบาทแค่ พิธีกรรมเท่านั้นหากแต่ยังมีความสำคัญกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก เช่น บทบาทในกิจกรรมสันตนาการงานรื่นเริงในหมู่บ้านการขับลำภูไทในงานประเพณีสิบสองเดือน การประกอบอาชีพและการทำมาหากินในงานศิลปหัตถกรรม การประกอบอาชีพหมอเหยารักษาโรค การก่อตั้งวงดนตรีพื้นบ้านภูไท เป็นต้นและในด้านสังคม ชาวภูไทยังให้ความสำคัญกับดนตรีหรือช่างทำเครื่องดนตรีให้เป็นนักปราชญ์ทางภูมิปัญญา ยกย่องให้เป็นผู้นำและสื่อกลางในการสร้างความรักสามัคคีในชุมชนอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นภาพที่สะท้อนทางด้านสังคมและ วัฒนธรรมที่งดงามของชาวภูไทที่นับวันจะสูญหายไปตามกาล หากแต่ยังไม่มีผู้ใดได้สนใจศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง ผู้วิจัยจึงเกรงว่าหากไม่มีผู้ใดเริ่มจะศึกษาค้นคว้าในเร็ววัน เครื่องดนตรีประจำกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทที่เก่าแก่ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนวิถีชีวิตชนเผ่าสะท้อนจินตนาการของผู้บรรเลง สะท้อนความรู้สึกรักใคร่ที่จะสร้างคุณค่าและเอกลักษณ์ทางศิลปะประจำเผ่า เครื่องดนตรีชาติพันธุ์ภูไทชนิดนี้ก็จะสูญหายไปจากสังคมวัฒนธรรม อีกทั้งการสูญสลายของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ความเข้มแข็ง ในสังคมชาติพันธุ์ภูไท ตลอดจนความภาคภูมิใจของลูกหลานในความเป็นรากเหง้าของผู้ที่ได้ชื่อเป็นเจ้าของวัฒนธรรม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคใหม่ที่เริ่มมีการแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว มีปัญหาจากการไหลบ่าของสังคมโลกาภิวัตน์ที่นับวันจะเข้ามามากขึ้นและลดทอน บทบาททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนดั้งเดิมไป ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรอย่างยิ่งที่จะเริ่มศึกษาค้นคว้าเพื่ออนุรักษ์ พื้นฟูให้เป็นแหล่งรวบรวมเผยแพร่ความรู้รวมถึงการกระตุ้นให้สังคมได้ตระหนักและ ยกย่องเครื่องดนตรีปี่ภูไทของกลุ่มชาติพันธุ์ให้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ลูกหลานได้เกิด ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมอันมีคุณค่าของตน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตโดยทั่วไปของชาวภูไท
2. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับปี่ภูไท: ประวัติความเป็นมาของปี่ภูไท วิธีการทำปี่ภูไท ระบบเสียงของปี่ภูไท บทเพลงที่บรรเลง และบทเพลงที่ใช้ในการลำภูไท
3. เพื่อศึกษาปี่ภูไทกับภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไท

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง ปี่ภูไท (ผู้ไทย) บ้าน กุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นงานวิจัยด้านมานุษยวิทยาการดนตรี(Ethnomusicology) และมานุษยวิทยาวัฒนธรรม(Cultural Anthropology) ผู้วิจัยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางเอกสารต่างๆประกอบกับเอกสารและงานวิจัยด้านมานุษยวิทยาการดนตรี(Ethnomusicology)แนวคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยาการดนตรี (Ethnomusicology)เอกสารและงานวิจัยด้านมานุษยวิทยาวัฒนธรรม(Cultural Anthropology)เอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท ฯลฯ ซึ่งเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ผู้วิจัยจะสามารถนำมาวางแผนเพื่อใช้เก็บข้อมูลเชิงลึกต่อไป จากนั้นก็เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการทำวิจัยครั้งนี้ คือการเก็บข้อมูลภาคสนาม เนื่องจากเป็นงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์โดยการเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม และอยู่ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ที่ตนศึกษา ผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับชาวภูไทบ้านกุดหว้าอย่างใกล้ชิดเสมือนตนเป็นสมาชิกในครอบครัว ได้สังเกตจดบันทึกพฤติกรรมต่างๆของคนในชุมชน และเสาะหาข้อมูลเป้าหมายตามแหล่งต่างๆโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องแบบเป็นทางการและชาวบ้านทั่วไปแบบไม่เป็นทางการ อีกทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมและประเพณีต่างๆของหมู่บ้านกุดหว้า จากนั้นผู้วิจัยก็ได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดหมวดหมู่ และตรวจสอบความถูกต้องจากแหล่งข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องให้เพื่อนำมาสู่กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำแนวคิดมานุษยวิทยาการดนตรีและแนวคิดมานุษยวิทยาวัฒนธรรมเป็นแนวทางเชื่อมโยงให้ได้ผลสรุปว่า “ปี่ภูไทสะท้อนบทบาทหน้าที่และมีความสำคัญอย่างไรต่อสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไทบ้านกุดหว้า”

สรุปผลการศึกษาวิจัย

จากการทำวิจัยเรื่องปี่ภูไท : บ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1) วิถีชีวิตโดยทั่วไปของชาวภูไท

ชาวภูไทบ้านกุดหว้ามีวิถีชีวิตทั่วไปคล้ายคนไทยในแถบภาคอีสาน ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มักใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่ตนอาศัยอยู่ มีความเชื่อค่านิยมเดียวกันในกลุ่มชนของตน เชื้อพืงผู้นำและเชื่อปรากฏการณ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติ มีอาชีพและการทำมาหากินที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ รักความสงบ สันโดษ และมักสร้างความสุขสนุกสนาน ความรื่นเริงทาง

ศิลปะให้เกิดขึ้นในชนเผ่าของตน โดยอาศัยดนตรีภูไทและการขับลำภูไทเป็นสิ่งจรรโลงใจในยามเหน็ดเหนื่อยจากการทำมาหากิน หรือยามที่มีเทศกาลประเพณีต่างๆ ของชุมชนการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้จำแนกวิถีชีวิตของชาวภูไทได้ดังนี้

ด้านสังคม ชาวภูไทบ้านกุดหว้าเป็นสังคมระบบช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความรักในเผ่าพันธุ์และพวกพ้องของตน มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายคล้ายๆคนชนบทในภาคอีสาน แต่ให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโส พ่อเฒ่า ผู้นำหมู่บ้าน และผีบรรพบุรุษอย่างมาก ผู้นำในหมู่บ้านมักจะปลุกฝังเรื่องคุณธรรม และความสามัคคีปัจจุบันชาวบ้านกุดหว้ายังรักษาจารีตประเพณี เช่น การแต่งงานออกเรือน การรับเขยเข้าบ้าน ซึ่งลักษณะครอบครัวของชาวภูไทจะนิยมอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ จะต้องให้ความเคารพนับถือญาติพี่น้อง และผีตระกูลของตน

ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธและยังมีคติความเชื่อค่านิยมอย่างเดียวกันในปรากฏการณ์หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษจากการศึกษาพบว่าพิธีกรรมที่ชาวภูไทบ้านกุดหว้ายังคงยึดหลักปฏิบัติอยู่มีดังนี้

พิธีเลี้ยงผีตาแฮก เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านจะกระทำก่อนเริ่มทำนา หรือเข้าสู่ฤดูกาลทำนา เป็นการบวงสรวงผีที่ดูแลรักษาต้นข้าวในนาแรกดำของชาวนา

พิธีเลี้ยงผีปู่ตา (บรรพบุรุษคนภูไท) จะจัดอยู่ที่ดอนศาลเจ้าปู่ ทางเหนือของบ้านกุดหว้า โดยใช้เครื่องเช่นจำพวกเหล้าขาว อาหารคาวหวาน ดอกไม้ ชักกล่อมด้วยเสียงปี่เสียงแคน

พิธีเลี้ยงผีหมอเหยา (หมอเหยาคือหมอรักษาโรคสมัยโบราณ) พิธีเลี้ยงผีหมอเหยา จะมีการฟ้อนรำผีฟ้าประกอบกับเสียงชักกล่อมของปี่ภูไท

ด้านอาชีพและการทำมาหากิน อาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านกุดหว้าคือทำนาปลูกข้าวเหนียวสำหรับบริโภค แจกลูกหลาน และปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้ให้ครอบครัว นอกจากนี้ชาวภูไทบ้านกุดหว้ายังมีอาชีพเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เพื่อขายและช่วยไถนา ในยามว่างก็ปลุกฟ้อนผัดสวนครัวไว้รับประทาน ทำงานหัตถกรรมผ้าทอมือและเครื่องดนตรีภูไทที่บ้านเพื่อจำหน่าย

ด้านภาษาและการแต่งกาย

ภาษา

ชาวภูไทบ้านกุดหว้า จะใช้ภาษาพูดภูไทและภาษาเขียนของตนในชีวิตประจำวัน แต่จะใช้ภาษากลางเพื่อติดต่อกับบุคคลภายนอกและหน่วยงานราชการเป็นบางครั้ง (ภาษาเขียนของชาวภูไทเป็นอักษรในกลุ่มภาษาลาวและอักษรธรรม)

การแต่งกาย

ชาวภูไทบ้านกุดหว้าส่วนใหญ่สวมใส่เสื้อผ้าฝ้ายทอมือ เย็บมือ และปลอกฝั้งลูกหลานในชุมชนให้สวมใส่ผ้าทอมือซึ่งเป็นสิริมงคลทำมีขลิบสีแดงเป็นสีประจำหมู่บ้านกุดหว้า ผู้หญิงใส่เสื้อสีดำ คอกลมแถบสีแดง แขนยาว ผ่าอกติดกระดุมเหรียญตังก่ำทำจากผ้าฝ้ายสีดำข้อมจากต้นคราม นุ่งซิ่นมัดหมี่ มีเครื่องประดับเป็นเงิน ส่วนผู้ชายสมัยอดีตจะนุ่งผ้าขาวม้า ไม่สวมเสื้อแต่ปัจจุบันก็เปลี่ยนมานุ่งกางเกงหม้อฮ่อมหรือกางเกงที่ทำจากฝ้ายขายตามท้องตลาดแล้ว และมีผ้าคาดเอวสำหรับผูกกางเกง บางบ้านก็นุ่งโสร่งใหม่พร้อมผ้าเบี่ยงผูกด้วยผ้าขาวม้า

2) ความรู้เกี่ยวกับปี๋ภูไท

ประวัติความเป็นมาของปี๋ภูไท

แทน แสงสุริย์ (2553) กล่าวว่า ปี๋ เกิดขึ้นมาพร้อมกับแคน หากแต่ไม่มีใครทราบได้ว่าปี๋ภูไทเกิดขึ้นเมื่อใด เพราะไม่มีบันทึกไว้มีเพียงตำนานเล่าต่อกันมา และลูกหลานชาวภูไทก็ได้พบเห็นปี๋ภูไทมาพร้อมกับแคนตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ปี๋ชนิดนี้ใช้ในวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อบรรเลงประกอบการขับลำภูไทเท่านั้น จึงให้คำนำหน้าว่า “ปี๋ภูไท” ทำจากไม้ไผ่ “เสี้ย” ซึ่งเป็นไม้ไผ่ชนิดหนึ่งที่มีขนาดเล็กและเนื้อของไม้ไผ่เหมาะสำหรับการทำเครื่องดนตรีชนิดนี้อย่างมาก และคนภาคอีสานก็นิยมนำไม้ไผ่ชนิดนี้มาทำแคน ซึ่งพันธุ์ไม้ไผ่ชนิดนี้พบมากในเขตเทือกเขาภูพานตอนเหนือของบ้านกุดหว้าทางเขตรอยต่อจังหวัดกาฬสินธุ์ มุกดาหาร สกลนคร และนครพนม และจากสืบค้นพบว่า ปี๋ภูไทเป็นเครื่องดนตรีที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาคนภูไทสมัยโบราณฝั่งลาว ต่อมาลูกหลานก็ได้สืบทอดวิธีการเล่นและการผลิตมาจากบรรพบุรุษมาตั้งแต่โบราณกาล ส่วนมากคนที่สามารถเป่าปี๋ได้จะเป็นนักดนตรีของหมู่บ้านหรือเป็นหมอแคนชาวภูไทเท่านั้น

ระบบเสียงของปี๋ภูไท

ปี๋ภูไทมีรูนับ 6 รูนับ (รูสำหรับปิดเปิดเสียง) และสามารถทำเสียงได้ 7 เสียง จากเสียงต่ำไปเสียงสูง คือ G A B C D E F ซ ล ท ต ร ม ฟ แต่จะนิยมใช้เพียง 5 หรือ 6 เสียงแล้วแต่ความสามารถของผู้บรรเลงขั้นตอนแรกที่ทำลิ้นของปี๋ข้างทำปี๋จะต้องเทียบเสียงของปี๋ให้เข้ากับลูกสะแนน(G) ของแคน เมื่อเสียงเข้ากันแล้วข้างทำปี๋ก็จะเจาะรูนับรูแรกคือเสียง (A) และจะไล่ขึ้นไป

ตามระดับเสียงของแคน (ข ล ท ต ร ม G A B C D E F) ส่วนรูสุดท้ายที่เจานั้นจะอยู่ข้างล่าง (F) แต่ไม่ค่อยนิยมทำเพราะหาเสียงยากและผู้เป่าปี่เองก็ไม่นิยมเป่าเสียงนี้

ยังมีเทคนิคอย่างหนึ่งที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของปี่ภูไท จะใช้เช่นเดียวกันกับเทคนิคของซอ ก็คือการทำเสียงที่เลื่อนไหลจากเสียงหนึ่งไปยังอีกเสียงหนึ่งที่โดดเด่นที่สุดของปี่ภูไทนั่นก็คือ ไหลจากเสียง ลา ไปหาเสียง โด และจากเสียง โด เลื่อนไหลไปหาเสียง ลา วิธีการทำเช่นนี้ก็คือการใช้นิ้ววางที่กดรูนิ้วที่ 3 ลูบผ่านรูจากขวาไปซ้ายในลักษณะค่อยๆ ปิดรูทีละนิด ลักษณะการลูบผ่านรูนิ้วเช่นนี้ผู้เป่าเรียกว่าการลูบปี่ (หรือเซ็ก) จะทำให้เสียงค่อยๆ เปลี่ยนระดับของเสียงปี่ภูไทจากเสียงหนึ่งไปยังอีกเสียงหนึ่ง

บทเพลงที่บรรเลงด้วยปี่ภูไท

การบรรเลงปี่ภูไทจะบรรเลงร่วมกับแคนในหลายเฉพาะที่เรียกว่า “ลายภูไท” หรือบรรเลงร่วมกับวงดนตรีพื้นบ้านของชาวภูไท โดยมีเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานชิ้นอื่นๆ ประกอบการบรรเลงเช่น แคน พิณ และซอกะบั้ง ความสำคัญของปี่ภูไทในวงดนตรีพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท คือการบรรเลงขับลำภูไท นิยมบรรเลงในพิธีกรรมหมอเหยา การบรรเลงผสมวงพื้นบ้านประกอบการฟ้อนภูไท ซึ่งจะมียู่สองทำนองเท่านั้น คือ ลายทางภูไทใหญ่และลายทางภูไทน้อย

3) ปี่ภูไทกับภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไท

ปี่ภูไท เปรียบเสมือนผลผลิตทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไท จากการศึกษาวิจัยพบว่า ปี่ภูไทมีบทบาทสำคัญที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตทางสังคมวัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อของชาวภูไทเป็นอย่างมาก ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือพิธีกรรมเหยาและอีกประการหนึ่ง คือ บทบาทในวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เช่น สันทนาการงานรื่นเริง การขับลำภูไทในประเพณีสิบสองเดือน อาชีพและการทำมาหากินในงานศิลปหัตถกรรม อาชีพหมอเหยา รักษาโรค ในด้านสังคมภูไท นักดนตรีหรือช่างทำเครื่องดนตรีก็เป็นที่ยกย่องนับถือของคนในชุมชน ดังนั้น ปี่ภูไทก็เป็นอีกหนึ่งงานศิลปะ ที่ถูกหล่อหลอมมาจากสังคมภูไท ย่อมจะสะท้อนภาพทางสังคมวัฒนธรรมของชาวภูไทได้เป็นอย่างดี ดังนี้

ปี่ภูไทสะท้อนค่านิยมและความเชื่อ

ชาวภูไทเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีชีวิตความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับธรรมชาติที่ตนอาศัยอยู่ มีคติความเชื่อค่านิยมเดียวกันในกลุ่มชนของตน เชื่อฟังผีบรรพบุรุษและผู้นำของตนเชื่อปรากฏการณ์และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ มีอาชีพและการทำมาหากินที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ รักความสงบ สันโดษ และชอบสร้างความสุขสนุกสนาน ความรื่นเริงทางศิลปะให้เกิดขึ้นในชนเผ่าของตน โดยอาศัยดนตรีภูไทและการขับลำภูไทเป็นสิ่งที่จรรโลงใจของชุมชนฯ จาก

การศึกษาผู้วิจัยพบว่า ปี่ภูไทมีบทบาทที่สำคัญต่อพิธีกรรมความเชื่ออย่างยิ่งในพิธีหมอลอย ซึ่งการล่ายจะเป็นการขับล่ายภูไทให้เข้ากับจังหวะของปี่และแคน

ปี่ภูไทสะท้อนวิถีการดำรงชีวิต

ชาวภูไท มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย การดำรงชีวิตจะสอดคล้องกับธรรมชาติที่ตนอาศัยอยู่ เช่น การสร้างปี่ภูไทจะใช้ไม้ไผ่ซึ่งเป็นไม้ที่เกิดในธรรมชาติรอบตัวคนภูไท การประกอบอาชีพและทำมาหากินที่เกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติ รักความสงบ สันโดษ และชอบสร้างความสุขสนุกสนาน ความรื่นเริงทางศิลปะให้เกิดขึ้นในชนเผ่าของตน โดยอาศัยดนตรีภูไทและการขับล่ายภูไทมีอาชีพทำงานศิลปะหัตถกรรมในยามว่างมีอาชีพหมอลอยรักษาโรค ปี่ภูไทจึงมีความเกี่ยวเนื่องในการดำรงชีวิตของคนภูไทอย่างแยกไม่ออก

ปี่ภูไทสะท้อนอัตลักษณ์ของชาวภูไท

ปี่ภูไทสะท้อนตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท ถ่ายทอดความรู้สึก นึกคิด และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นงานศิลปะที่ได้จากธรรมชาติรอบๆตัว ปี่ภูไทสะท้อนภาษาภูไทและการขับล่ายภูไทสะท้อนความรักสามัคคีในชุมชน สะท้อนการเป็นปัจเจกบุคคลในงานศิลปะ สะท้อนความเข้มแข็งในวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้สังคมไทยได้เห็นและตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมภูไทที่ควรรักษาไว้ไม่ให้สูญหายจากประเทศชาติ

PHUTHAI PIPE IN KUDWA VILLAGE, KUDWA SUB-DISTRICT, KUCHINARAI DISTRICT, KALASINTH PROVINCE.

PONGTORN PANPHAD 4937941 LCC/M

M.A. (CULTURAL STUDIES)

THESIS ADVISORY COMMITTEE : THANAYUS THANATHITI, Ph.D.,
LAKANA DAORATANAHONG, DOCTORAT DE L'EHESS.,

EXTENDED SUMMARY

Background of the Research

When I was young, I had visited to Phu-Tai people many times. I was impressed by lifestyle of Phu-Tai. These lead me to study about social, culture, tradition and Phu-Tai Identity which showed me some instrument. It was called “Phu-Tai pipe”. Phu-Tai pipe was a classical instrument, it was found among Phu-Tai people in Lao and in north-east of Thailand. Nowadays, Minority of Phu-Tai descendants still play Phu-Tai pipe, there are in Kalasin, Mookdahan, Sakon Nakorn and Nakorn Panom. The study revealed that Phu-Tai pipe makers are mostly elderly person and there are very rare. Because Phu-Tai pipe makers should be the expert in sound system, nature of Phu-Tai pipe is noticeable in its physics and sound system. Its appearance integrates between flute and khaen (bamboo mouth organ) which made of Hie bamboo. Sound system of Phu-Tai pipe is unique and different from other folk instruments by its vibrated sound system, draw out the note and the shaking reed of a pipe by wind from lung. The continually blowing wind through a hole of pipe causes pretty melodious sound. The player had to blow continuously and strongly. If he is not an expert, Phu-Tai pipe sound will be desultory and not be harmonious. The study found that the importance of Phu-Tai pipe had related to lifestyle, cultural social, ceremony and belief of Phu-Tai people firmly. These have been shown by Yao

ceremony - a sacrificial sprite that heals an ill person. “Phu-Tai pipe” is not only be significant role in to worship but also in lifestyle of Phu-Tai people such as recreational activities in the village, to carol in annual festival tradition, artistic handcrafts, to heal ill people in Yao ceremony and to form Phu-Tai folk band. Phu-Tai people respect in the musician and the instrument inventor as if they are a philosopher. They are mentioned in substitute of unity in their community. These are fabulous social and cultural coloration of Phu-Tai people which are nearly evanescent. Phu-Tai classic instrument which reflect on philosophical tribal lives, an imagination of a player and identity of tribal art supposing that no one concerns and researches these Phu-Tai culture extremely, Phu-Tai classic harmonica will be disappeared in social-culture and another cultural contexts also. I have concerned on globalization instead of Phu-Tai tribal culture so the research required for this thesis absolutely should have been investigated to preserve and to rehabilitate for being information sources and also to stimulate the social for admiring Phu-Tai pipe to be the indigenous knowledge and the cultural heritage carrying down to the next generations. They will be proud of a valuable culture.

The Objectives of the Research

1. To investigate Phu-Tai people lifestyle ordinarily.
2. To determine Phu-Tai pipe: background of Phu-Tai pipe, Phu-Tai pipe production methods, the procedure of Phu-Tai pipe’s sound system, the traditional Phu-Tai music and songs for Phu-Tai carol.
3. To investigate the reflection of Phu-Tai pipe to social – culture of Phu-Tai people.

The Methods of the Research

The research on Phu-Tai pipe of Kud-Wa village Kud-Wa sub-district Kushi-Narai district Kalasin province was the Ethnomusicology and Cultural Anthropological research. The research had started from basic information, Ethnomusicology research, Cultural Anthropological research and another research related to Phu-Tai tribal lives. Then, the most important of methods of this research was gathering the information in fieldworks. Because of Ethnography research, I had to investigate the living in studied area by spending my times with Phu-Tai people in Kud-Wa village intimately as well as I were one part of their family. I wrote down general behavior of the people in Phu-Tai community and searched for the target information around the village by interviewing related people formally and general people informally. In addition, I joined them in the activities, traditions of Kud-Wa village and then I classified my collected data and corrected them with sources and related documents before analyzed these information by associated them with Ethnomusicology, Cultural Anthropology caused the peroration “The reflection of Phu-Tai pipe to the function and how important of Phu-Tai pipe to Kud-Wa social – culture is.”

Conclusion of the Research

The research revealed that:

1) Lifestyle of Phu-Tai community.

Phu-Tai people in Kud-Wa village have pastoral lifestyle as same as Thai people in Isan, their living and avocation were in harmony with nature they lived. They believed in their folklore community, leader and supernatural phenomenon. Phu-Tai people loved in peace, they kept pleasantly by enjoying with Phu-Tai music and singing Phu-Tai song when they were weary of their hard work or were in festival season. About the study, I classified the way of life of Phu-Tai people into four types; social, beliefs and ceremonies, occupations and language and costume.

Socially, Phu-Tai people in Kud-Wa village were a mind-supporting and harmonious community. Their livings were plain and idyllic as other community in Isan. They believed in the leaders, the deans, the village headman and ancestral

spirits. The leaders in community were the indoctrinators about virtues and conformity. Phu-Tai people nowadays behaved customarily such as a marriage – they have to welcome a son-in-law into a family. Normally they will live in a big family and respect in the elders and ancestral spirits.

Beliefs and ceremonies, Phu-Tai people are Buddhist, they believed in a supernatural phenomenon and ancestral spirits. The study showed their ceremonies as following;

Ta-Hag Ghost Oblation – the villagers always hold this ceremony before rice farming season to worship the ghost who shield their crops.

Ancestral Ghost Oblation – the ceremony will be held at shrine of the ancestor which was at the north of the village. The offerings were rice whisky, meat dishes, sweets and flowers including flourish of pipe and khaen.

Yao Ghost Oblation – Yao is a doctor heals sick person. To worship Yao ghost, they will dance with flourish of Phu-Tai pipe.

About their occupations, the majority is a rice farmer for household and farm jasmine rice for trade. In addition, they do cattle for trade and plough the fields, they plant backyard garden and do handcrafts for household and trade.

Languages and Costumes,

Languages

In daily life, Phu-Tai people in Kud-Wa village speak and write in Phu-Tai but some time in Thai when they communicate with the outsiders. (Phu-Tai written language is Lao language family and Dharma letters)

Costumes

The most of Phu-Tai people in Kud-Wa village wear their handcrafts from cotton and also they indoctrinated their descendants for wearing dark blue cotton clothes with red stripes which were color of Kud-Wa village. Women wear black long sleeves shirt with red stripes, the buttons were coins, black color made of Cram tree. Their sarongs were Mud-Mi clothes and their accessories were silver. In the past, men wore sarong and striped the waist but at present they wear Mo-hom pants or cotton pants with loincloth.

2) Knowledge about Phu-Tai pipe

Background of Phu-Tai pipe

Dhan Saengsuri (2010) said “Pipe and khaen was produced at the same time but no one knew when Phu-Tai pipe was produced. There was only traditional history but nothing about the entry of Phu-Tai pipe, this cultural heritage is handed down to posterity for long time ago.”

The research revealed that this instrument was played in Phu-Tau cultural rites so it was called “Phu-Tai pipe”, made of “Hie bamboo”. These small bamboos were mostly appropriate for making Phu-Tai pipe and Isan khaen was made of the same bamboos also. Hie bamboo were found along Phu-pan mountains, the northern Kud-Wa, boundary of Kalasin to Mukdahan, Sakon-nakorn and Nakorn-panom. The study found that Phu-Tai pipe was produced by former Phu-Tai wisdom in Lao. The most of Phu-Tai pipe players are the musicians of Phu-Tai and Phu-Tai people only.

Phu-Tai pipe’s sound system

There were six holes for controlling the pipe tone and making 7 tones – the intonations from bass to alt (G A B C D E F) but there were only 5-6 tones for playing depended on the expertise of players. To make reed of pipe, the maker had to compared pipe tone with khaen tone as G then drilled bamboo the first hole as A tone and the next as B C D E and the last hole as F but the players seldom play this tone.

Slither from one tone to another one was one of individual techniques of playing the pipe as well as playing bamboo stump. Slither from A to C and C to A, these tones were produced by gliding ring finger from the third hole to right and left, switch gently. The players called this technique “rubbing the pipe”

Songs with Phu-Tai pipe

Playing Phu-Tai pipe accompanied with khaen was called “Lai Phu-Tai” or playing with Phu-Tai folk band including other Isan instruments such as khaen, lute and bamboo stump. The importance of Phu-Tai pipe in folk band were Phu-Tai song in Yao ghost ceremony, Phu-tai dance with folk band which there were only two melodies are Phu-Tai Yai and Phu-Tai Noi.

3) Phu-Tai pipe with the reflection of social – culture of Phu-Tai people.

Phu-Tai pipe was Phu-Tai social-culture output, the study revealed that the Phu-Tai pipe was absolutely important to social – culture, ceremonies and beliefs of Phu-Tai people. Evidently, it was showed in Yao Ghost Ceremony and in Phu-Tai

community living such as recreational festivals in the village, to carol in annual festival tradition, artistic handcrafts, to heal ill people by Yao. Socially, the musicians and the instrument inventors were respected in the community so Phu-Tai pipe was one of artistic works from Phu-Tai people showing Phu-Tai social – culture gloriously.

The reflection of Phu-Tai pipe to social values and beliefs

Phu-Tai tribal living was idyllic lifestyle and conformed to natural context they lived. They believed in the same social values, ancestral spirits, the deans and the supernatural phenomenon. Their occupations were related to the nature. Phu-Tai people loved in peace, they kept pleasantly by enjoying with Phu-Tai music and singing Phu-Tai song. The research showed that Phu-Tai pipe was important to Yao ghost ceremony firmly, which was flourishing the pipe and khaen in the rite.

The reflection of Phu-Tai pipe to the livings

Phu-Tai tribal living was idyllic lifestyle and conformed to natural context they lived as to make Phu-Tai pipe of Hie bamboos which were materials they found around their resident area. Their avocations correlated with natural contexts, they loved in peace, and they kept pleasantly to the community by enjoying with Phu-Tai music and singing Phu-Tai song. The hobbies were handcrafts and artistic works. Yao is as a doctor healing the sick people. These showed Phu-Tai pipe was combined harmoniously with Phu-Tai livings.

The reflection of Phu-Tai pipe to their identity

Phu-Tai pipe showed Phu-Tai Identity, emotions and indigenous knowledge to be the classical art from natural contexts. This classic instrument presented Phu-Tai language, Phu-Tai songs, individual artistic works and Phu-Tai cultural heritage. Phu-Tai culture was valuable of Thailand which should be reserved and passed down to Thai posterity.

บรรณานุกรม

- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2529). รายงานการวิจัยเรื่องคนตรีผู้ไทย. มหาสารคาม . ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร.(2538).วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน.มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เชิดศักดิ์ ฉายถวิล. (2549). โหวด : เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิต มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ถวิล เกสรราช. (2512). ประวัติผู้ไทย. สำนักพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์
- ถวิล เกสรราช. (2515). ผู้ไทยรำลึกภาพลึนครั้งแรกที่ 2 . มหาสารคาม
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2526). อุไทย ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
- นิศา ชูโต.(2548). การวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พรินโพร.
- นันทวัฒน์ ปัญญาเจริญวัฒน์ (2548). การศึกษาประเพณีและความเชื่อของชาวภูไทชะงะย.กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). หลักวิชามานุษยวิทยดุริยางควิทยา. กรุงเทพมหานคร.ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาดนตรีชาติพันธุ์วิทยา ภาควิชาศิลปนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เปลื้อง ฉายรัศมี.(2546).ศึกษาศาสตร์แผ่นดิน.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าพัสดุภัณฑ์.
- แทน แสงสุรีย์.(2553).ภูมิปัญญาชาวบ้านกุดหว้า.สัมภาษณ์
- พระโพธิวงศาจารย์(ติสโส อ้วน) (357). ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ เล่ม 2 กรมศิลปากร.กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- พิศดา จำพล.(2553).ภูมิปัญญาชาวบ้านกุดหว้า.สัมภาษณ์
- พรสวรรค์ พรดอนก่อ.(2553).สถาบันพัฒนศิลป์วิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์.สัมภาษณ์
- มุลมังอีสาน.(2521).บทความทางวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรม.สกลนคร: วิทยาลัยครูสกลนคร.
- เมฆ ศรีกำพล.(2553).ภูมิปัญญาชาวบ้านกุดหว้า.สัมภาษณ์.
- วารสาร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม. (2530).มหาสารคาม.
- ศักดิ์ชัย หิรัญรักษ์.(2536).ความสำคัญของภาษาในการศึกษาดนตรีพื้นบ้าน การศึกษาทางมานุษยวิทยาการดนตรี.วารสารภาษาและวัฒนธรรม

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2542). ร้องรำทำเพลง : คนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มติชน.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระประสงค์คือในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2548). ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 3 รุ่งศิลป์การพิมพ์

สมใจ ดำรงสกุล. (2542). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ไทย. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

อีสานคดี หนังสือชุดความรู้ มรดกอีสาน (2521: 157). วิทยาลัยครูมหาสารคาม.

สุกรี เจริญสุข. (2538). ดนตรีชาวสยาม. กรุงเทพฯ : Dr.sax

สนอง คลังพระศรี. (2540). หมอลำซิ่ง : กระบวนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรีของหมอลำในภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล นายพงศ์ธร พันธุ์ผาด

วัน เดือน ปีเกิด 17 กันยายน 2523

สถานที่เกิด จังหวัดกาฬสินธุ์ ประเทศไทย

ประวัติการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2546
ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต (ดุริยางคศิลป์)
มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2554
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา)

**สถานที่ทำงาน
ที่อยู่ปัจจุบัน** มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์
บ้านเลขที่ 812 อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ 46000
โทรศัพท์ 08-5649-8056
E-mail joeyphuthat@hotmail.com

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน อาจารย์คณตรีศึกษา กลุ่มงานการศึกษาทั่วไป
มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์